

Terugblik op de Vlaamse arbeidsmarkt

Ontwikkelingen sinds de jaren tachtig

Wim Herremans
Wouter Vanderbiesen
Ariane Rober
Sarah Vansteenkiste
Boie Neefs
Gert Theunissen
Luc Sels
Michelle Sourbron

2015 nr.1

WSE Report

Steunpunt Werk en Sociale Economie

Parkstraat 45 bus 5303 - 3000 Leuven

T:+32 (0)16 32 32 39

steunpuntwse@kuleuven.be

www.steunpuntwse.be

Terugblik op de Vlaamse arbeidsmarkt

Ontwikkelingen sinds de jaren tachtig

Wim Herremans
Wouter Vanderbiesen
Ariane Rober
Sarah Vansteenkiste
Boie Neefs
Gert Theunissen
Luc Sels
Michelle Sourbron

Steunpunt WSE

Een onderzoek in opdracht van de Vlaamse minister van Werk, Economie, Innovatie en Sport, in het kader van het Vlaams Programma Strategisch Arbeidsmarktonderzoek.

Herremans, W., Vanderbiesen, W., Rober, A., Vansteenkiste, S., Neefs, B., Theunissen, G., Sels, L., & Sourbron, M. (2015). *Terugblik op de Vlaamse arbeidsmarkt. Ontwikkelingen sinds de jaren tachtig* (WSE Report 2015 nr.1). Leuven: Steunpunt Werk en Sociale Economie.

ISBN-9789088731181

Copyright (2015) Steunpunt Werk en Sociale Economie
Parkstraat 45 bus 5303 – B-3000 Leuven
T: +32(0)16 32 32 39
steunpuntwse@kuleuven.be
www.steunpuntwse.be

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

No part of this report may be reproduced in any form, by mimeograph, film or any other means, without permission in writing from the publisher.

Inhoudstafel

Inhoudstafel	4
Inleiding	6
1. Over werkzaamheid en groeimarges	6
1.1 Werkzaamheidsgroei op de Vlaamse arbeidsmarkt	6
1.2 Leeftijdspiramide werkzaamheid	8
1.3 Vlaanderen in Europa	9
1.4 Synthese	10
2. Over werkloosheid en potentiële arbeidsreserve	10
2.1 ILO-werkloosheidsgraad	11
2.2 Totale potentiële arbeidsreserve	12
2.3 Uitgebreide werkloosheidsgraad	13
2.4 Synthese	15
3. Over scholarisatie en kwalificaties	15
3.1 Scholing in Vlaanderen	16
3.2 Het cohorte-effect ontrafeld	17
3.3 Vlaanderen in Europa	18
3.4 Werkzaamheidsgraad per onderwijsniveau	19
3.5 Synthese	20
4. Over feminisering en de genderkloof	21
4.1 Werkzaamheidsgraad vrouwen	21
4.2 Deeltijdarbeid	22
4.3 Werkzaamheidsgraad in voltijdsequivalenten	23
4.4 Synthese	25
5. Over arbeidsdeelname en werkloosheid bij jongeren	25
5.1 Jongerenactiviteitsgraad	26
5.2 Jeugdwerkloosheid	28
5.3 Synthese	31
6. Over werkzaamheid en loopbanen van 50/55-plussers	31
6.1 Werkzaamheidsgraad 55-plussers	31
6.2 Vervroegde uittredestatuten	32
6.3 Gemiddelde uittredeleeftijd en verwachte loopbaanduur 50-plussers	34
6.4 Synthese	35
7. Over werkzaamheid en werkloosheid bij migranten	36
7.1 Bevolkingsaandeel migranten	36
7.2 Migranten op de Vlaamse arbeidsmarkt	37
7.3 Europees perspectief	40

7.4 Synthese.....	42
8. Over contractuele en temporele flexibiliteit.....	42
8.1 Tijdelijke arbeid	43
8.2 Deeltijdarbeid	44
8.3 Atypische arbeidsstelsels	45
8.4 Thuiswerk.....	46
8.5 Synthese.....	47
9. Over jobcreatie en veranderingen in de werkgelegenheidsstructuur	47
9.1 Vlaamse werkgelegenheid naar sector	47
9.2 Sectorverhoudingen binnen de Vlaamse werkgelegenheid	49
9.3 Jobkwalificatiestructuur	50
9.4 Synthese.....	52
10. Over kwantitatieve en kwalitatieve mismatch.....	52
10.1 Krapteratio.....	52
10.2 Opleidingsmismatch vraag en aanbod	54
11. Vooruitblik op de Vlaamse arbeidsmarkt	57
11.1 Projectie en groeipaden voor de Vlaamse arbeidsmarkt (20 tot 64 jaar).....	58
11.2 Projectie en groeipaden voor de Vlaamse 55-plussers.....	60
11.3 Projectie en groeipaden voor de Vlaamse vrouwen	62
11.4 Synthese	63
Bibliografie	64
Bijlage: overzichtstabellen - de Vlaamse arbeidsmarkt sinds de jaren tachtig	67

Inleiding

Tal van maatschappelijke, economische en technologische ontwikkelingen hebben de Vlaamse arbeidsmarkt de voorbije dertig jaar ingrijpend veranderd. In deze terugblik brengen we aan de hand van tien thematische hoofdstukken het pad in beeld dat de Vlaamse arbeidsmarkt sinds de jaren tachtig bewandeld heeft. We kijken naar de veranderingen aan de aanbod- en vraagzijde en gaan na wat de overheersende trends waren tijdens de voorbije decennia.

We starten het rapport met een blik op de langetermijnevolutie van twee kernindicatoren, met name de werkzaamheidsgraad en de werkloosheidsgraad. Eerst bekijken we hoe de Vlaamse werkzaamheidsgraad geëvolueerd is sinds de jaren tachtig en welke groepen hebben bijgedragen aan de groei. Daarna richten we ons op de werkloosheidsevoluties waarbij we niet enkel de traditionele werkloosheidsgraad weergeven, maar ook een ruimer gemeten potentiële arbeidsreserve. Vervolgens brengen we veranderingen in het arbeidsaanbod in kaart en hebben we aandacht voor het toenemende onderwijsniveau van de bevolking op arbeidsleeftijd, de feminisering van de arbeidsmarkt, de werkzaamheid en uittrede van 50/55-plussers en de positie van migranten op de Vlaamse arbeidsmarkt. Daarna bekijken we de vraagzijde waarbij we meer specifiek focussen op de ontwikkeling van flexibele arbeidsformules en veranderingen in de werkgelegenheidsstructuur en jobkwalificatieniveaus. Tot slot gaan we na in welke mate de afstemming tussen vraag en aanbod op de Vlaamse arbeidsmarkt geëvolueerd is doorheen de jaren.

Terwijl we in deze hoofdstukken uitgebreid achterom kijken, sluiten we het rapport af met een blik vooruit waarin we nagaan in welke mate we toegroeien naar de werkzaamheidsdoelstellingen in 2020 en welk groeipad bewandeld moet worden om deze doelstellingen binnen de vooropgestelde termijn te realiseren.

Achteraan het rapport bundelen we de voornaamste cijfers over drie decennia Vlaamse arbeidsmarkt in een aantal overzichtstabellen. Op de website van het Steunpunt WSE is eveneens een bijlage te raadplegen met alle achterliggende cijfers die in het rapport aan bod komen.

1. Over werkzaamheid en groeimarges

In de jaren tachtig piekte de werkloosheid op een hoog niveau en stond de werkloosheidsbestrijding voorop in het arbeidsmarktbeleid. Met de groeiende welvaart in de late jaren negentig en de snel opkomende vergrijzing verschoof de aandacht geleidelijk naar het verruimen van het arbeidsaanbod en het opkrikken van de werkzaamheidsgraad. Op de Europese top van Lissabon in 2000 werd voor het eerst een kwantitatieve doelstelling naar voor geschoven om meer mensen aan het werk te krijgen. Tien jaar later, en een economische crisis verder, werd het streven naar een hogere werkzaamheid herbevestigd in de Europese 2020-strategie. Ook Vlaanderen sloot zich hierbij aan en stelde een werkzaamheidsgraad van 76% voorop tegen 2020. Tegen deze achtergrond van gewijzigde beleidsprioriteiten bekijken we in dit hoofdstuk hoe de Vlaamse werkzaamheidsgraad geëvolueerd is sinds de jaren tachtig en in welke mate we toegroeien naar de vooropgestelde doelstelling. We gaan ook na welke groepen hebben bijgedragen aan de werkzaamheidsgroei en waar er nog progressiemarge is.

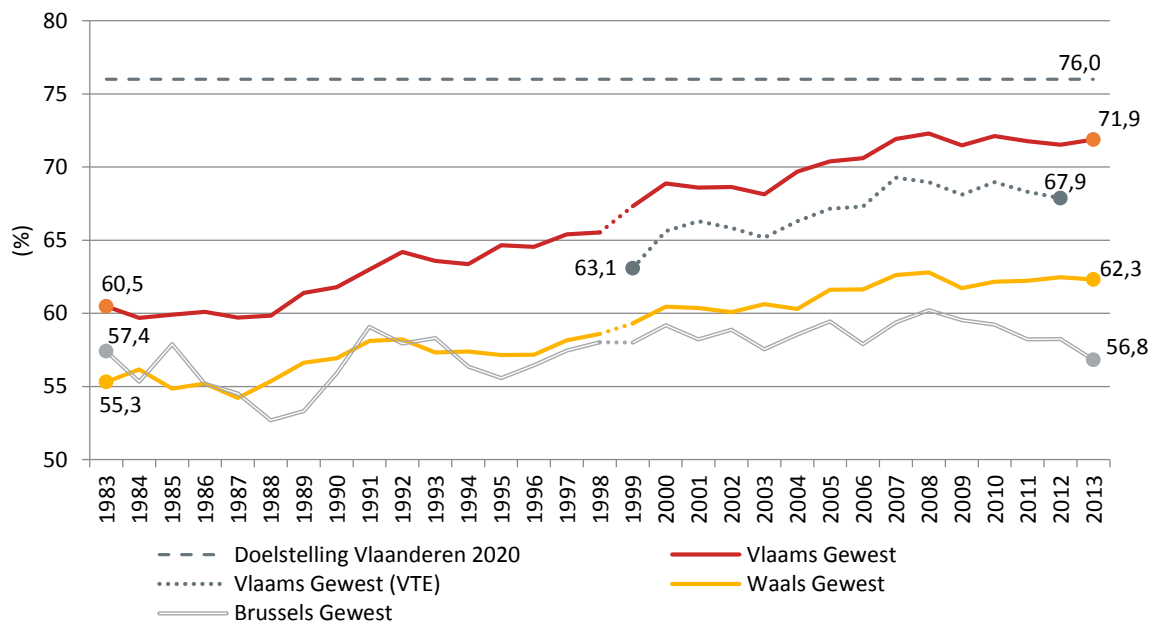
1.1 Werkzaamheidsgroei op de Vlaamse arbeidsmarkt

Uit de evolutie van de werkzaamheidsgraad in figuur 1.1 blijkt dat de Vlaamse arbeidsmarkt op dertig jaar tijd een aanzienlijke vooruitgang geboekt heeft. Het aandeel werkenden in de bevolking op arbeidsleeftijd (20-64 jaar) steeg van 60,5% in 1983 tot 71,9% in 2013. Dit is een toename met 11,4 procentpunten, of een gemiddelde groei van 0,4 procentpunt per jaar. Met dit groeiritme deed Vlaanderen het beter dan de andere gewesten, waardoor de voorsprong uit 1983 groter werd doorheen de jaren. In Wallonië steeg de werkzaamheidsgraad met gemiddeld

0,2 procentpunt per jaar tot 62,3% in 2013. Brussel slaagde er daarentegen niet in om de werkzaamheidsgraad naar een structureel hoger niveau op te tillen. Met de terugval tot 56,8% in 2013 zakte de Brusselse werkzaamheidsgraad zelfs onder het niveau van 1983 (57,4%).

Kijken we opnieuw naar de Vlaamse tijdreeks dan zien we dat langere groeiperiodes worden afgewisseld met tussenliggende krimpjaren. Dit weerspiegelt de economische conjunctuur. De diepe recessie begin jaren tachtig ging gepaard met een langdurige stilstand van de werkzaamheidsgraad: tussen 1983 en 1988 werd er geen vooruitgang geboekt. Integendeel, de werkzaamheidsgraad zakte in die periode van 60,5% naar 59,8%. Daarna volgde een twintigjarige periode van vrij stabiele groei die, op twee kortere intermezzo's na, standhield tot 2008. De Vlaamse werkzaamheidsgraad steeg van 59,8% in 1988 naar 72,3% in 2008. Het was in deze periode van stijgende werkzaamheid dat de ambitieuze werkzaamheidsdoelstellingen gelanceerd werden.

Figuur 1.1 Evolutie van de werkzaamheidsgraad (20-64 jaar) (Belgische gewesten; 1983-2013) en de werkzaamheidsgraad in voltijdsequivalenten (VTE) (Vlaams Gewest; 2000-2012)

Noot: Tijdreeksbreuk tussen 1998 en 1999 omwille van een definitiewijziging. Vanaf 1999 wordt iedereen die minstens één uur betaalde arbeid presteerde tijdens de referentieweek als werkende beschouwd, wat resulteerde in een hoger werkzaamheidsniveau. Voordien werden kleine jobs vaak niet meegeteld (bijvoorbeeld bij studenten).

Bron: Algemene Directie Statistiek – Statistics Belgium EAK, Eurostat LFS (Bewerking Steunpunt WSE)

De groei werd echter abrupt beëindigd door de financieel-economische crisis die in 2009 hard toesloeg op de Vlaamse arbeidsmarkt. Op een jaar tijd verloor de werkzaamheidsgraad 0,8 procentpunt, de grootste krimp van de voorbije dertig jaar. Sinds deze scherpe terugval werd er tot op vandaag nauwelijks nog vooruitgang geboekt. Tussen 2008 en 2013 ging de Vlaamse werkzaamheidsgraad er gemiddeld zelfs op achteruit (-0,1 procentpunt per jaar), wat uitzonderlijk is in het perspectief van de voorbije dertig jaar. Het is ook geleden van begin jaren tachtig dat het herstel zo lang op zich liet wachten. Door deze quasi stilstand is de Vlaamse werkzaamheidsgraad in 2013 (71,9%) nog een eind verwijderd van de 76%-doelstelling die voor 2020 vooropgesteld werd. Om de doelstelling alsnog te bereiken, moet de Vlaamse werkzaamheidsgraad met gemiddeld 0,6 procentpunt per jaar groeien (zie hoofdstuk 11 en Theunissen, Herremans, & Sels, 2014). Om dit te realiseren is een radicale omslag nodig én een groei die uitstijgt boven het langetermijngemiddelde sinds 1983 (+0,4 procentpunt per jaar).

Ook als we rekening houden met het gepresteerde arbeidsvolume en de werkzaamheidsgraad uitdrukken in voltijds equivalenten (VTE) blijkt dat we een voorlopig hoogtepunt achter ons hebben gelaten.¹ Figuur 1.1 toont dat de werkzaamheidsgraad in VTE tot voor de crisis ongeveer parallel verliep met de globale werkzaamheidsgraad. De groei van het arbeidsvolume hield dus min of meer gelijke tred met de groei van het aantal werkenden. Met het uitbreken van de financieel-economische crisis werd dit patroon echter doorbroken. De werkzaamheidsgraad in VTE daalde als gevolg van de neerwaartse economische schok eerder en sneller dan de globale werkzaamheidsgraad. In 2007 werd nog een hoogtepunt bereikt met een werkzaamheidsgraad in VTE van 69,3%. In 2012 was dit aandeel weggezakt tot 67,9%, een verlies van liefst 1,4 procentpunt op vijf jaar tijd. De daling van de globale werkzaamheidsgraad in diezelfde periode was veel gematigder (-0,4 procentpunt). Met andere woorden, het arbeidsvolume verloor meer terrein doorheen de crisis dan de tewerkstelling uitgedrukt in personen. De crisis weegt dus zwaarder door op de tewerkstelling dan op het eerste zicht blijkt uit de analyse van de werkzaamheidsgraad.

1.2 Leeftijdspiramide werkzaamheid

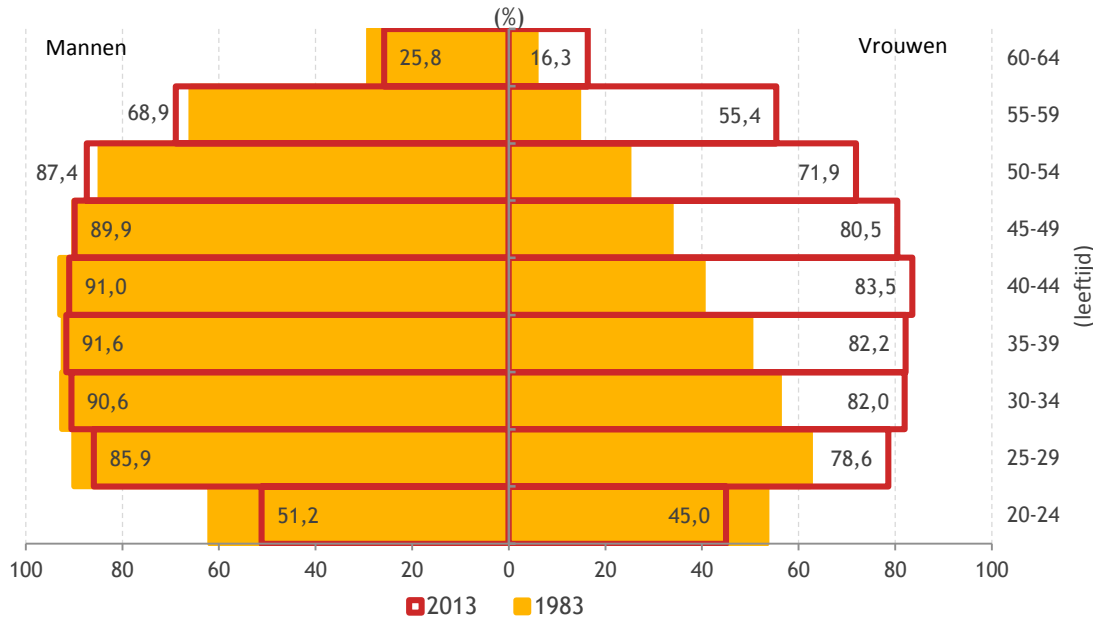
De leeftijdspiramide in figuur 1.2 geeft een bondig overzicht van de deelpopulaties die bijgedragen hebben aan de globale werkzaamheidsgraad in de voorbije dertig jaar. De werkzaamheidsgraad in 1983 en 2013 wordt voor mannen en vrouwen weergegeven in vijfjarige leeftijdsklassen. Wat meteen opvalt, is dat het bijna uitsluitend de vrouwen zijn die de werkzaamheidsgraad gestimuleerd hebben. Op de 20- tot 24-jarigen na, kenden de vrouwen in alle leeftijdsklassen een zeer sterke toename van de werkzaamheidsgraad. In de leeftijdsklassen boven de veertig jaar is er zelfs sprake van (minstens) een verdubbeling. Bij de mannen stellen we daarentegen een lichte daling vast in de meeste leeftijdsklassen. Ondanks de groei bij vrouwen, die grotendeels gerealiseerd werd in deeltijdse jobs, kon de genderkloof toch nog niet volledig gedicht worden (zie hoofdstuk 4).

Daarnaast blijkt ook dat de groei van de werkzaamheidsgraad veruit het sterkst was bij de 50-plussers. Dit kunnen we toeschrijven aan het feit dat steeds meer werkenden ook op latere leeftijd beroepsactief blijven (zie hoofdstuk 6). De categorie van 55- tot 59-jarigen maakte de grootste sprong, wat ook hier vooral te danken is aan de vrouwen die hun werkzaamheidsgraad bijna wisten te verviervoudigen (van 14,4% in 1983 naar 55,4% in 2013). Bij de mannen zijn de vijftigers de enigen die in 2013 een hogere werkzaamheidsgraad konden voorleggen dan in 1983.

Tot slot toont de figuur ook dat de jongste leeftijdsgroep als enige een vrij substantiële daling van de werkzaamheidsgraad kende in de periode 1983-2013, zowel bij mannen als vrouwen. Anno 2013 is minder dan de helft van de 20- tot 24-jarigen aan het werk (48,1%), tegenover nog bijna 58% in 1983. De jongerenwerkzaamheid kende een geleidelijke daling doorheen de jaren, maar vertoont vooral sinds de crisis in 2009 een versnelde achteruitgang. Op de langere termijn heeft de daling een meer structurele achtergrond. De democratisering en het hervormingsproces van het hoger onderwijs hebben voor heel wat jongeren geleid tot een verlenging van de studieduur en het uitstellen van de arbeidsmarktintrede (zie hoofdstuk 5). Dit proces ging gepaard gaat met een toename van het onderwijsniveau, waardoor heel wat jongeren wel op latere leeftijd, maar toch met betere startkwalificaties konden toetreden tot de arbeidsmarkt (zie hoofdstuk 3).

¹ De werkzaamheidsgraad in VTE geeft aan welk aandeel van de bevolking zou werken indien het totaal gepresteerde arbeidsvolume herverdeeld zou worden over voltijdse jobs van 40 uur. We houden deze referentiemaat van 40 uur constant in de tijdreeks waardoor een vergelijking doorheen de jaren mogelijk is.

Figuur 1.2 Werkzaamheidsgraad (20-64 jaar) naar geslacht en leeftijd (Vlaams Gewest; 1983 en 2013)

Bron: Algemene Directie Statistiek – Statistics Belgium EAK, Eurostat LFS (Bewerking Steunpunt WSE)

1.3 Vlaanderen in Europa

Om de prestaties van Vlaanderen Europees te kaderen, vergelijken we in figuur 1.3 de leeftijdscurves van Vlaanderen met deze van Zweden en de EU-15. We nemen Zweden als benchmark omdat dit land in de EU op nummer één prijkt met de hoogste werkzaamheidsgraad voor 20- tot 64-jarigen (79,8%). We starten de vergelijking in 1995, het eerste jaar van de Europese Unie met 15 lidstaten. De leeftijdscurves zijn opgebouwd uit de werkzaamheidsgraden per vijfjarige leeftijdsklassen in het betreffende jaar.

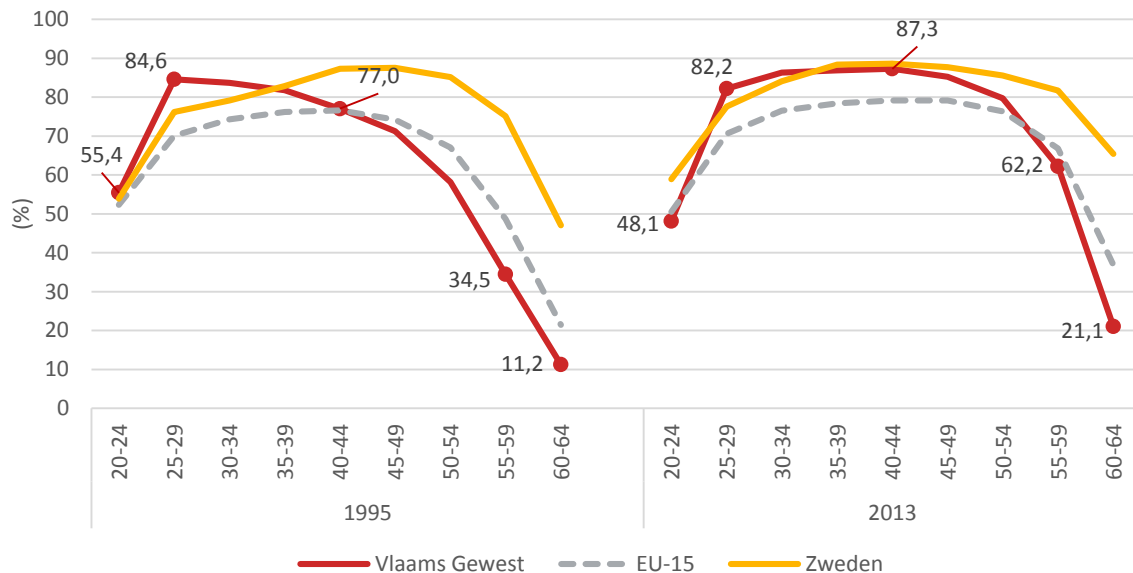
Ten opzichte van Zweden en de EU-15 nam Vlaanderen in 1995 een voorsprong bij de twintigers en dertigers, maar bleef het achterop bij de 40-plussers. Sindsdien kende Vlaanderen echter een opvallende inhaalbeweging bij de veertigers en bij de jonge vijftigers. Intussen laten ook deze leeftijdsgroepen het EU-15-gemiddelde achter zich. Met werkzaamheidsgraden van boven de 85% vinden de Vlaamse veertigers in 2013 zelfs aansluiting bij hun Zweedse leeftijdsgenoten.

Terwijl Vlaanderen bij de middenleeftijden een duidelijke voorsprong neemt tegenover de EU-15, hinkt het echter achterop bij de jongsten en vooral bij de oudsten. Vanaf 55 jaar gaat het snel bergaf en zakt de Vlaamse werkzaamheidsgraad opnieuw onder het EU-15-niveau. Bij de 60-plussers haalde Vlaanderen in 2013 (21,1%) amper het niveau dat de EU-15 twintig jaar geleden kende. In de EU-15 bereikten de 60-plussers intussen een gemiddelde werkzaamheidsgraad van 36,9%, en in Zweden zelfs 65,4%. Opvallend is dat Vlaanderen intussen ook bij de jongsten achterop blijft. Met 48,1% zakte de werkzaamheidsgraad bij de 20- tot 24-jarigen onder het niveau van de EU-15 (50,5%). De Zweedse jongeren konden daarentegen nog een groei realiseren ten opzichte van 1995 en eindigen in 2013 op bijna 59%. Bovendien gaat de hoge jongerenwerkzaamheid in Zweden niet ten koste van de opleidingsdeelname van Zweedse jongeren. Zweden kent een van de hoogste scholingsgraden bij jonge dertigers en een van de laagste NEET-percentages in de Europese Unie (het gaat om jongeren die niet werken en niet in opleiding zijn) (Zakova, 2013). Heel wat Zweedse jongeren combineren hun studies met een actieve deelname aan de arbeidsmarkt. Keerzijde is evenwel dat Zweden naast een hoge jongerenwerkzaamheid, eveneens met een hoge jeugdwerkloosheid kampt.

Zweden combineert met andere woorden een intrede op jonge leeftijd, met een hoge werkintensiteit doorheen de hele loopbaan en een uittrede die zich in belangrijke mate boven de 65 jaar afspeelt. Vlaanderen deelt met de

Zweedse curve de hoge werkintensiteit tussen 25 en 54 jaar, maar wijkt aan de uiteinden van de leeftijdscurve sterk af van het Zweedse model met een late intrede en een vroege uittrede. Op deze twee punten moet Vlaanderen ook de EU-15 laten voorgaan.

Figuur 1.3 Werkzaamheidsgraad naar leeftijd (Vlaams Gewest, Zweden en EU-15; 1995 en 2013)

Bron: Algemene Directie Statistiek – Statistics Belgium EAK, Eurostat LFS (Bewerking Steunpunt WSE)

1.4 Synthese

De Vlaamse werkzaamheidsgraad is de voorbije dertig jaar fors toegenomen, vooral dankzij de vrouwen en de 50-plussers. Sinds de economische crisis is de groei echter stilgevalen en tussen 2008 en 2013 ging de Vlaamse werkzaamheidsgraad er gemiddeld zelfs op achteruit. Het is geleden van begin jaren tachtig dat het herstel zo lang op zich liet wachten. Bovendien verliezen we nog iets meer terrein als we kijken naar het gepresteerde arbeidsvolume in plaats van naar het aantal werkenden. Wil Vlaanderen de doelstelling voor 2020 alsnog behalen, dan bestaat de uitdaging erin om deze terugval om te buigen en aan te knopen bij een ambitieus groeipad voor de komende jaren. De groepen waar nog groeimarge is, bevinden zich aan de uiteinden van de leeftijdscurve, en vooral bij de 55-plussers. Bij de 25- tot 54-jarigen kent Vlaanderen daarentegen een hoge werkintensiteit, met werkzaamheidsgraden die ver boven het EU-15-gemiddelde liggen.

2. Over werkloosheid en potentiële arbeidsreserve

Sinds de economische crisis worden de meeste Europese en regionale arbeidsmarkten geconfronteerd met een snel groeiende arbeidsreserve. Vlaanderen ontsnapt hier niet aan. Dat kan onder meer afgeleid worden uit de evolutie van de ILO-werkloosheidsgraad, die de *beschikbare* arbeidsreserve weergeeft. Maar de ILO-werkloosheidsgraad geeft slechts een deel van het aanwezige arbeidspotentieel weer (Sourbron, Herremans, & Sels, 2013; Sourbron & Herremans, 2013). Naast de beschikbare arbeidsreserve, is er ook een *latente* arbeidsreserve van personen die zich (tijdelijk) teruggetrokken hebben uit de arbeidsmarkt of niet onmiddellijk beschikbaar zijn om aan het werk te gaan, maar die wel geacht worden inzetbaar te zijn.² Sommeren we beide groepen dan krijgen we

² Daarnaast is er ook een onderbenut arbeidspotentieel bij de werkenden die meer uren wensen te presteren (Sourbron, Herremans, & Sels, 2013). Deze groep wordt niet besproken in deze bijdrage omdat er slechts een beperkte tijdreeks over beschikbaar is.

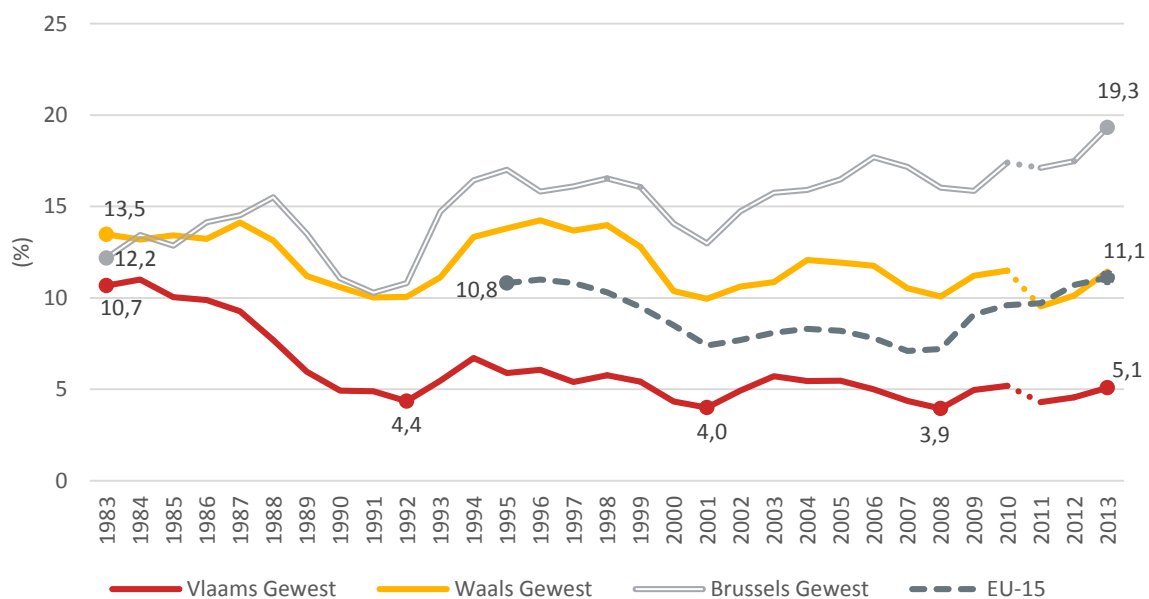
zicht op de totale potentiële arbeidsreserve. In dit hoofdstuk schatten we zowel de traditionele werkloosheidsgraad als de ruimer gemeten potentiële arbeidsreserve en gaan we na in welke mate deze toe- dan wel afnemen.

2.1 ILO-werkloosheidsgraad

De werkloosheidsgraad in figuur 2.1 geeft weer welk aandeel van de beroepsbevolking werkloos is volgens de definities van de International Labour Organisation (ILO) en berekend op basis van de Enquête naar de Arbeidskrachten (EAK). Het gaat om personen die geen job uitoefenen, actief op zoek zijn naar werk en hiervoor onmiddellijk beschikbaar zijn. De werkloosheidsgraad is erg gevoelig voor de economische omstandigheden, waardoor de evolutie een sterk schommelend patroon vertoont.

Uit de terugblik in figuur 2.1 leren we dat de ILO-werkloosheidsgraad in Vlaanderen een hoogtepunt bereikte in 1984 met 11% werklozen in de beroepsbevolking. In de daaropvolgende jaren daalde de werkloosheid pijlsnel tot minder dan 5% in het begin van de jaren negentig. Nadien werd het hoge niveau van de jaren tachtig op geen enkel moment nog benaderd. De voorbije 25 jaar situeerde de Vlaamse werkloosheidsgraad zich in een relatief smalle vork rond 5% werkloosheid. Hiermee scoorde Vlaanderen systematisch enkele procentpunten lager (en dus beter) dan het gemiddelde in de EU-15. In 1994 piekte de Vlaamse werkloosheidsgraad nog op 6,7%, in 2008 werd een bodemniveau bereikt van 3,9%.

Figuur 2.1 Evolutie van de ILO-werkloosheidsgraad (15-64 jaar) (Belgische gewesten en EU-15; 1983-2013)

Noot: Tijdsreeksbreuk tussen 2010 en 2011 omwille van een definitiewijziging. Werklozen die niet naar werk zochten tijdens de referentiemaand verschuiven vanaf 2011 naar de inactieven.

Bron: Algemene Directie Statistiek – Statistics Belgium EAK, Eurostat LFS (Bewerking Steunpunt WSE)

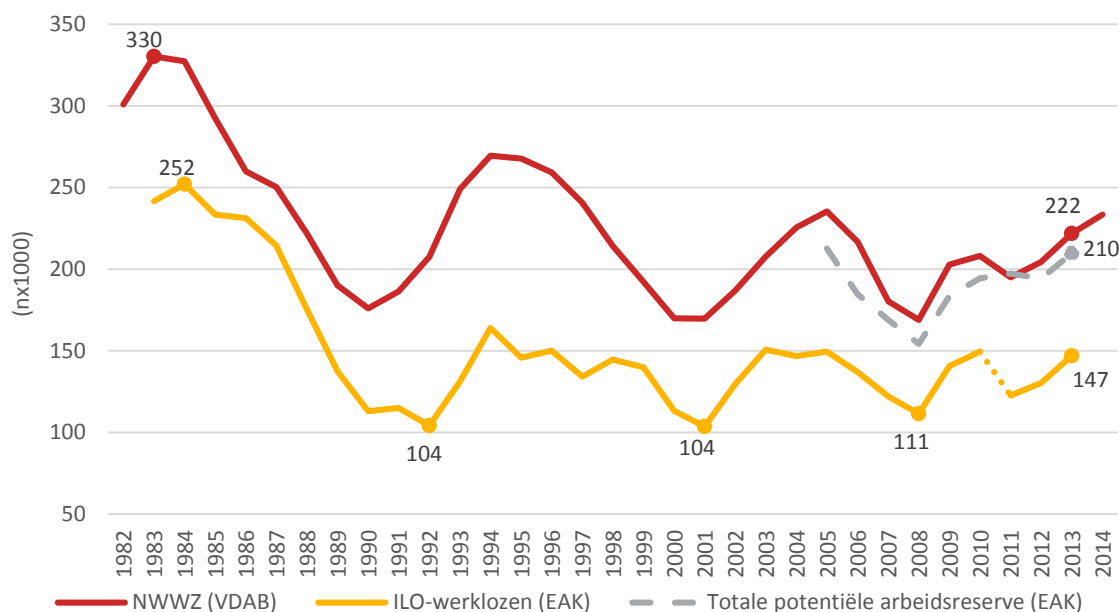
De tijdsreeks in figuur 2.1 lijkt te suggereren dat Vlaamse werkloosheidsgraad geleidelijk naar een structureel lager niveau is gezakt en dat de impact van de economische crisis in 2009 relatief beperkt was in vergelijking met voorgaande crisisperiodes. Dat is echter een voorbarige conclusie. In 2011 werd de definitie voor het bepalen van de werklozenpopulatie immers gewijzigd, waardoor een deel van de werklozen verplaatst werd naar de inactieven. Zij verdwijnen hierdoor bij de ILO-werkloosheid, maar worden wel opgepikt bij de latente arbeidsreserve (zie verder). Deze definitiewijziging resulteerde in een tijdsreeksbreuk en een artificieel sterke daling van de ILO-werkloosheidsgraad tussen 2010 en 2011. Bovendien stijgt de werkloosheid na 2013 nog verder zodat het hoogtepunt in de huidige periode wellicht nog niet bereikt is. Het is niet uitgesloten dat de huidige cyclus uiteindelijk op een hoger niveau zal pieken dan de voorgaande.

Terwijl de Vlaamse werkloosheidsgraad meer dan halveerde in de jaren tachtig, konden Brussel en Wallonië hun situatie niet substantieel verbeteren. In Brussel steeg de werkloosheidsgraad zelfs systematisch naar een hoger niveau om uiteindelijk te pieken op 19,3% in 2013. De Brusselse arbeidsmarkt slaagt er steeds minder in om de beschikbare arbeidsreserve toe te leiden naar een job. Dit toont de paradox van de Brusselse arbeidsmarkt waarbij (hooggeschoolede) vraag en (laaggeschoold) aanbod niet op elkaar afgestemd geraken. Ook Wallonië is er niet echt in geslaagd om de werkloosheid substantieel af te bouwen doorheen de beschouwde periode. Hoewel de pieken de laatste jaren iets minder hoog reiken, zakte de Waalse werkloosheidsgraad op geen enkel moment onder de 10%.

2.2 Totale potentiële arbeidsreserve

In figuur 2.2 geven we de evolutie weer van het *aantal ILO-werklozen* sinds 1983. Hiermee krijgen we zicht op de omvang van de werklozenpopulatie die achter de hierboven gehanteerde werkloosheidsgraad schuil gaat. De evolutie van het aantal ILO-werklozen volgt in grote lijnen de schommelingen van de werkloosheidsgraad in figuur 2.1. Op het hoogtepunt in 1984 telden we 252 000 ILO-werklozen, waarna dit aantal jaar na jaar zakte tot 104 000 in 1992. Sindsdien schommelt het aantal ILO-werklozen tussen 100 000 en 150 000. In 2013 reiken we met 147 000 ILO-werklozen stilaan terug tot de bovengrens van deze vork.

Figuur 2.2 Aantal niet-werkende werkzoekenden (nwwz) op basis van VDAB; aantal ILO-werklozen (15-64 jaar) en aantal personen in de totale potentiële arbeidsreserve (15-64 jaar) op basis van EAK (Vlaams Gewest; 1982-2014)

Noten:

- Tijdreeksbreuk bij de ILO-werklozen tussen 2010 en 2011 omwille van een definitiewijziging. Werklozen die niet naar werk zochten tijdens de referentiemaand verschuiven vanaf 2011 naar de inactieven.
- De totale potentiële arbeidsreserve is gelijk aan de som van ILO-werklozen en de latente arbeidsreserve.

Bron: Algemene Directie Statistiek – Statistics Belgium EAK, Eurostat LFS, Belgostat, VDAB (Bewerking Steunpunt WSE)

Naast de evolutie van het aantal ILO-werklozen geven we in de figuur ook een langetermijnevolutie van het *aantal niet-werkende werkzoekenden* (nwwz) die ingeschreven zijn bij de VDAB. Terwijl de ILO-werklozen geraamd worden op basis van enquêtegegevens, gaat het bij de nwwz om registratiegegevens van personen die zich als werkzoekende aanmelden bij VDAB. De totale groep van nwwz bestaat uit vier grote categorieën: de werkzoekenden met een werkloosheidsuitkeringsaanvraag, de jongeren in beroepsinschakelingstijd, de vrij ingeschreven niet-werkende werkzoekenden en een aantal verplicht ingeschrevenen.³ Net zoals bij de ILO-werklozen, volgt ook de curve

³ Meer info is te vinden op <http://arvastat.vdab.be>.

van de nwwz in grote mate de conjunctuur. Omdat het een administratieve telling betreft, is deze curve echter ook sterker onderhevig aan wijzigingen in de regelgeving, onder andere met betrekking tot de verplichte activering van 'oudere werklozen' (zie hoofdstuk 6).

Uit figuur 2.2 blijkt dat het aantal nwwz in heel de beschouwde periode heel wat hoger ligt dan het aantal ILO-werklozen. In 2013 staan er tegenover de 147 000 ILO-werklozen, liefst 222 000 nwwz. Dit niveauverschil is in belangrijke mate toe te wijzen aan conceptuele verschillen. De ILO-werkloosheid is immers gebaseerd op strikte voorwaarden inzake zoekgedrag en beschikbaarheid die niet in dezelfde mate gelden voor de nwwz. Het kan bijvoorbeeld zijn dat werkzoekenden die een korte opleiding volgen toch geregistreerd blijven als nwwz, terwijl zij niet tot de ILO-werklozen gerekend worden als ze hierdoor tijdelijk niet beschikbaar zijn voor een job. Andere werkzoekenden vertonen dan weer onvoldoende zoekgedrag om bij de ILO-werklozen ondergebracht te worden, onder meer omdat ze de kans op het vinden van een job te laag inschatten. Daarnaast worden werkzoekenden die een tijdelijke job gevonden hebben niet onmiddellijk uitgeschreven bij VDAB (VDAB, 2014), terwijl zij wel met een buiten de ILO-werkloosheid vallen.

Het verschil tussen de twee reeksen geeft aan dat er naast de beschikbare arbeidsreserve die we vatten met de ILO-werklozen ook een *latente* arbeidsreserve is van personen die niet of onvoldoende actief naar werk zoeken of niet onmiddellijk beschikbaar zijn om aan het werk te gaan. Deze groep omvat onder andere ontmoedigde werklozen die geen job denken te vinden omdat ze bijvoorbeeld niet over de juiste kwalificaties beschikken, geen werk in de nabije omgeving vinden, of denken dat ze te jong of te oud zijn voor een bepaalde job (Sourbron, Herremans, & Sels, 2013).

In een beleid dat gericht is op een structurele verhoging van de werkzaamheidsgraad is een identificatie van de totale potentiële arbeidsreserve (dus inclusief de latente arbeidsreserve) van groot belang. In de figuur krijgen we vanaf 2005 eveneens zicht op deze *totale potentiële arbeidsreserve*, gemeten als de som van de ILO-werklozen enerzijds en de latente arbeidsreserve anderzijds.⁴ Het valt meteen op dat de totale potentiële arbeidsreserve qua omvang veel dichterbij de curve van de nwwz. Toch blijft ze er nog net iets onder. Het resterende verschil kan onder andere toegewezen worden aan het feit dat de groep van nwwz ook een deel personen omvat die intussen toch al aan het werk zijn (zie hoger) en daardoor niet tot de potentiële arbeidsreserve gerekend worden.

Ook de evolutie van de potentiële arbeidsreserve sluit nauw aan bij deze van de nwwz. De evolutie vertoont als gevolg van de economische crisis en de slabakkende conjunctuur een stijgende trend sinds 2009 en bereikt in 2013 het op een na hoogste punt uit de beschikbare tijdreeks. Anno 2013 liep de totale potentiële arbeidsreserve op basis van EAK op tot 210 000 personen, waarvan 147 000 ILO-werklozen en 63 000 andere teruggetrokken of niet beschikbare werklozen. Op basis van deze meting ligt de totale potentiële arbeidsreserve liefst 43% hoger dan de veelgebruikte, maar striktere ILO-definitie van de werkloosheid.

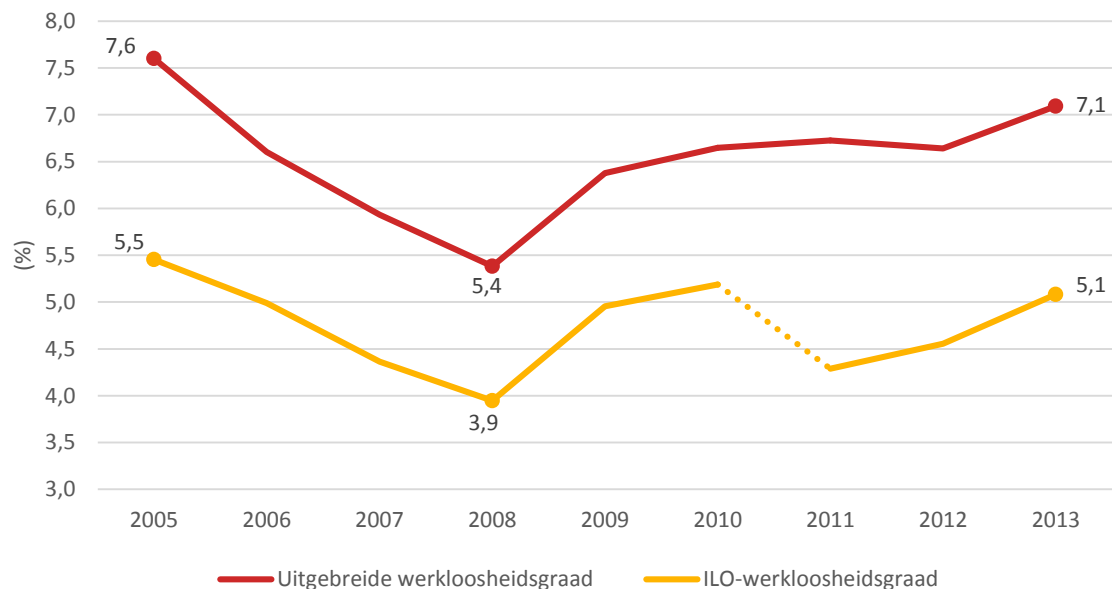
2.3 Uitgebreide werkloosheidsgraad

De impact van de latente arbeidsreserve op de werkloosheidsgraad wordt weergegeven in figuur 2.3. Hier vergelijken we de traditionele ILO-werkloosheidsgraad met een *uitgebreide werkloosheidsgraad* op basis van de totale potentiële arbeidsreserve (ILO-werklozen + latente arbeidsreserve). De uitgebreide werkloosheidsgraad ligt telkens enkele procentpunten hoger dan de ILO-werkloosheidsgraad. Bovendien heeft de uitgebreide werkloosheidsgraad geen daling gekend sinds de crisis in 2009. Terwijl het aantal ILO-werklozen daalde in 2011 als gevolg van de hoger vermelde definitiewijziging, kende de totale potentiële arbeidsreserve een stabilisatie tussen 2010 en 2011. Dit betekent dat een groot deel van de ILO-werklozen die door de gewijzigde definitie verplaatst werden naar de inactieven, wel nog tot de latente arbeidsreserve gerekend worden. De definitiewijziging heeft hierdoor

⁴ Omwille van inconsistenties in de gegevens kan de tijdreeks van de totale potentiële arbeidsreserve pas starten in 2005.

geen impact op de uitgebreide werkloosheidsgraad. Anno 2013 liep de uitgebreide werkloosheidsgraad in Vlaanderen op tot 7,1% van de (uitgebreide) beroepsbevolking. Dit is 1,7 procentpunt hoger dan het precrisisniveau in 2008 (5,4%) en het hoogste peil sinds 2006.

Figuur 2.3 Evolutie van de ILO-werkloosheidsgraad en de uitgebreide werkloosheidsgraad op basis van EAK (15-64 jaar) (Vlaams Gewest; 2005-2013)

Noten:

- Tijdrechtsbreuk tussen 2010 en 2011 omwille van een definitiewijziging. Werklozen die niet naar werk zochten tijdens de referentiemaand verschuiven vanaf 2011 naar de inactieven.
- De uitgebreide werkloosheidsgraad wordt berekend als het aandeel van de totale potentiële arbeidsreserve (ILO-werklozen + latente arbeidsreserve) ten opzichte van de beroepsbevolking uitgebreid met de latente arbeidsreserve.

Bron: Algemene Directie Statistiek – Statistics Belgium EAK, Eurostat LFS (Bewerking Steunpunt WSE)

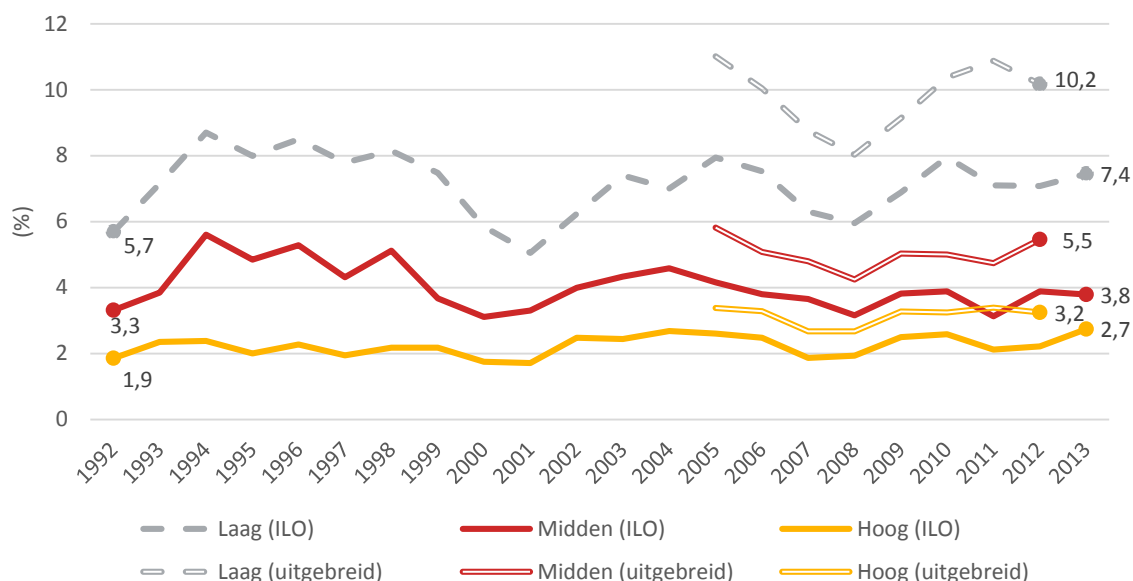
Het risico op werkloosheid kent een zeer ongelijke verdeling over de onderwijsniveaus. Dit wordt bevestigd in figuur 2.4 waar we de evolutie geven van de ILO-werkloosheidsgraad bij 25- tot 64-jarigen volgens hoogst behaalde onderwijsniveau sinds 1992. Voor de periode 2005-2012 vermelden we telkens ook het niveau van de uitgebreide werkloosheidsgraad waarbij we dus rekening houden met de totale potentiële arbeidsreserve.

Uit de evolutie van de ILO-werkloosheidsgraad blijkt dat elk onderwijsniveau gevoelig is voor de conjunctuur en dat het werkloosheidsrisico telkens toeneemt bij een economische terugval. Maar het is vooral het niveauverschil tussen de drie groepen dat opvalt. De werkloosheidsgraad van laaggeschoolden ligt plusminus anderhalve keer hoger dan bij middengeschoolden, en twee tot drie keer hoger dan bij de hogeschoolden. In 2013 was 7,4% van de laaggeschoolde beroepsbevolking werkloos (volgens de ILO-criteria), tegenover 3,8% bij de middengeschoolden en 2,7% bij de hogeschoolden.

Deze verhoudingen tussen de drie onderwijsniveaus gelden in ongeveer dezelfde mate voor de 'uitgebreide' werkloosheidsgraad, die ook hier telkens enkele procentpunten hoger ligt dan de ILO-werkloosheidsgraad. Dit wil zeggen dat laaggeschoolden bovenop het hoge werkloosheidsrisico, ook een groter risico lopen om bij de latente arbeidsreserve terecht te komen.

In 2012 konden de laaggeschoolden zich iets verbeteren en zien we bij hen een daling van de uitgebreide werkloosheidsgraad, tegenover een stijging bij de middengeschoolden en een quasi stabilisatie bij de hogeschoolden. Of het voor de laaggeschoolden om een structurele verbetering gaat, zal pas blijken indien deze trend in 2013 bevestigd wordt.

Figuur 2.4 Evolutie van de ILO- en uitgebreide werkloosheidsgraad naar onderwijsniveau (25-64 jaar) (Vlaams Gewest; 1992-2013)

Noten:

- Tijdsreeksbreuk tussen 2010 en 2011 omwille van een definitiewijziging. Werklozen die niet naar werk zochten tijdens de referentiemaand verschuiven vanaf 2011 naar de inactieven.
- De uitgebreide werkloosheidsgraad wordt berekend als het aandeel van de totale potentiële arbeidsreserve (beschikbare + latente arbeidsreserve) ten opzichte van de beroepsbevolking uitgebreid met de latente arbeidsreserve.

Bron: Algemene Directie Statistiek – Statistics Belgium EAK, Eurostat LFS (Bewerking Steunpunt WSE)

2.4 Synthese

In 1984 piekte de Vlaamse ILO-werkloosheidsgraad op 11%, wat overeenkwam met een totaal van 252 000 ILO-werklozen. In de jaren nadien werd een forse daling ingezet van de werkloosheid en de voorbije 25 jaar situeerde de Vlaamse ILO-werkloosheidsgraad zich in een relatief smalle vork rond 5% werkloosheid.

De ILO-werkloosheid is gebaseerd op strikte voorwaarden inzake zoekgedrag en beschikbaarheid. Het gaat om personen die geen job uitoefenen, maar wel actief op zoek zijn naar werk en hiervoor onmiddellijk beschikbaar zijn. Naast de ILO-werkloosheid bestaat er echter ook een latente arbeidsreserve van personen die niet actief naar werk zoeken of niet onmiddellijk beschikbaar zijn om aan het werk te gaan. Indien we hiermee rekening houden, krijgen we zicht op een totale potentiële arbeidsreserve en bekomen we een uitgebreide werkloosheidsgraad die telkens enkele procentpunten hoger ligt dan de veel gebruikte, maar striktere ILO-werkloosheidsgraad. Anno 2013 lag deze uitgebreide werkloosheidsgraad met 7,1% op het hoogste peil sinds 2006.

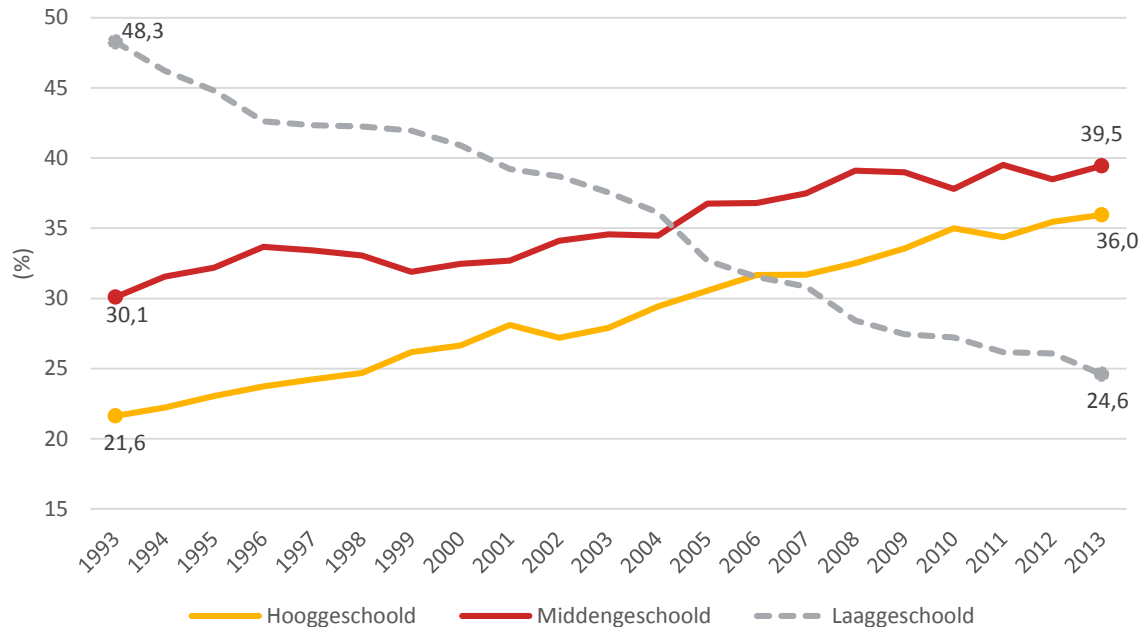
3. Over scholarisatie en kwalificaties

Vlaanderen kende de afgelopen decennia een enorme stijging in het onderwijsniveau van de bevolking. Voor de maatschappij is deze toenemende scholarisatie een belangrijke voorwaarde voor een succesvolle omschakeling naar een meer door kennis gedreven en innovatieve economie. Ook voor inclusie op de arbeidsmarkt is een hogere scholingsgraad van belang. Het wordt immers net belangrijker om een kwalificatie of diploma te behalen naarmate meer anderen dat al hebben. Het is precies de snelle toename van het aandeel hogeschoolen dat op zijn beurt weer leidt tot een relatieve verslechtering van de kansen van kortgeschoolden. In dit hoofdstuk schetsen we hoe de scholingsgraad tijdens de voorbije decennia vrij spectaculair gestegen is. We zetten deze evolutie ook in een internationaal vergelijkend perspectief.

3.1 Scholing in Vlaanderen

In figuur 3.1 delen we de Vlaamse bevolking tussen 25 en 64 jaar⁵ op in drie groepen volgens het hoogst behaalde diploma en brengen we de evolutie van deze onderwijsniveaus in kaart.

Figuur 3.1 Evolutie van het aandeel laag-, midden- en hooggeschoolden (25-64 jaar) (Vlaams Gewest; 1992-2013)

Bron: Algemene Directie Statistiek – Statistics Belgium EAK, Eurostat LFS (Bewerking Steunpunt WSE)

Een eerste vaststelling is dat het aandeel laaggeschoolden (namelijk personen zonder einddiploma secundair onderwijs) op twintig jaar tijd met de helft is gedaald. Het aandeel laaggeschoolden slonk van 48,3% in 1993 naar 24,6% in 2013. Een tegenovergestelde trend zien we bij de midden- en de hooggeschoolden. Het aandeel middengedchoolden (met een diploma secundair onderwijs) nam tussen 1993 en 2013 toe met bijna 10 procentpunten van 30,1% in 1993 tot 39,4% in 2013. De groep hooggeschoolden (personen met een diploma hoger onderwijs) kende echter een nog sterkere aanwas met meer dan 15 procentpunten. Het aandeel hooggeschoolden is gestegen van 21,6% in 1993 naar 36,0% in 2013. Uitgedrukt in aantal personen gaat het om 1 226 000 hooggeschoolde Vlamingen tussen 25 en 64 jaar, tegenover 682 000 in 1993.

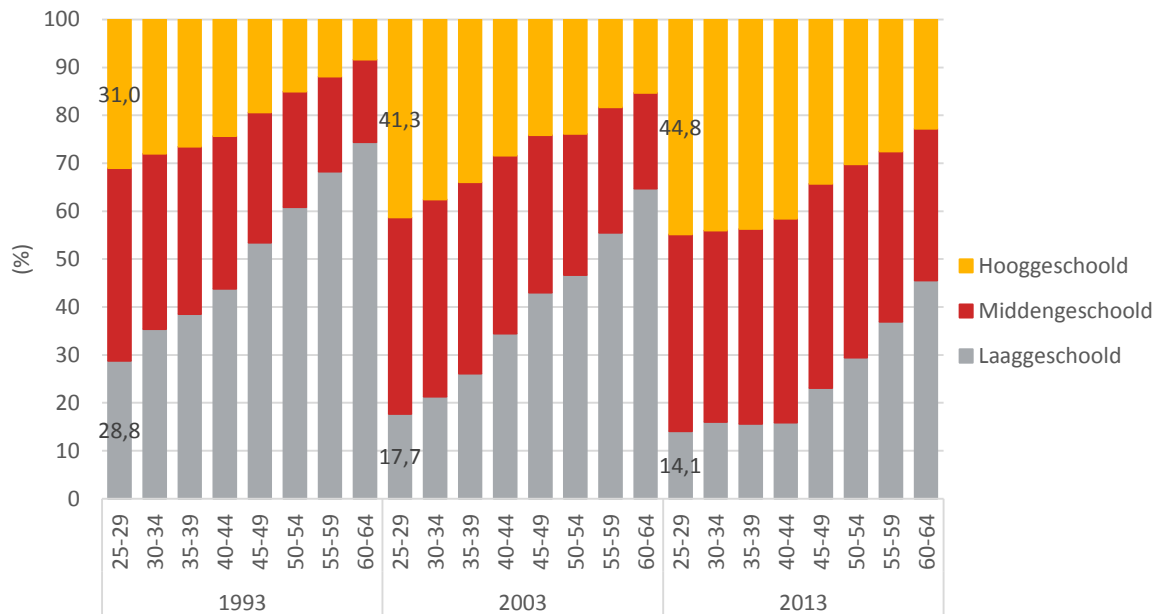
Deze stijgende scholarisatie van de bevolking op arbeidsleeftijd hangt grotendeels samen met de uitbreiding van het onderwijsaanbod en de onderwijsdifferentiatie, de democratisering van het onderwijs en de feminisering van de studentenpopulatie (Pelleriaux, 2001). Dat laatste blijkt ook uit een verdere opdeling van de cijfers naar geslacht. Hierbij is vooral het bewandelde pad van vrouwen opvallend. Twintig jaar geleden lag het aandeel hooggeschoolden nog iets hoger bij de mannen (22,3%) dan bij de vrouwen (21,0%). Op twee decennia tijd hebben vrouwen een heus inhaalmanoeuvre verricht. Rond de eeuwwisseling konden zij de koppositie overnemen en nadien werd de kloof ten opzichte van de mannen steeds groter. In 2013 was bijna vier op tien vrouwen (38,8%) in het bezit van een diploma hoger onderwijs, tegenover slechts een derde van de mannen (33,2%).

⁵ We hanteren een leeftijdsafbakening van 25 tot en met 64 jaar om de bevolking in te delen volgens hun hoogst behaalde diploma. Op deze manier kunnen we de jongeren die hun studies nog niet afgerond hebben grotendeels uit de analyse weren.

3.2 Het cohorte-effect ontrafeld

In globale termen kunnen we stellen dat het aandeel laaggeschoolden daalt, terwijl het aandeel hooggeschoolden toeneemt. Deze evolutie kunnen we toewijzen aan een *generatie-effect* en een *cohorte-effect*: doordat het opleidingsniveau van de nieuwe generaties jongeren geleidelijk toeneemt (generatie-effect), wordt naarmate zij ouder worden ook het globale onderwijsniveau van de bevolking steeds verder opgekrikt (cohorte-effect) (figuur 3.2).

Figuur 3.2 Evolutie van het aandeel laag-, midden- en hooggeschoolden (25-64 jaar) naar leeftijd (Vlaams Gewest; 1993, 2003 en 2013)

Bron: Algemene Directie Statistiek – Statistics Belgium EAK, Eurostat LFS (Bewerking Steunpunt WSE)

Het *generatie-effect* kunnen we aantonen door een specifieke leeftijdscategorie over de tijd heen te analyseren. Van de personen die in 1993 een leeftijd hadden tussen 25 en 29 jaar was 31,0% hooggeschoold en 28,8% laaggeschoold. Bij personen die tien jaar later geboren zijn, en dus de leeftijd 25-29 jaar hadden in 2003, steeg het aandeel hooggeschoolden tot 41,3%, terwijl de groep laaggeschoolden slonk tot minder dan één op vijf (17,7%). Nog eens een decennium later heeft deze trend zich verder gezet, zij het aan een veel trager tempo dan voorheen. Anno 2013 was bijna 45% van de jongeren tussen 25 en 29 jaar hooggeschoold, terwijl het aandeel laaggeschoolden nog 14,0% bedroeg.

Kortom, nieuwe generaties van jonge mensen zijn steeds hoger opgeleid dan hun voorgangers. Deze hogere geschoolde generaties krikken naarmate ze ouder worden eveneens het globale onderwijsniveau van de bevolking verder op. Om dit cohorte-effect te illustreren volgen we de personen geboren tussen 1964 en 1968 doorheen de tijd. In het jaar 1993 is deze cohorte tussen 25 en 29 jaar. Op dat moment wordt deze cohorte gekenmerkt door een voor die tijd groot aandeel hooggeschoolden (31,0%). Tijdens de daaropvolgende jaren konden ze dit aandeel nog lichtjes opkrikken. In 2003 is deze cohorte tien jaar ouder en vormen zij de leeftijdscategorie van de 35- tot 39-jarigen, met iets meer dan een derde hooggeschoolden (34,0%). Nog eens tien jaar later (in 2013) is deze cohorte tussen 45 en 49 jaar en telt ze nog steeds 34,2% hoogopgeleiden. Op deze manier schuift het hoge startniveau, met relatief veel hooggeschoolden op jonge leeftijd, mee op met het ouder worden.

Dankzij dit cohorte-effect kunnen we verwachten dat het globale onderwijsniveau van de bevolking ook in de volgende jaren nog verder zal toenemen. Indien we de cohorte-verschuivingen voor alle leeftijdsgroepen tien jaar doortrekken, dan zou het aandeel hooggeschoolden in de bevolking tussen 25 en 64 jaar verder stijgen van 36%

in 2013 tot 41% in 2023.⁶ Omgerekend naar aantal personen, komt dit overeen met in totaal 1 382 000 hoogopgeleide Vlamingen tussen 25 en 64 jaar in 2023, wat een aangroei van 156 000 hogeschoolden betekent. Dit aantal kan nog hoger oplopen op voorwaarde dat het hoger beschreven generatie-effect (waarbij jongeren steeds vaker hogeschoold zijn dan hun voorgangers) zich ook de volgende jaren nog manifesteert. We zagen echter dat dit effect aan het afzwakken is. Indien deze groei zou stilvallen, is uiteindelijk ook het cohorte-effect uitdovend.

3.3 Vlaanderen in Europa

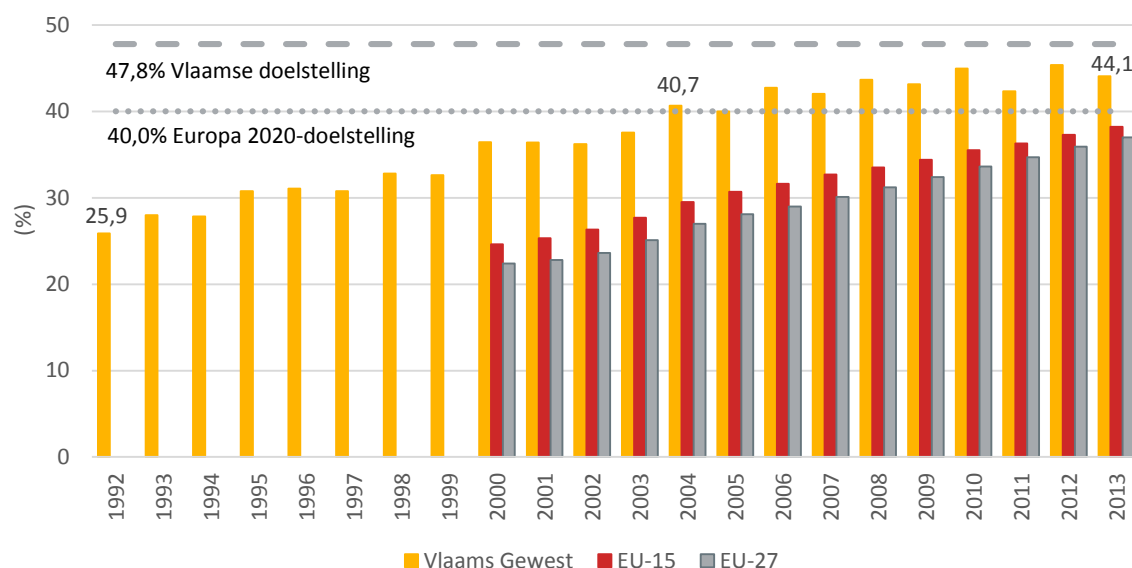
De aangehaalde onderwijsrevoluties zijn niet uniek voor Vlaanderen. In alle Europese lidstaten nam het onderwijsniveau van de bevolking over de laatste decennia toe. Deze toename is ook noodzakelijk om het Europese streefdoel van meer hogeschoolden te realiseren. Volgens de EU 2020-strategie zou 40% van de 30- tot 34-jarigen tegen 2020 een diploma van het hoger onderwijs moeten behalen. Vlaanderen legde de lat nog wat hoger in haar Hervormingsprogramma en trok de eigen doelstelling op tot 47,8%. Reeds in 2004 behaalde Vlaanderen de Europese doelstelling met een score van 40,7%. Nadien steeg dit aandeel verder en anno 2013 was 44,1% van de 30- tot 34-jarigen hoogopgeleid (figuur 3.3). Hiermee plaatst Vlaanderen zich een eind boven het Europees gemiddelde (38,2% voor de EU-15 en 37,0% voor de EU-27 in 2013). Toch is er geen reden voor euforie. Het Vlaams Gewest moet nog acht EU-lidstaten laten voorgaan en zelfs indien Vlaanderen haar doelstelling behaalt, is er nog steeds een aanzienlijke kloof met Europese landen zoals Ierland, Luxemburg of Litouwen.⁷

In een oogopslag lijkt de Vlaamse doelstelling van 47,8% haalbaar. Vlaanderen kende immers de afgelopen decennia een sterke stijging van het aandeel hogeschoolden bij de 30- tot 34-jarigen. Als we de gemiddelde groei van de voorbije twintig jaar doortrekken tot 2020 (+0,8 procentpunt per jaar) dan zou het aandeel hogeschoolden in deze leeftijdsgroep oplopen tot 49,7% tegen 2020, een percentage dat ruim boven de Vlaamse doelstelling ligt. In de figuur is echter duidelijk merkbaar dat het groeiritme over de jaren heen sterk afgenomen is. In de laatste vijf jaar (2008-2013) vertraagde de gemiddelde groei van het aandeel hogeschoolden bij de 30- tot 34-jarigen tot amper 0,09 procentpunt per jaar. Dit betekent dat er nauwelijks nog sprake is van enige vooruitgang. Met dit groeiritme halen we in 2020 zelfs geen 45%. Om de doelstelling alsnog te halen, moet het groeiritme dus opnieuw de hoogte in.

⁶ Dit is het zuivere effect van de cohorte-verschuivingen per leeftijdsgroep: het percentage hogeschoolden bij de 25- tot 29-jarigen in 2013, wordt in 2023 toegekend aan de 35- tot 39-jarigen, enzovoort. Bij de jongeren (25-34 jaar) hielden we het aandeel hogeschoolden stabiel op het niveau van 2013.

⁷ De volgende landen gaan Vlaanderen vooraf: Ierland (52,6%), Luxemburg (52,5%), Litouwen (51,3%), Zweden (48,3%), Cyprus (47,8%), het Verenigd Koninkrijk (47,6%) en Finland (45,1%) (cijfers voor 2013 op basis van Eurostat).

Figuur 3.3 Evolutie van het aandeel hooggeschoolden bij 30- tot 34-jarigen (Vlaams Gewest, EU-15 en EU-27; 1992-2013)

Bron: Algemene Directie Statistiek – Statistics Belgium EAK, Eurostat LFS (Bewerking Steunpunt WSE)

3.4 Werkzaamheidsgraad per onderwijsniveau

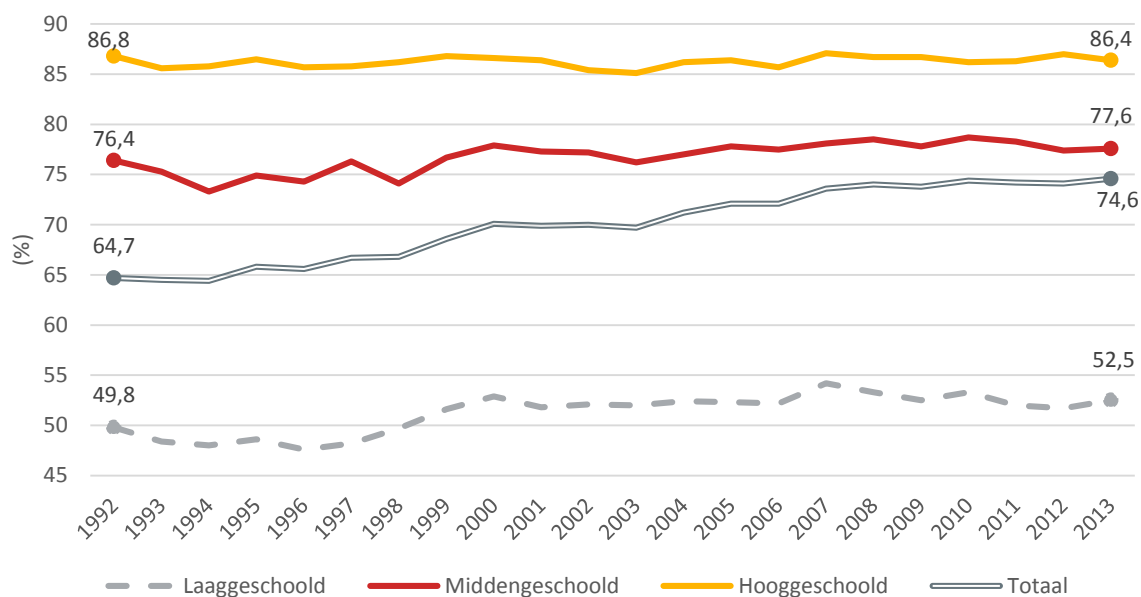
Het onderwijsniveau dat men behaalt, speelt een cruciale rol bij de deelname aan de arbeidsmarkt. In het algemeen geldt dat een hoger onderwijsniveau niet enkel leidt tot een grotere kans op het vinden van werk, maar eveneens resulteert in een gemiddeld hogere verloning (OECD, 2014).

Ook in Vlaanderen zien we dat laaggeschoolden beduidend minder aan het werk zijn dan midden- en hooggeschoolden (figuur 3.4). Anno 2013 was nagenoeg de helft van alle laaggeschoolden (52,5%) werkzaam, terwijl het bij de midden- en hooggeschoolden om respectievelijk 77,6% en 86,4% ging. Vergelijken we de werkzaamheidsgraad van hoog- en laaggeschoolden dan stellen we vast dat het aandeel werkenden bij hooggeschoolden liefst 33 procentpunten hoger lag dan het aandeel werkenden bij laaggeschoolden. Kortom, de werkzaamheidsgraad hangt sterk samen met het niveau van het behaalde diploma: hoe hoger iemands diploma, hoe groter de kans dat die persoon werk vindt.

Eerder in dit rapport zagen we al dat de globale werkzaamheidsgraad een sterke stijging kende tijdens de voorbije decennia⁸ en dat de feminisatie van de arbeidsmarkt hierbij een belangrijke rol gespeeld heeft (zie hoofdstukken 1 en 4). Daarnaast is ook het toegenomen onderwijsniveau van de Vlaamse bevolking een gewichtige factor om de stijging van de werkzaamheidsgraad te verklaren. Wat dit betreft, kan de toename van de Vlaamse werkzaamheidsgraad ontleed worden in twee afzonderlijke effecten. Een eerste effect resulteert uit een eventuele stijging van de werkzaamheid binnen elk onderwijsniveau afzonderlijk. In figuur 3.4 zien we echter dat de werkzaamheidsgraden per onderwijsniveau de laatste twee decennia nauwelijks toegenomen zijn. Hoewel hierachter tegengestelde tendensen voor mannen en vrouwen schuilgaan (Sourbron & Herremans, 2011), betekent dit toch dat er een andere, meer doorslaggevende verklaring moet zijn waarom de globale werkzaamheidsgraad groeide.

⁸ Waar in 1993 64,5% van de Vlaamse bevolking tussen 25 en 64 jaar tewerkgesteld was, is deze globale werkzaamheidsgraad op twintig jaar tijd gestegen tot 74,6%.

Figuur 3.4 Evolutie van de werkzaamheidsgraad (25-64 jaar) naar onderwijsniveau (Vlaams Gewest; 1992-2013)

Bron: Algemene Directie Statistiek – Statistics Belgium EAK, Eurostat LFS (Bewerking Steunpunt WSE)

Een tweede effect vloeit voort uit de toename van het aandeel hooggeschoolden in de Vlaamse bevolking, voor wie de arbeidsmarktkansen beduidend beter zijn: hooggeschoolden hebben een hogere werkzaamheidsgraad en als deze groep een groter deel van de bevolking op arbeidsleeftijd gaat uitmaken, zorgt dit - op voorwaarde van een gelijkblijvend werkzaamheidsniveau bij de hooggeschoolden - voor een verhoging van de globale werkzaamheidsgraad. Dit effect wordt bevestigd in de tijdreeksen: hoewel het aanbod van hooggeschoolde Vlamingen sterk toenam (figuur 3.1), ging dit niet ten koste van de werkzaamheid voor deze groep (figuur 3.4). Aangezien de steeds groter wordende groep van hogergeschoolden doorgaans makkelijk aan het werk geraakt, reflecteerde de toename van het gemiddelde onderwijsniveau een reële vraag naar hogergeschoolde werknemers op de Vlaamse arbeidsmarkt.

Van cruciaal belang hierbij is dat dit arbeidsaanbod ook aansluiting vindt bij de arbeidsvraag en dat er voldoende jobs gecreëerd worden om de toenemende groep van hooggeschoolden te absorberen. Zo niet, bestaat het risico dat de hoger geschoolden het werk van lager geschoolden innemen waardoor het effect van het toegenomen onderwijsniveau gedeeltelijk tenietgedaan wordt door verdringing op de arbeidsmarkt. Volgens Cedefop kunnen we naast een verdere stijging van het onderwijsniveau, ook een stijging verwachten van het aantal hooggekwalificeerde jobs. Toch waarschuwt Cedefop eveneens voor het risico op mismatches indien de opleiding of vaardigheden van de nieuwe schoolverlaters niet aansluiten bij de jobvereisten. Dit kan tot overscholing leiden, maar eveneens tot personeelstekorten in specifieke segmenten van de arbeidsmarkt (bijvoorbeeld bij technische profielen) (Cedefop, 2013). Om zulke mismatches te vermijden, is het noodzakelijk dat de tendens naar een hoger opgeleide bevolking stevast gepaard gaat met een adequate afstemming tussen het aanbod en de vraag op de arbeidsmarkt.

3.5 Synthese

Het onderwijsniveau van de bevolking op arbeidsleeftijd is de laatste decennia sterk toegenomen en ook de volgende jaren kunnen we een verdere toename van het aandeel hooggeschoolden verwachten. Tussen 1993 en 2013 is het aandeel hooggeschoolde Vlamingen tussen 25 en 64 jaar toegenomen met meer dan 15 procentpunten, van 21,6% in 1993 naar 36,0% in 2013. Uitgedrukt in aantal personen gaat het om 1 226 000 hooggeschoolde Vlamingen in 2013, tegenover 682 000 in 1993. Deze trend is te verklaren aan de hand van twee effecten. Het generatie-effect leidt ertoe dat het opleidingsniveau van de nieuwe generaties jongeren geleidelijk toeneemt en

naarmate deze jongeren ouder worden, zorgt het cohorte-effect ervoor dat ook het globale onderwijsniveau opgekrikt wordt. Bovendien kunnen we dankzij dit cohorte-effect verwachten dat het globale onderwijsniveau van de bevolking ook in de volgende jaren nog verder zal toenemen. Indien we de cohorte-verschuivingen doortrekken, dan zou het aandeel hogeschoolden bij de 25- tot 64-jarigen verder stijgen tot 41% in 2023 (1 382 000 personen).

Het proces van scholarisatie levert tot op vandaag zowel op individueel als maatschappelijk vlak voordelen op. Een (hoger) diploma vergroot immers de kans op een succesvolle inschakeling op de arbeidsmarkt. De tendens naar meer hoger opgeleiden vraagt echter een adequate afstemming tussen de aangeboden en de gevraagde kwalificaties. Indien het opleidingsniveau of de vaardigheden van de beroepsbevolking niet aansluiten bij de jobvereisten kan dit immers leiden tot overscholing en verdringing, maar eveneens tot personeelstekorten in specifieke segmenten van de arbeidsmarkt.

4. Over feminisering en de genderkloof

Een van de meest markante evoluties op de arbeidsmarkt tijdens de voorbije decennia is ongetwijfeld de veranderende positie van vrouwen (zie ook Sourbron & Herremans, 2010). De razendsnelle feminisering van de arbeidsmarkt is hiermee wellicht één van de belangrijkste sociale feiten uit onze recente geschiedenis. De voorbije dertig jaar is de arbeidsparticipatie van de vrouwen sterk toegenomen en is de kloof met de werkzaamheidsgraad van de mannen aanzienlijk verkleind. De werkzaamheidsgroei bij de vrouwen werd echter grotendeels gerealiseerd in deeltijdse jobs. Een meer genuanceerd beeld krijgen we dan ook als we naast de stijging van het aantal werkende vrouwen ook naar de evolutie van het arbeidsvolume kijken. In dit hoofdstuk plaatsen we de evoluties en nuances in een langetermijnperspectief.

4.1 Werkzaamheidsgraad vrouwen

In figuur 4.1 kijken we naar de evolutie van de globale werkzaamheidsgraad en maken we een opdeling naar geslacht. De afgelopen dertig jaar is er aanzienlijk vooruitgang geboekt. In 1983 was 60,8% van de Vlaamse bevolking op arbeidsleeftijd (20-64 jaar) aan het werk, in 2013 bedroeg de werkzaamheidsgraad 71,9%. In 2009 zorgde de financieel-economische crisis evenwel voor een domper: de Vlaamse werkzaamheid zakte op een jaar tijd terug tot onder het niveau van 2007. Sindsdien volgde een hobbelig parcours zonder structurele vooruitgang (zie ook hoofdstuk 1).

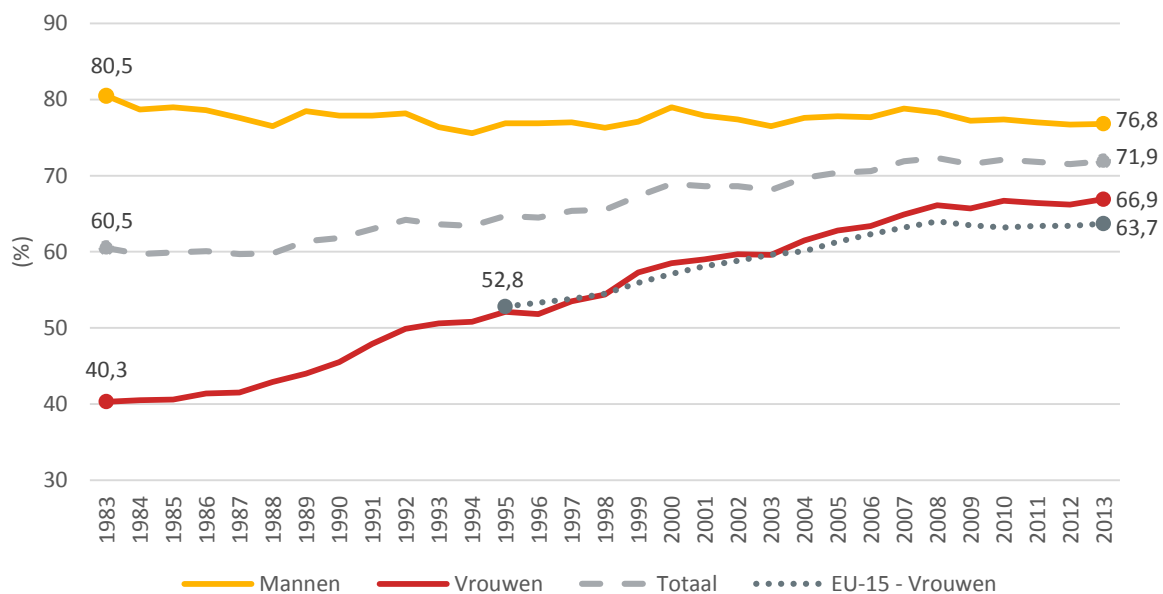
De figuur maakt vooral helder dat niet de mannen, maar de vrouwen de toename van de globale werkzaamheidsgraad hebben gedragen. Hoewel de mannen dertig jaar geleden van start gingen met een hogere werkzaamheidsgraad dan vrouwen, slaagden ze er niet in om hun werkzaamheid verder te doen stijgen. Meer nog, de werkzaamheidsgraad bij de mannen is negatief geëvolueerd, met een daling van 80,5% in 1983 naar 76,8% in 2013. Ook hier is het effect van de crisis overigens zichtbaar. In vijf jaar, tussen 2008 en 2013, daalde de werkzaamheidsgraad bij de mannen liefst 1,5 procentpunten.

De groei van de globale werkzaamheidsgraad is door de vrouwen gerealiseerd. Al vanaf de jaren zestig werd de arbeidsdeelname van de vrouwen aangezwengeld door de tertiërisering van de arbeidsmarkt, de eerste aanzetten naar een tweeverdienerssamenleving en een toegenomen emancipatie van de vrouw. Deze evoluties zetten zich de afgelopen dertig jaar sterk door en vertaalden zich in een toename van het aandeel werkende vrouwen met ruim 25 procentpunten: in 2013 was twee derde van de vrouwen aan de slag (66,9%), terwijl in 1983 amper vier op de tien vrouwen betaalde arbeid verrichtte (40,3%). De stijging in aantal werkenden is ronduit spectaculair. De Vlaamse arbeidsmarkt mocht tussen 1983 en 2013 ruim 610 000 werkende vrouwen extra verwelkomen (+94%).

De explosieve stijging van de werkzaamheid bij de vrouwen zorgde ervoor dat de afstand ten aanzien van de mannen aanzienlijk geslonken is: waar in 1983 de kloof tussen de werkzaamheidsgraad van mannen en vrouwen 40,2 procentpunten bedroeg, was dit in 2013 nog slechts 9,9 procentpunten.

De feminisering van de arbeidsmarkt deed zich ook elders in de Europese Unie voor. De voorbije decennia kenden alle EU-15-landen een aanzienlijke stijging van de vrouwelijke werkzaamheidsgraad. Sinds 1997 ligt het Vlaams percentage boven dat van de EU-15. Maar er is nog werk aan de winkel. Vlaanderen ambieert om tegen 2020 de werkzaamheidsgraad van vrouwen op te krikken tot 75%. De meest recente projectie van het Steunpunt Werk en Sociale Economie leert ons dat deze doelstelling niet binnen handbereik is. Uit de projectie op basis van het IM-PACT-scenario blijkt dat Vlaamse vrouwen in 2020 op 69,2% werkzaamheid zouden stranden, nog een eind verwijderd van de ambitieuze doelstelling (zie ook hoofdstuk 11). Ondanks de spectaculaire groei van de afgelopen jaren zal de Vlaamse doelstelling voor de vrouwelijke werkzaamheid dus niet gehaald worden zonder bijkomende inspanningen.

Figuur 4.1 Evolutie van de werkzaamheidsgraad (20-64 jaar) naar geslacht (Vlaams Gewest en EU-15; 1983-2013)

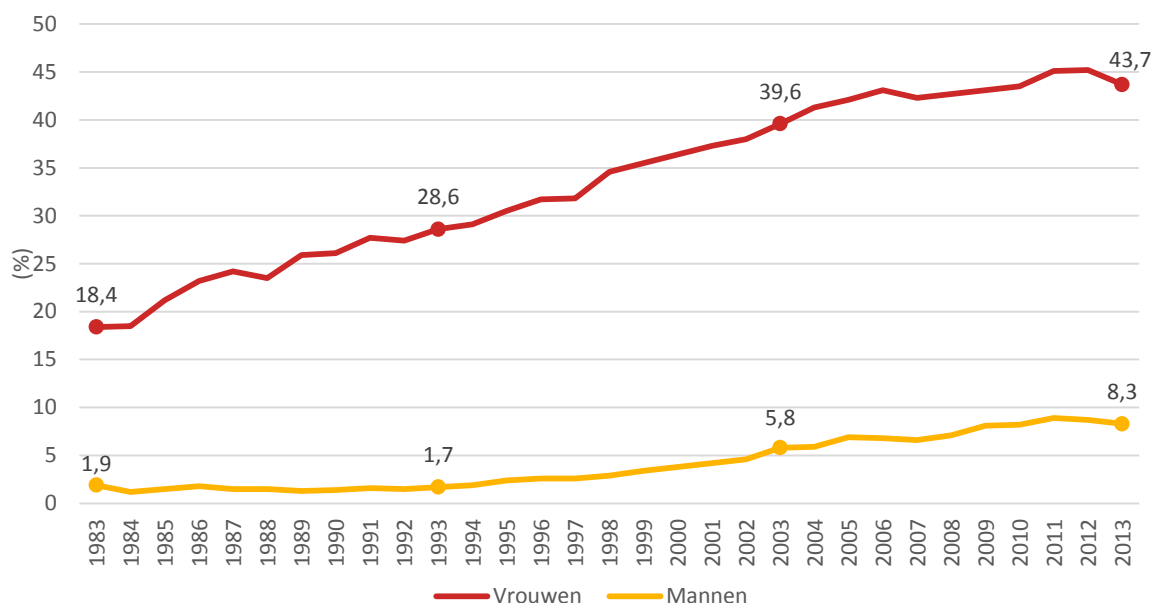

Bron: Algemene Directie Statistiek – Statistics Belgium EAK, Eurostat LFS (Bewerking Steunpunt WSE)

4.2 Deeltijdarbeid

De Vlaamse arbeidsmarkt wordt gekenmerkt door een stijgende werkzaamheidsgraad bij vrouwen en een steeds kleiner wordende genderkloof. Een belangrijke nuance hierbij is dat steeds meer vrouwen aan het werk zijn in een deeltijdse arbeidsregeling. In figuur 4.2 zien we dat het aandeel deeltijds werkende loontrekkende vrouwen in Vlaanderen meer dan verdubbelde op dertig jaar tijd: in 2013 bedroeg het aandeel 43,7% tegenover 18,4% in 1983, een stijging van liefst 25,3 procentpunten. Deze percentages staan in contrast met die van de mannen. In 1983 had amper 2% van de werkende mannen een deeltijdse job en ook dertig jaar later gaat het slechts om 8,3%.

Figuur 4.2 Evolutie van het aandeel deeltijdarbeid bij loontrekkenden (15-64 jaar) naar geslacht (Vlaams Gewest; 1983-2013)

Bron: Algemene Directie Statistiek – Statistics Belgium EAK, Eurostat LFS (Bewerking Steunpunt WSE)

4.3 Werkzaamheidsgraad in voltijdsequivalenten

Omwille van het groot aandeel vrouwen in deeltijdarbeid, is het van belang te kijken naar de evolutie van de werkzaamheidsgraad in voltijdse equivalenten (VTE). De traditionele werkzaamheidsgraad heeft namelijk zijn beperkingen. Deze geeft weer welk aandeel van de bevolking aan het werk is, maar houdt geen rekening met het aantal uren dat een persoon in haar of zijn job presteert. Een volledig beeld krijgen we wanneer we het totale arbeidsvolume omrekenen naar voltijdse jobs en op deze basis de werkzaamheidsgraad uitdrukken in VTE (figuur 4.3). Deze graad geeft aan welk aandeel van de bevolking zou werken indien het totaal gepresteerde arbeidsvolume⁹ herverdeeld zou worden zodat iedere job een voltijdse job van 40 uur zou zijn.¹⁰

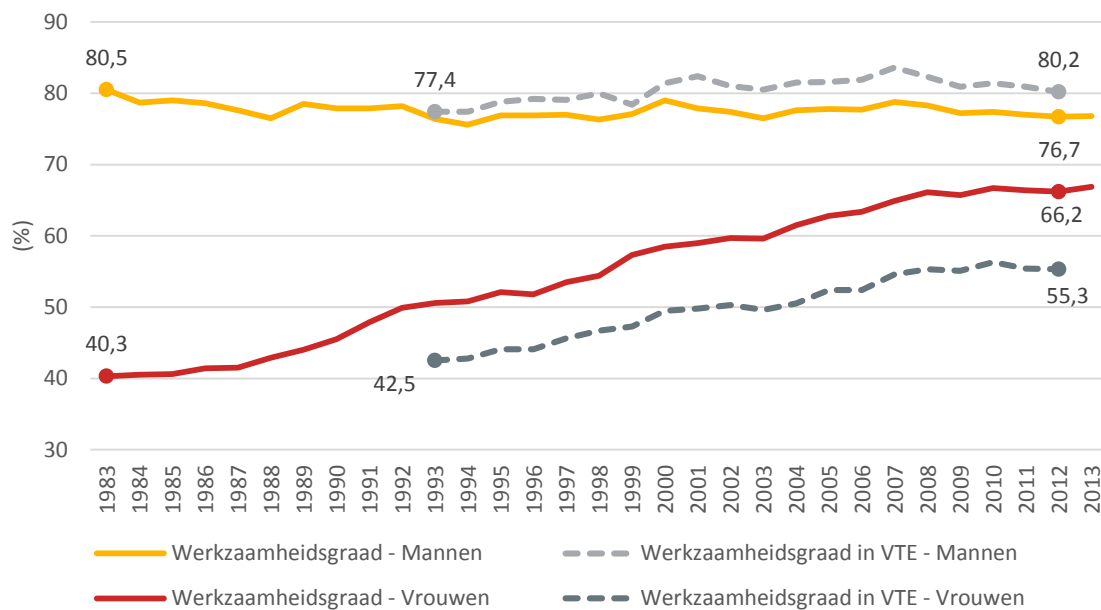
De figuur toont aan dat er een aanzienlijk niveauverschil is tussen de werkzaamheidsgraad op basis van aantallen werkenden en de werkzaamheidsgraad in VTE. Bij de vrouwen is het verschil het meest frappant. Aan de hand van de 'traditionele' werkzaamheidsgraad berekenen we dat in 2012 twee derde van de vrouwen (66%) aan de slag was. Bij een herverdeling van het totaal gepresteerde arbeidsvolume naar voltijdse jobs zakt de werkzaamheidsgraad (in VTE) tot 55%. Het verschil tussen deze twee berekeningen kunnen we toewijzen aan het grote aandeel deeltijds werkende vrouwen. Door de vele deeltijdse jobs wordt de arbeidsduur van vrouwen teruggebracht tot gemiddeld 33,4 uur per week, wat een pak lager is dan de referentiemaat van 40 uur die we gebruiken voor de omrekening naar voltijdsequivalente jobs.

Ook bij de mannen stellen we verschillen vast tussen de traditionele werkzaamheidsgraad en de werkzaamheidsgraad in VTE, al zijn deze van een ander niveau dan bij de vrouwen. De werkzaamheidsgraad in VTE bij de mannen ligt immers hoger dan de werkzaamheidsgraad op basis van het aantal werkenden. Dit betekent dat de gemiddelde arbeidsduur bij mannen hoger ligt dan de gebruikte referentiemaat van 40 uur per week. In 2012 bedroeg de arbeidsduur bij mannen gemiddeld 41,8 uur per week, dit is een gemiddelde voor zowel werknemers als zelfstandigen en inclusief de uren die eventueel gepresteerd werden in een tweede job.

⁹ Het totale arbeidsvolume wordt berekend voor zowel werknemers als zelfstandigen en inclusief de uren in een tweede job.

¹⁰ De maatman van 40 uur is gelijk aan het gemiddeld aantal arbeidsuren van voltijds werkende vrouwen (loontrekkenden + zelfstandigen) op basis van de Enquête naar de Arbeidskrachten.

Figuur 4.3 Evolutie van de werkzaamheidsgraad (20-64 jaar) in VTE naar geslacht (Vlaams Gewest; 1983-2013)

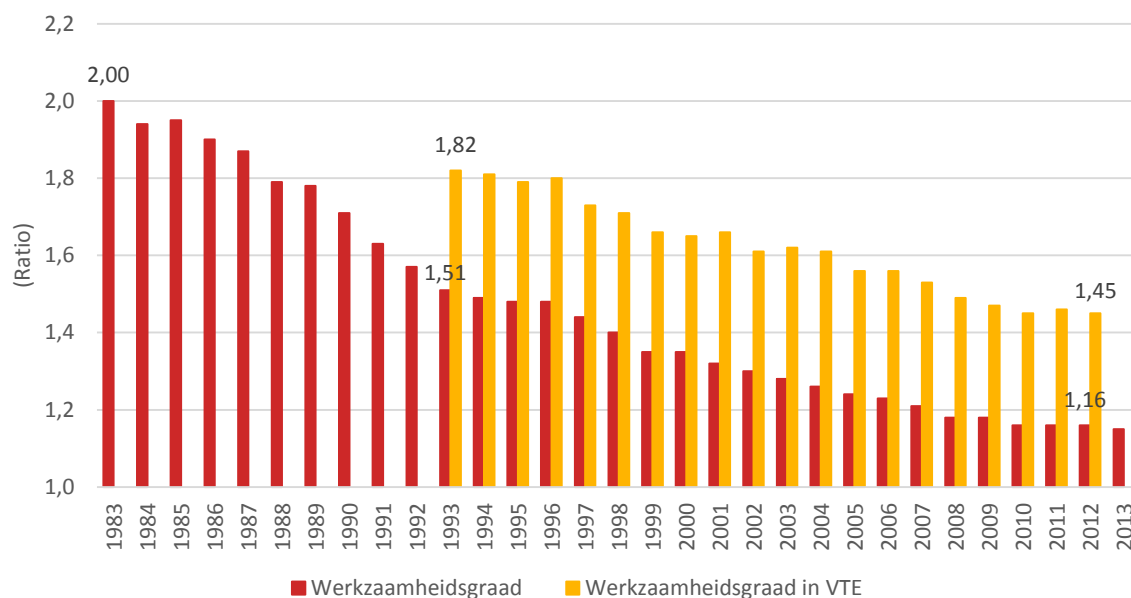

Bron: Algemene Directie Statistiek – Statistics Belgium EAK, Eurostat LFS (Bewerking Steunpunt WSE)

Figuur 4.4 laat ons tot slot toe om de werkzaamheidskloof tussen mannen en vrouwen meer in de diepte te analyseren. De figuur geeft weer hoe groot de genderkloof in werkzaamheidsgraad is, uitgedrukt in aantallen werkenden en in VTE. Op de verticale as symboliseert de waarde '1' een volledige gelijkheid: in dat geval hebben mannen en vrouwen een gelijke werkzaamheidsgraad. Bij een waarde hoger dan 1 is de werkzaamheidsgraad van mannen groter dan die van vrouwen. Een waarde '2', bijvoorbeeld, betekent dat mannen twee keer zo vaak een betaalde job hebben als vrouwen.

De figuur leert ons dat er van een gelijke arbeidsdeelname nog geen sprake is: alle balkjes zitten immers boven waarde '1' en met een kloof van 1,16 in 2012 was de werkzaamheidsgraad van mannen nog steeds 16% hoger dan die van vrouwen. Wel kunnen we spreken van een duidelijke evolutie naar meer gelijke participatie. Waar drie decennia geleden nog dubbel zoveel mannen als vrouwen (80,5% tegenover 40,3%) aan het werk waren (kloof van 2), is de werkzaamheidskloof geslonken tot bijna een zesde (76,7% tegenover 66,2%) in 2012 (kloof van 1,16). Als we echter ook rekening houden met het arbeidsvolume en de werkzaamheidskloof in VTE bekijken, dan blijkt dat deze 'gecorrigeerde' genderkloof nog heel wat groter is dan de werkzaamheidsgraad in 'koppen' doet uitschijnen. In 2012 lag de werkzaamheidsgraad in VTE bij mannen nog steeds 45% hoger dan bij vrouwen (kloof van 1,45).

Figuur 4.4 Evolutie van de genderkloof in de werkzaamheidsgraad (20-64 jaar), uitgedrukt in personen en in VTE (Vlaams Gewest; 1983-2013)

Noot: De genderkloof geeft de verhouding weer tussen de werkzaamheidsgraad van mannen en die van vrouwen. Een waarde groter dan 1 betekent dat de werkzaamheidsgraad bij mannen hoger ligt dan bij vrouwen.

Bron: Algemene Directie Statistiek – Statistics Belgium EAK, Eurostat LFS (Bewerking Steunpunt WSE)

4.4 Synthese

De massale intrede van vrouwen op de Vlaamse arbeidsmarkt heeft geleid tot een forse stijging van de vrouwelijke werkzaamheidsgraad. Hierdoor is de afstand ten aanzien van de mannen nog nooit zo klein geweest als vandaag: waar in 1983 de werkzaamheidsgraad bij de mannen dubbel zo hoog was als bij de vrouwen, is de genderkloof in 2012 geslonken tot 1,16. De werkzaamheidsgraad van mannen (76,7%) ligt met andere woorden nog 16% hoger dan die van vrouwen (66,2%). Een analyse op basis van het gepresteerde arbeidsvolume brengt echter een verborgen genderkloof aan de oppervlakte die beduidend groter is. Indien we de werkzaamheidsgraad uitdrukken in voltijdsequivalente jobs dan stijgt de genderkloof tot 1,45. De werkzaamheidsgraad in VTE is dus nog steeds 45% hoger bij mannen (80,2%) dan bij vrouwen (55,3%). Dit is hoofdzakelijk te verklaren door de ongelijke spreiding van deeltijdarbeid tussen mannen en vrouwen.

5. Over arbeidsdeelname en werkloosheid bij jongeren

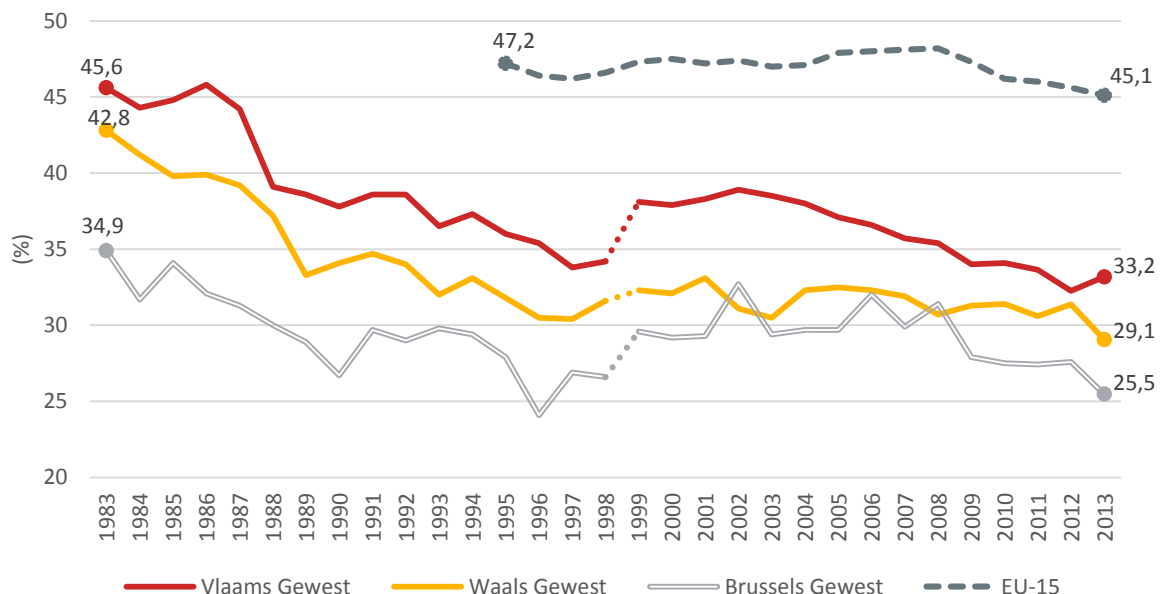
In heel Europa worden jongeren gestimuleerd om zich voldoende te kwalificeren en hogere studies aan te vatten. Ook in Vlaanderen zien we dat meer en meer jongeren deelnemen aan het hoger onderwijs om op die manier hun arbeidsmarktkansen op te krikken. Aangezien jongeren hierdoor gemiddeld later toetreden tot de arbeidsmarkt, heeft dit proces van toenemende onderwijsparticipatie ook een invloed op de arbeidsdeelname van jongeren. Om hier zicht op te krijgen, bekijken we in dit hoofdstuk de evolutie van de activiteitsgraad bij jongeren sinds de jaren tachtig. Daarnaast plaatsen we ook de jeugdwerkloosheid in een langetermijnperspectief. Met het uitbreken van de crisis is immers opnieuw gebleken dat vooral jongeren geraakt worden door een economische terugval en dat met name vooral de jeugdwerkloosheidsgraad bijzonder gevoelig is voor conjunctuurschommelingen.

5.1 Jongerenactiviteitsgraad

Figuur 5.1 toont de evolutie van 1983 tot 2013 van de activiteitsgraad van jongeren tussen 15 en 24 jaar. Deze indicator drukt uit hoeveel procent van de jongeren deelneemt aan de arbeidsmarkt, hetzij als werkende, hetzij als werkzoekende.

De voorbije dertig jaar is de activiteitsgraad van Vlaamse jongeren aanzienlijk gedaald. Begin jaren tachtig bood nog 45% van alle jongeren zich aan op de arbeidsmarkt, in de recente jaren is dat nog slechts 33%. In grote lijnen werd in heel de beschouwde periode een dalende trend opgetekend, met enkel een opvallende opwaartse knik in 1999. Deze knik is echter grotendeels veroorzaakt door een definitiewijziging in de Enquête naar de Arbeidskrachten. Vanaf dat jaar wordt iedereen die minstens één uur betaalde arbeid presteerde tijdens de referentieweek als werkende beschouwd. Hierdoor werden plots ook alle kleine jobs meegeteld, waaronder studentenjobs en uitzendcontracten voor jongeren. De nieuwe telling resulteerde in een toename van het aantal werkende jongeren en hierdoor ook in een hoger niveau van de activiteitsgraad. Los hiervan kunnen we echter stellen dat de trend sterk dalend is, zowel voor als na deze definitiewijziging. Dit betekent dus dat er de voorbije decennia steeds minder jongeren zijn die zich aanbieden op de Vlaamse arbeidsmarkt.

Figuur 5.1 Evolutie van de jongerenactiviteitsgraad (15-24 jaar) (Belgische gewesten en EU-15; 1983-2013)

Noot: Tijdsreksbreuk tussen 1998 en 1999 omwille van een definitiewijziging. Vanaf 1999 wordt iedereen die minstens één uur betaalde arbeid presteerde tijdens de referentieweek als werkende beschouwd. Dit resulteerde in een hogere arbeidsdeelname door het toevoegen van kleine jobs (waaronder studentenjobs en uitzendcontracten).

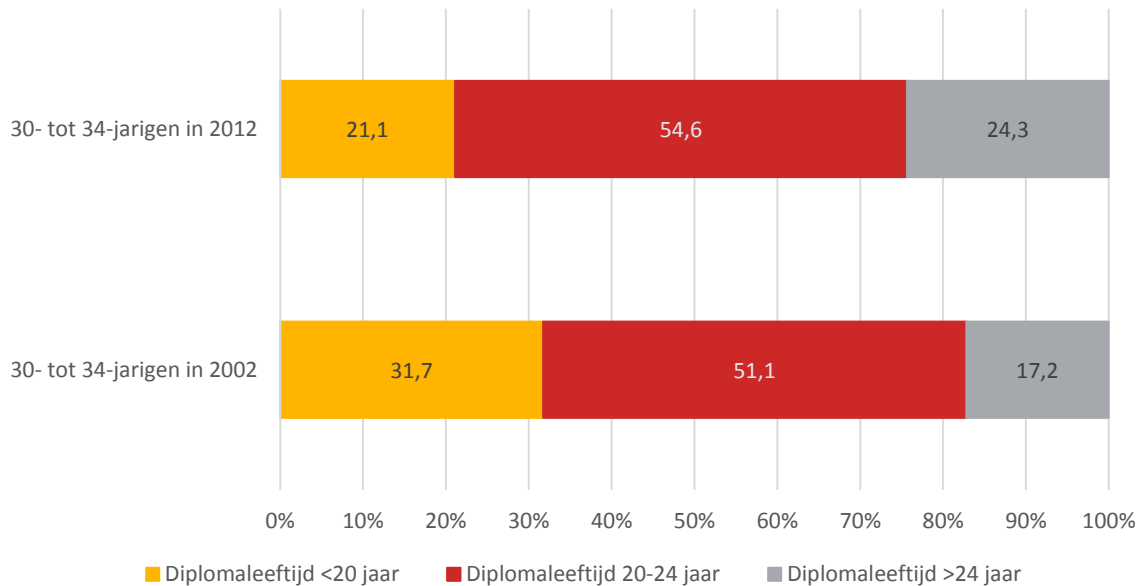
Bron: Algemene Directie Statistiek – Statistics Belgium EAK, Eurostat LFS (Bewerking Steunpunt WSE)

De daling van de activiteitsgraad van Vlaamse jongeren is onder meer een gevolg van de democratisering en hervorming van het hoger onderwijs. Steeds meer jongeren nemen deel aan het hoger onderwijs waardoor ze pas op latere leeftijd toetreden tot de arbeidsmarkt. De toenemende onderwijsparticipatie resulteert evenwel ook in een gemiddeld hogere scholing waardoor nieuwe generaties jongeren de arbeidsmarkt over het algemeen met betere startkwalificaties betreden dan hun voorgangers (zie hoofdstuk 3). Hierdoor zijn ze ook beter uitgerust om hun verdere loopbaan vorm te geven.

Dat de studieduur voor heel wat jongeren toegenomen is, wordt bevestigd in figuur 5.2. In de figuur vergelijken we voor twee cohortes van 30- tot 34-jarigen op welke leeftijd het hoogste diploma behaald werd. Bij de cohorte in 2002 behaalde bijna een derde het hoogste diploma nog voor de leeftijd van 20 jaar (31,7%) en minder dan een vijfde was 25 jaar of ouder bij het afstuderen (17,2%). De cohorte 30- tot 34-jarigen in 2012 was beduidend ouder

op het moment van afstuderen. Het aandeel jongeren dat afstudeerde voor de leeftijd van 20 jaar zakte tot 21,1%, en bijna een kwart was 25 jaar of ouder (24,3%).

Figuur 5.2 Verdeling volgens leeftijd waarop het hoogste diploma behaald werd, voor twee cohortes van 30- tot 34-jarigen (Vlaams Gewest; 2002 en 2012)

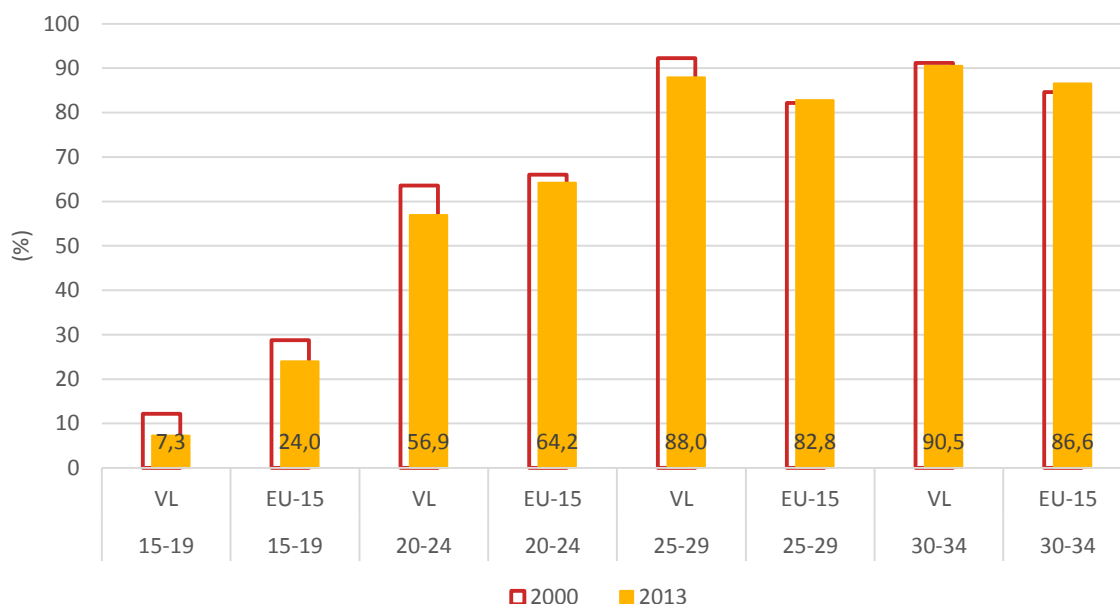
Bron: Eurostat LFS (Bewerking Steunpunt WSE)

Keren we terug naar figuur 5.1 dan zien we dat de andere Belgische gewesten in de jaren tachtig en negentig een dalende trend van de jongerenactiviteitsgraad gekend hebben. In de jaren 2000 daarentegen werd de daling afgeremd en kenden Brussel en Wallonië een vrij stabiel verloop van de activiteitsgraad bij jongeren. Met de crisis in 2009 komt hier opnieuw verandering in en zien we vooral in Brussel een sterke daling van de arbeidsdeelname bij jongeren. Anno 2013 is amper een kwart van de Brusselse jongeren tussen 15 en 24 jaar actief op de arbeidsmarkt.

Uit figuur 5.1 valt ook nog af te leiden dat de jongerenactiviteitsgraad in de EU-15 zich op een veel hoger niveau bevindt dan in Vlaanderen. In 2013 was gemiddeld 45,1% van de jongeren in de EU-15 actief op de arbeidsmarkt, tegenover 33,2% in Vlaanderen. Daarnaast valt ook op dat het dalende patroon dat we in Vlaanderen zagen, grotendeels achterwege blijft in de EU-15. Tussen 2003 en 2008 was er zelfs een licht stijgende trend merkbaar. Vanaf het crisisjaar 2009 zien we vervolgens wel een forse daling van de activiteitsgraad bij jongeren in de EU-15. Deze plotse daling is wellicht toe te wijzen aan een fenomeen van ‘hiding out’ waarbij jongeren zich afwenden van de arbeidsmarkt of hun arbeidsmarktintrede uitstellen omwille van de beperkte tewerkstellingskansen (ILO, 2011; Sourbron & Herremans, 2012).

Het niveauverschil tussen Vlaanderen en de EU-15 is te verklaren doordat heel wat Vlaamse jongeren hun deelname aan de arbeidsmarkt uitstellen tot na het afronden van de studies (Jacobs, 2012). Anders gezegd, Vlaanderen kent relatief weinig jongeren die tijdens hun studies actief zijn op de arbeidsmarkt. In figuur 5.3 zien we dat het verschil vooral zeer groot is bij de 15- tot 19-jarigen die in Vlaanderen nauwelijks deelnemen aan de arbeidsmarkt (7,3%), terwijl gemiddeld in de EU-15 bijna een kwart van deze leeftijdsgroep arbeidsmarktactief is (24,0%). Toch is er ook bij de 20- tot 24-jarigen nog een opmerkelijk verschil van 56,9% in Vlaanderen tegenover 64,2% in de EU-15.

Figuur 5.3 Evolutie van de jongerenactiviteitsgraad (15-34 jaar) per leeftijdsklasse (Vlaams Gewest en EU-15; 2000 en 2013)

Bron: Algemene Directie Statistiek – Statistics Belgium EAK, Eurostat LFS (Bewerking Steunpunt WSE)

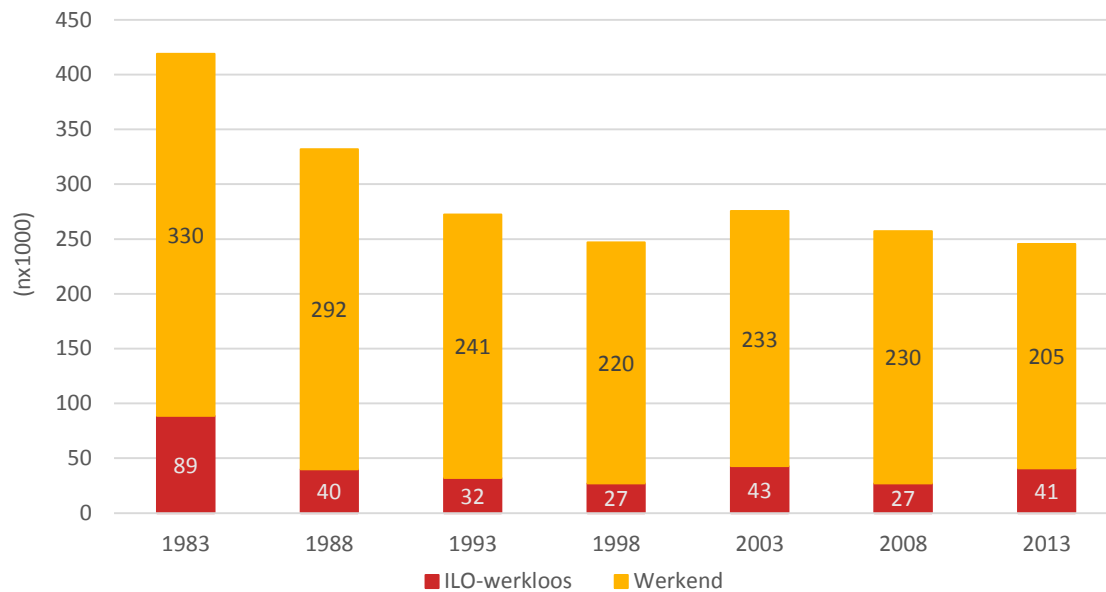
In de figuur zien we echter ook dat Vlaanderen de achterstand vervolgens wel kan goedmaken bij de jongvolwassenen tussen 25 en 34 jaar. Bij de 25- tot 29-jarigen is 88% van de Vlamingen actief op de arbeidsmarkt, tegenover 82,8% in de EU-15. Bij de 30- tot 34-jarigen gaat het om respectievelijk 90,5% en 86,6%. Vlaamse jongeren treden dus later toe tot de arbeidsmarkt, maar ze kennen eens voorbij de 25 jaar wel een substantieel hoger niveau van arbeidsmarktaandeel. In vergelijking met het jaar 2000 blijkt dat de voorsprong van Vlaanderen bij de jongvolwassenen wel kleiner geworden is. Terwijl de activiteitsgraad bij de twee leeftijdsgroepen (25-29 jaar en 30-34 jaar) daalde in Vlaanderen, was er een lichte toename in de EU-15. Bovendien werd in dezelfde periode ook de achterstand van Vlaanderen bij de min-25-jarigen groter door een sterkere daling van de jongerenactiviteitsgraden in Vlaanderen dan gemiddeld in de EU-15.

5.2 Jeugdwerkloosheid

We zagen dat de jongerenactiviteitsgraad in Vlaanderen zienderogen daalt. Deze daling is toe te wijzen aan het feit dat het aantal beroepsactieve jongeren verhoudingsgewijs sneller daalt dan de totale jongerenpopulatie. In figuur 5.4 volgen we het aantal beroepsactieve jongeren (tussen 15 en 24 jaar) op sinds 1983 en maken we ook een opdeling tussen werkende en werkloze jongeren. Bij de werklozen gaat het om jongeren die geen job uitoefenen, actief op zoek zijn naar werk en hiervoor onmiddellijk beschikbaar zijn (op basis van ILO-criteria, zie ook hoofdstuk 2).

Het aantal *werkende jongeren* daalde van 330 000 in 1983 tot 205 000 in 2013 (-38%). De daling manifesteerde zich geleidelijk doorheen de jaren, met enkel een lichte herneming rond de eeuwwisseling. Bij de *werkloze jongeren* was de daling nog meer uitgesproken. Tegenover een totaal van 89 000 werkloze jongeren in 1983, staan er nog 41 000 in 2013, wat neerkomt op een daling met 54%. Deze daling voltrok zich echter volledig in de tweede helft van de jaren tachtig toen het aantal werkloze jongeren spectaculair snel slonk. Op vijf jaar tijd zagen we toen een ruime halvering van het aantal werkloze jongeren in Vlaanderen, van 89 000 in 1983 tot 40 000 in 1988. Sindsdien situeerde het aantal werkloze jongeren in Vlaanderen (op basis van ILO-criteria) zich grosso modo tussen 25 000 en 45 000 personen. In 2013 bevinden we ons aan de bovengrens van deze vork en bereiken we terug het niveau van 1988.

Figuur 5.4 Evolutie van het aantal beroepsactieve jongeren (15-24 jaar), opgedeeld naar arbeidsmarktstatuut (op basis van ILO-criteria) (Vlaams Gewest; 1983-2013)

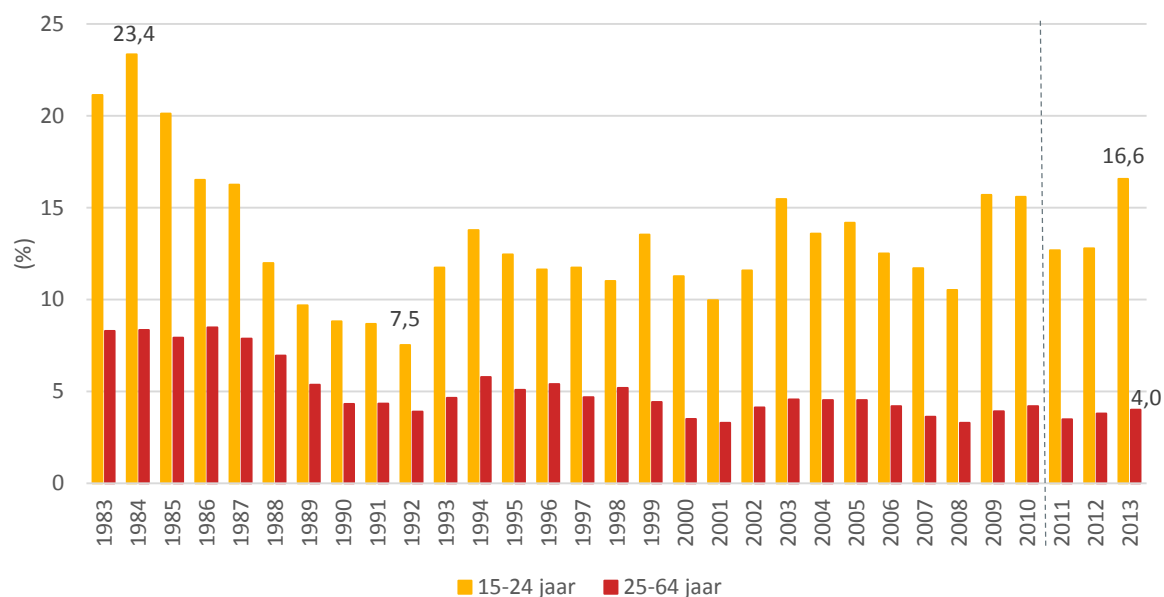
Bron: Algemene Directie Statistiek – Statistics Belgium EAK, Eurostat LFS (Bewerking Steunpunt WSE)

In figuur 5.5 tonen we de langetermijnevolutie van de jeugdwerkloosheidsgraad in Vlaanderen. De jeugdwerkloosheidsgraad meet het aandeel werkloze jongeren tussen 15 en 24 jaar ten opzichte van de beroepsactieve jongeren (zonder de studenten). Begin jaren tachtig was bijna een kwart (23,4%) van de beroepsactieve jongeren werkloos in Vlaanderen. Vervolgens daalde de jeugdwerkloosheidsgraad tot 7,5% in 1992, het laagste niveau van de voorbije dertig jaar. Nadien ontwikkelt zich een parcours dat nauw aansluit bij de conjunctuur waarvoor de jeugdwerkloosheid zeer gevoelig is. Zo zorgde onder andere de recente economische crisis voor een scherpe toename van de jeugdwerkloosheid van 10,5% in 2008 naar 15,7% in 2009. Daarna volgde een lichte daling die echter te wijten is aan een definitiewijziging (zie hoofdstuk 2). In 2013 steeg de Vlaamse jeugdwerkloosheid opnieuw en werd een piek bereikt van 16,6%.

Naast de jeugdwerkloosheid tonen we in figuur 5.5 ook de werkloosheidsgraad bij de 25- tot 64-jarigen, die telkens een pak lager ligt dan bij de jongeren. De werkloosheidsgraad van de 25-plussers piekte in de jaren tachtig rond 8%, zakte in de jaren negentig naar 5% en schommelt sinds de eeuwwisseling rond de 4%. Door deze aanhoudend dalende trend, werd de kloof met de jeugdwerkloosheid de afgelopen jaren geleidelijk aan groter. In 2013 was de jeugdwerkloosheidsgraad (16,6%) reeds meer dan vier keer hoger dan de werkloosheidsgraad bij 25-plussers (4,0%).

De hoge jeugdwerkloosheid is onder meer te verklaren doordat deze ook de nieuwe instroom van schoolverlaters omvat die zich voor het eerst aanbieden op de arbeidsmarkt. Heel wat jongeren passeren na het verlaten van de school kortstondig in de werkloosheid. Bovendien werken jongeren vaak met tijdelijke contracten (onder andere in de uitzendsector) die een minder stabiele tewerkstelling bieden (zie hoofdstuk 8). De jeugdwerkloosheid ligt hierdoor niet enkel op een hoger niveau, maar kent eveneens een grotere dynamiek van in- en uitstroom.

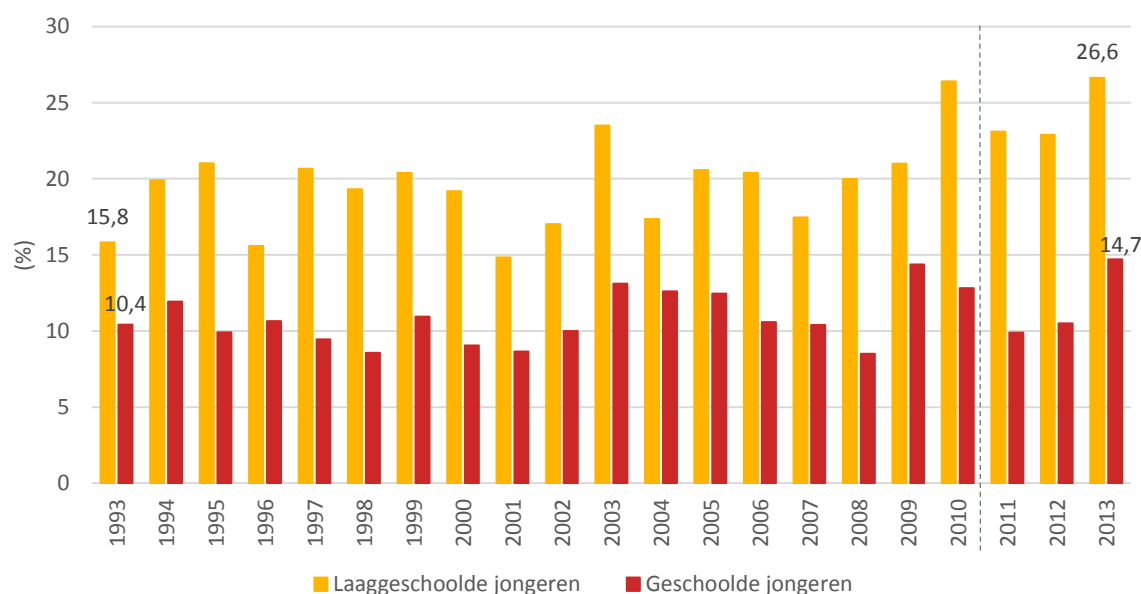
Figuur 5.5 Evolutie van de ILO-werkloosheidsgraad bij 15- tot 24-jarigen en 25- tot 64-jarigen (Vlaams Gewest; 1983-2013)

Noot: Tijdreeksbreuk tussen 2010 en 2011 omwille van een definitiewijziging. Werklozen die niet naar werk zochten tijdens de referentiemaand verschuiven vanaf 2011 naar de inactieven.

Bron: Algemene Directie Statistiek – Statistics Belgium EAK, Eurostat LFS (Bewerking Steunpunt WSE)

Figuur 5.6 Evolutie van de werkloosheidsgraad bij laaggeschoolde en geschoolde jongeren (15-24 jaar) (Vlaams Gewest; 1983-2013)

Noten:

- Tijdreeksbreuk tussen 2010 en 2011 omwille van een definitiewijziging. Werklozen die niet naar werk zochten tijdens de referentiemaand verschuiven vanaf 2011 naar de inactieven.
- De groep van geschoolde jongeren omvat alle jongeren met een einddiploma van het secundair of hoger onderwijs.

Bron: Algemene Directie Statistiek – Statistics Belgium EAK, Eurostat LFS (Bewerking Steunpunt WSE)

In figuur 5.6 zien we tot slot dat het vooral laaggeschoolde jongeren zijn die geconfronteerd worden met een hoog werkloosheidsrisico. Tussen 1993 en 2013 zakte de werkloosheidsgraad voor laaggeschoolde jongeren op geen enkel moment ver onder de 15%. In de meest recente periode steeg deze zelfs tot meer dan 26%. Dit wil zeggen dat vandaag ruim een kwart van de laaggeschoolde jongeren die zich aanbieden op de arbeidsmarkt zonder job zit. Bij de geschoolde jongeren (dit zijn de jongeren met een einddiploma van het secundair of hoger onderwijs)

schommelt de werkloosheidsgraad eerder rond de 10%. In jaren van hoogconjunctuur zakt hun werkloosheidsgraad tot bijna 8%, in jaren van laagconjunctuur stijgt deze tot iets boven 14%. Voor beide groepen liep de werkloosheidsgraad in 2013 op tot het hoogste niveau van de voorbije twintig jaar. Jongeren die zich vandaag aanbieden op de arbeidsmarkt hebben het dus moeilijker dan voorheen om een job te vinden.

5.3 Synthese

De voorbije dertig jaar is de activiteitsgraad van Vlaamse jongeren bijna onophoudelijk gedaald. Begin jaren tachtig bood nog 45% van alle jongeren zich aan op de arbeidsmarkt, in de recente jaren is dat nog slechts 33%. Deze daling kunnen we onder andere toewijzen aan een stijgende participatie van jongeren aan het hoger onderwijs, waardoor ze op latere leeftijd de arbeidsmarkt betreden. Gemiddeld in de EU-15 komt dit veel minder tot uiting in de jongerenactiviteitsgraad. De activiteitsgraad bij jongeren ligt er een pak hoger dan in Vlaanderen. Bovendien was er tot voor de economische crisis in de EU-15 zelfs sprake van een licht stijgende trend in de arbeidsdeelname van jongeren.

Terwijl de Vlaamse jongeren achterop blijven in Europa, neemt Vlaanderen wel een voorsprong bij de jongvolwassenen tussen 25 en 34 jaar met een substantieel hogere activiteitsgraad dan gemiddeld in de EU-15. Toch werd ook deze voorsprong kleiner. Tegenover 2000 is de activiteitsgraad bij jongvolwassenen in Vlaanderen immers gedaald, terwijl deze in de EU-15 lichtjes toenam.

De jeugdwerkloosheid lag begin jaren tachtig op een ongeëvenaard hoog niveau (23,4%), maar kende in de volgende jaren wel een spectaculaire daling. In 1992 werd het laagste niveau van de voorbije dertig jaar bereikt (7,5%). Meer recent zorgde de economische crisis en de aanhoudende zwakke conjunctuur voor een scherpe toename van de jeugdwerkloosheid tot 16,6% in 2013. Bij Vlamingen boven 25 jaar kende de werkloosheidsgraad daarentegen in heel de periode een licht dalende tendens, waardoor de kloof van jongeren ten aanzien van volwassenen de afgelopen jaren geleidelijk aan groter werd.

6. Over werkzaamheid en loopbanen van 50/55-plussers

Op de Vlaamse arbeidsmarkt kennen dertigers en veertigers een zeer hoge arbeidsdeelname (zie hoofdstuk 1). Bij de 50-plussers ligt de werkzaamheid echter beduidend lager. Dit drukt ook het algemene peil van de Vlaamse werkzaamheid, waardoor Vlaanderen de aansluiting met de Europese topregio's mist (Neefs, Herremans & Sels, 2014).

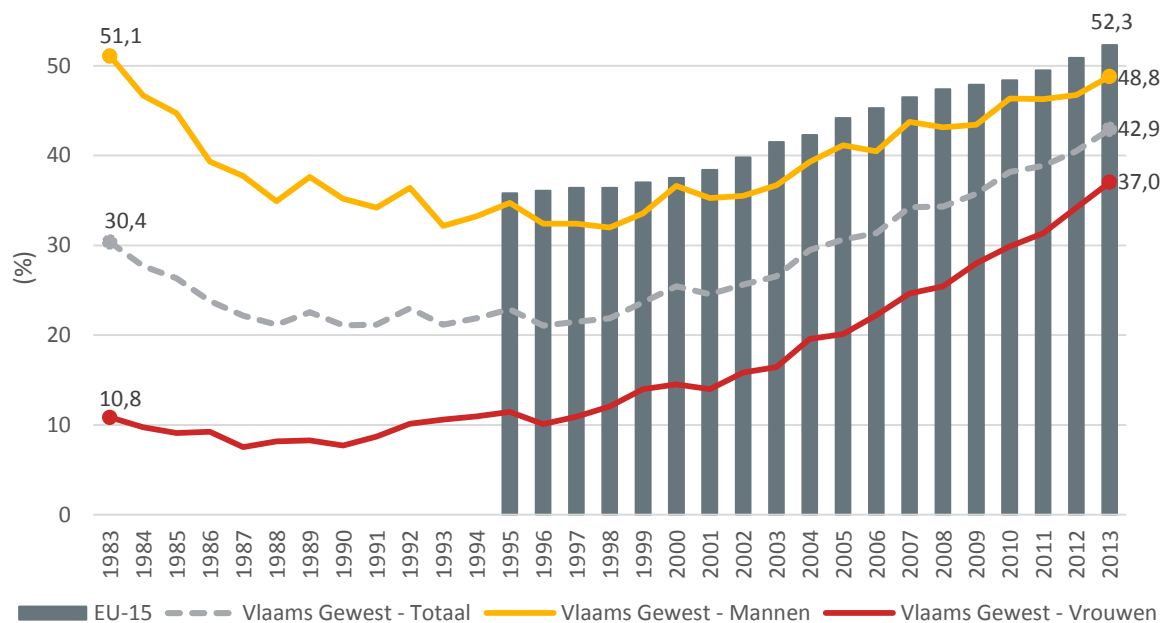
In dit hoofdstuk zetten we de relatief lage werkzaamheidsgraad van 55-plussers in een langetermijnperspectief. De evolutie van de werkzaamheid tijdens de voorbije drie decennia vertoont immers een merkwaardig verloop. Na de terugblik gaan we ook na of we de achterstand inhalen, en weer meer evolueren in de richting van langere actieve loopbanen. We kijken hiertoe achtereenvolgens naar de evolutie in werkzaamheidsgraad, uittredeleeftijd en verwachte loopbaanduur van 50/55-plussers.

6.1 Werkzaamheidsgraad 55-plussers

In figuur 6.1 bekijken we de evolutie van de werkzaamheidsgraad van 55-tot 64-jarigen over de periode 1983-2013. De werkzaamheidsgraad van deze leeftijdsgroep in het Vlaams Gewest kent een U-vormig verloop. Van 1983 tot 1991 daalde de werkzaamheidsgraad voor 55-plussers gestaag van 30,4% naar 21,1%. Daarna was er een zekere stabilisering op laag niveau tot 1999, waarna de groei terug ingezet werd om op een voorlopig hoogtepunt van 42,9% te eindigen in 2013. Pas sinds 2005 reikt de Vlaamse werkzaamheid bij 55-plussers terug boven het

niveau gemeten in 1983. De terugval in de jaren tachtig kunnen we toewijzen aan het aanmoedigen van de vervroegde uittrede uit de arbeidsmarkt. Met een jeugdwerkloosheidsgraad van 20% begin jaren tachtig, hadden jongeren het zwaar te verduren (zie hoofdstuk 5). In een poging om jongeren meer kansen te geven op werk, werd vervroegde uittrede gestimuleerd vanuit de idee dat een vast aantal arbeidsplaatsen beschikbaar was op de arbeidsmarkt en 50-plussers en jongeren vrij door elkaar vervangen konden worden. Met de tijd hebben we geleerd dat 50-plussers langer in de arbeidsmarkt houden helemaal niet nefast hoeft te zijn voor de tewerkstelling van jongeren (Böheim, 2014). Voor de verkeerde inschatting van weleer betalen we een grote prijs. De figuur toont immers aan dat het vele jaren vraagt om het snelle verlies van werkzaamheid tijdens de jaren tachtig terug te winnen.

Figuur 6.1 Evolutie van de werkzaamheidsgraad bij 55-tot 64-jarigen (Vlaams Gewest en EU15; 1983-2013)

Bron: Algemene Directie Statistiek – Statistics Belgium EAK, Eurostat LFS (Bewerking Steunpunt WSE)

Zoals zichtbaar is in figuur 6.1, werd vooral de werkzaamheidsgraad van mannen zwaar geïmpacteerd door de invoering van de vervroegde uittredesels. In 1983 was bijna een op twee mannen aan de slag in de leeftijdscategorie 55-64 jaar, terwijl dit aandeel gereduceerd is tot ongeveer een op drie in de jaren negentig. De impact van het beleid is zo groot geweest dat de werkzaamheidsgraad van mannen anno 2013 nog steeds niet op het peil staat van dertig jaar geleden. Dat de totale werkzaamheid terug boven het niveau van 1983 is uitgestegen, is te danken aan de toegenomen participatie van vrouwen op de arbeidsmarkt (zie hoofdstuk 4). Deze toegenomen participatie is intussen ook doorgedrongen tot de oudere leeftijdsgroepen.

In figuur 6.1 nemen we eveneens de werkzaamheidsgraad op van 55-plussers in de EU-15 voor de periode 1995-2013. Op die manier krijgen we een beter zicht op de Vlaamse werkzaamheidsgraad in verhouding tot de Europese. Over de ganse geobserveerde periode ligt de EU-15-werkzaamheidsgraad van 55-plussers beduidend hoger dan deze in Vlaanderen. In 2003 was deze kloof het grootst (15 procentpunten). Anno 2013 is een deel van de achterstand ingehaald en bedraagt de kloof van Vlaanderen ten aanzien van de EU-15 voor het eerst in bijna 20 jaar iets minder dan 10 procentpunten.

6.2 Vervroegde uittredestatuten

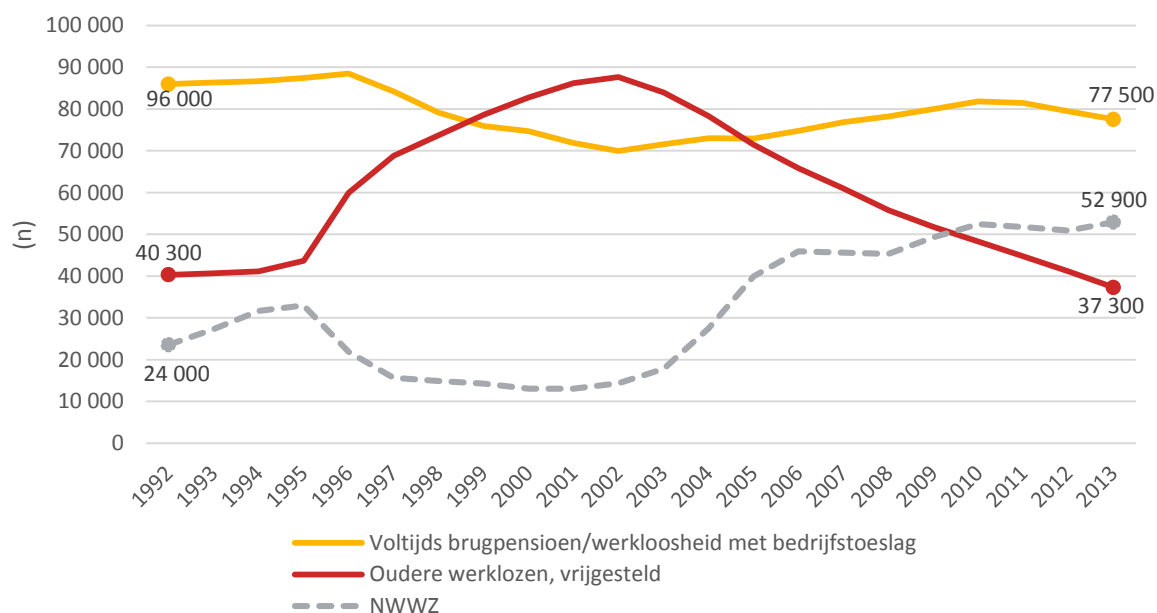
Dat het beleid in de jaren zeventig en tachtig vervroegde uittrede aangemoedigd heeft, is ook af te leiden uit figuur 6.2. In 1974 werd met CAO nr. 17 het conventioneel brugpensioen in het leven geroepen. Het was een middel om arbeid tussen generaties te herverdelen en om sociale onrust te verminderen bij herstructureringen. Het aantal

personen in dit vervroegde uittredestatuut bevond zich op een hoog niveau begin de jaren negentig, als gevolg van het beleid in de twee voorgaande decennia. Meer bepaald kende het aantal bruggepensioneerden meer dan een verdubbeling van 40 000 in 1983 tot bijna 90 000 in 1996. Pas na 1996 neemt het aantal bruggepensioneerden terug af. Onder andere de invoering van nieuwe werkgeversbijdragen in 1994 en 1997 en de verstrenging van de loopbaanvoorwaarden begin jaren negentig liggen aan de basis van deze ommekeer. In 1995 werd echter ook het zogenaamde Canada Dry systeem ingevoerd, waardoor personen die onder andere niet aan de verstrengde loopbaanvoorwaarden voldeden, toch een soort pseudo-brugpensioen konden genieten. Hierdoor wordt het aantal bruggepensioneerden zoals weergegeven in figuur 6.2 wellicht onderschat. Cijfers over het aantal personen in een Canada Dry regeling zijn (helaas) niet beschikbaar.

Vanaf 2002 constateren we opnieuw een toename in het absolute aantal bruggepensioneerden. Deze toename is onder meer toe te schrijven aan demografische factoren. Zo is het totaal aantal 50- tot 64-jarigen tussen 2001 en 2013 toegenomen met 25%, wat zich eveneens reflecteert in een stijging van het aantal bruggepensioneerden. Wanneer we het aantal bruggepensioneerden afzetten tegenover de bevolking 50-64 jaar merken we dat dit aandeel relatief stabiel bleef tussen 2002-2010 en schommelde rond de 6,7%. Vanaf 2011 daalt het aandeel bruggepensioneerden ten aanzien van de bevolking 50-64 jaar opnieuw. Ook in absolute aantallen zien we vanaf 2011 een daling.

Verschillende, soms tegenstrijdige, factoren liggen aan de basis van de evoluties in het aantal en aandeel bruggepensioneerden tijdens de jaren 2000. Enerzijds zorgden een aantal beleidsinitiatieven, die de leeftijds- en loopbaanvoorwaarden verder verstrengd hebben, voor een neerwaartse impact op het aantal bruggepensioneerden. Denk hierbij aan het generatiepact (2005) en de maatregelen van de regering Di Rupo I (2012). Anderzijds hebben enkele crisisperiodes de opwaartse impact van deze beleidsinitiatieven deels getemperd (zoals de dotcom crisis tussen 2001 en 2003 en de financiële crisis vanaf 2008). Daarnaast spelen ook demografische factoren een rol, zoals de impact van een veranderende leeftijdssamenstelling binnen de groep 50-plussers.

Figuur 6.2 Evolutie van het aantal personen in vervroegde uittredestelsels (Vlaams Gewest; 1992-2013)

Bron: RVA (Bewerking Steunpunt WSE)

De vervroegde uittrede werd in de jaren tachtig verder aangewakkerd via de invoering van het statuut 'oudere vrijgestelde werkloze' (in 1985). Werkloze 50-plussers in dit statuut waren vrijgesteld van de verplichting om zich in te schrijven als werkzoekende en werden zo ontheven van een verplichte zoektocht naar werk. Begin jaren negentig bevonden zich zo'n 40 000 personen in dit statuut. In december 1995 werd de toetrede tot dit statuut

minder streng gemaakt. Werklozen tussen 50 en 55 jaar kunnen vanaf dan hierbij aansluiten zonder een blijvende arbeidsongeschiktheid te moeten aantonen. Dit leidt tot een explosie van het aantal toetredingen in de daaropvolgende jaren. Pas vanaf 2002 merken we een kentering op in het aantal en aandeel oudere vrijgestelde werklozen. De leeftijd om een vrijstelling te kunnen aanvragen wordt vanaf dan immers geleidelijk opgetrokken naar 58 jaar, wat leidt tot een daling van het aantal personen in dit statuut. Deze daling zet zich vanaf 2013 nog verder door gezien de minimumleeftijd om vrijgesteld te worden als werkzoekende vanaf januari 2013 verder verhoogd werd van 58 naar 60 jaar.

Naast de twee voorgaande uittredestelsels nemen we ook de niet-werkende werkzoekenden (nwwz) op in figuur 6.2. Dit laatste statuut hangt nauw samen met dat van de vrijgestelde oudere werklozen. Als de vrijstelling van beschikbaarheid van werklozen ouder dan 50 jaar wordt verstrengd, leidt dit immers vaak tot een verminderde doorstroom van nwwz naar de vrijstelling. Op die manier werken beide statuten grotendeels als communicerende vaten, wat ook blijkt uit figuur 6.2. Vanaf 2006 is de groei van het aantal nwwz echter minder uitgesproken, terwijl het aantal oudere vrijgestelde werklozen verder afneemt. Deze evolutie kan deels toegewezen worden aan conjuncturele en demografische factoren. Daarnaast kan ook het verstrengde activeringsbeleid hiervoor een verklaring zijn. Tot 2005 waren werkloze 50-plussers uitgesloten van een systematisch begeleidingsaanbod. Via het 'Meerbanenplan' van 2006 kwam hierin verandering. Vanaf dan werden 50-plussers na drie maanden werkloosheid opgeroepen om een collectieve infosessie te volgen, waarna ze vrijwillig konden doorstromen naar een 50+-club. In 2008 volgde het akkoord 'Samen op de bres voor 50+'. Een nieuw begeleidingsmodel voor 50-plussers werd uitgewerkt (de zogenaamde 'systematische aanpak'), waar persoonlijke begeleiding, screening van competenties en een aanbod van gevalideerde vacatures centraal staan. In eerste instantie werd deze vernieuwde aanpak aangeboden aan 50-52 jarigen. Na 2011 werden nieuw akkoorden gesloten tussen de Vlaamse regering en de sociale partners waardoor de systematische aanpak stelselmatig verder werd uitgebreid naar oudere leeftijdsgroepen.

6.3 Gemiddelde uittredeleeftijd en verwachte loopbaanduur 50-plussers

In tabel 6.1 brengen we de evolutie van de gemiddelde uittredeleeftijd tijdens het afgelopen decennium in kaart. De gemiddelde uittredeleeftijd geeft de leeftijd weer waarop 50-plussers hun laatste job verlaten hebben.¹¹ Over de periode 1999-2013 is de gemiddelde uittredeleeftijd toegenomen van 58,3 jaar naar 59,6 jaar (tabel 6.1). Dit houdt in dat de gemiddelde uittredeleeftijd jaarlijks gestegen is met 1 maand. De gemiddelde groeivoet ligt bij vrouwen (1,4 maanden per jaar) wel hoger dan bij mannen (0,9 maanden per jaar), waardoor vrouwen een deel van hun achterstand in gemiddelde uittredeleeftijd ingehaald hebben.

Tabel 6.1 Gemiddelde uittredeleeftijd (Vlaams Gewest; 1999-2013)

	1999	2001	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013r
Totaal	58,3	58,4	58,8	58,9	59,2	59,2	59,1	59,3	59,5	59,4	59,6
Mannen	58,7	58,8	59,2	59,4	59,5	59,5	59,5	59,6	59,8	59,6	59,8
Vrouwen	57,4	57,5	58,3	58,0	58,7	58,8	58,2	58,9	59,0	59,2	59,2

Noot: r = raming voor het jaar 2013

Bron: Datawarehouse Arbeidsmarkt & Sociale Bescherming bij de KSZ (bewerking Steunpunt WSE)

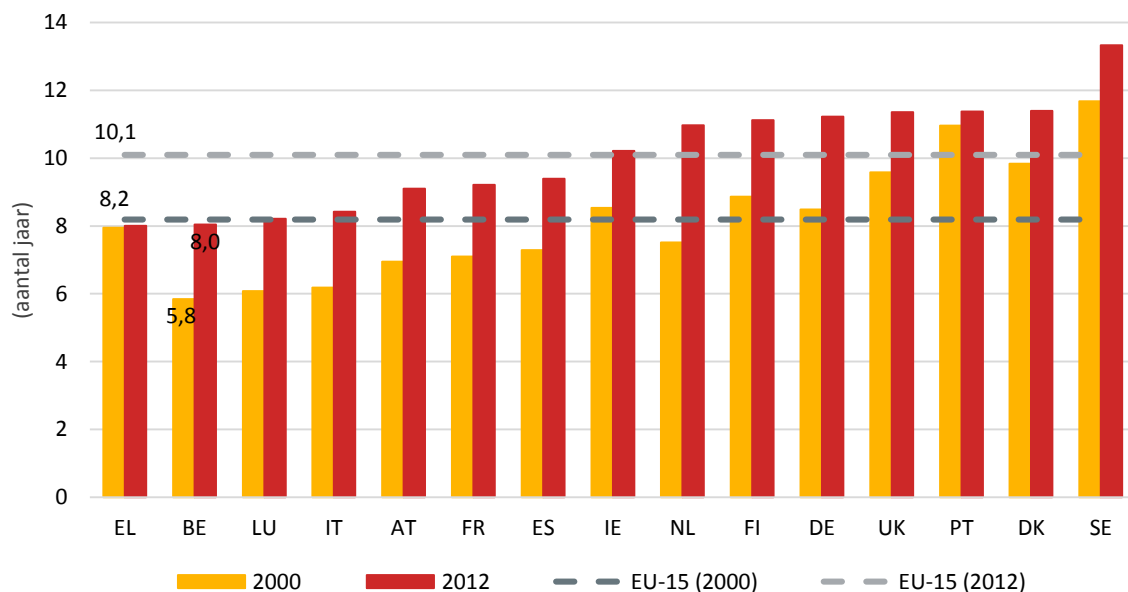
Om deze cijfers in een Europees perspectief te plaatsen, bekijken we in figuur 6.3 de verwachte loopbaanduur op 50-jarige leeftijd. De intuïtie achter de verwachte loopbaanduur stemt overeen met deze achter de verwachte levensduur of levensverwachting (zie ook Herremans, Boey, Vansteenkiste, Theunissen & Sels, 2012). De levensverwachting drukt uit hoeveel jaar een persoon op een bepaalde leeftijd nog verwacht wordt te leven (indien de sterftekansen per leeftijd stabiel blijven). De verwachte loopbaanduur op 50-jarige leeftijd is op eenzelfde manier

¹¹ De uittreders in jaar x definiëren we als personen die (1) op 31 december van het jaar x-1 tussen 50 en 69 jaar waren en een job hadden, en die (2) op 31 december van het jaar x én x+1 niet meer werkend waren (zie ook Herremans, Boey, Vansteenkiste, Theunissen & Sels, 2012).

te interpreteren. Deze drukt uit hoeveel jaar een persoon op de leeftijd van 50 jaar nog verwacht wordt beroeps-actief te zijn. In 2012 bedroeg de verwachte loopbaanduur van een Belgische 50-jarige 8 jaar (figuur 6.3). Een 50-jarige Belg had gemiddeld dus nog 8 actieve loopbaan jaren voor de boeg. De verwachte loopbaanduur van Belgische 50-jarigen ligt daarmee beduidend lager dan deze in de buurlanden en de andere EU-15 landen. Waar België een verwachte loopbaanduur heeft van 8 jaar, loopt dit in Frankrijk op tot 9,2 jaar, in Nederland tot 11 jaar, en in het Verenigd Koninkrijk tot 11,4 jaar. In Zweden loopt dit zelfs op tot 13,3 jaar.

België liet in 2000 reeds de laagste verwachte loopbaanduur optekenen van alle EU-15 landen. Twaalf jaar later (in 2012) is dit nog steeds het geval, hoewel we nu op een gedeelde laatste plaats komen met Griekenland. De beschikbare cijfers voor Vlaanderen (periode 2003-2011) zijn gelijklopend met deze van België, waardoor Vlaanderen een gelijkaardige (i.e. laatste) positie als België bekleedt op Europees vlak.

Figuur 6.3 Evolutie van de verwachte loopbaanduur op 50-jarige leeftijd (België en EU-15; 2000 en 2012)

Bron: Eurostat LFS (Bewerking Steunpunt WSE)

6.4 Synthese

Het eindeloopbaanbeleid heeft in de jaren zeventig en tachtig geleid tot een behoorlijke knauw in de werkzaamheidsgraad van 55-plussers, alsook tot een boost in het gebruik van vervroegde uittredestelsels in de daaropvolgende jaren. In de jaren negentig is het beleid niet voldoende coherent geweest om een grote omslag te kunnen betekenen. Vanaf de eeuwwisseling is er wel een kentering merkbaar en begon de werkzaamheidsgraad bij 55-plussers stelselmatig te stijgen. Pas vanaf 2011 gaat dit ook gepaard met een substantiële afname van de vervroegde uittredestelsels.

Ook het moment waarop 50-plussers de arbeidsmarkt verlaten, wordt de laatste jaren meer uitgesteld. Eind jaren negentig bedroeg de gemiddelde uittredeleeftijd in Vlaanderen 58,3 jaar, anno 2013 is deze gestegen naar 59,6 jaar. Toch is de verwachte loopbaanduur van 50-plussers al vele jaren het kortst in België en Vlaanderen wanneer we dit Europees vergelijken. Er is met andere woorden nog heel wat groeimarge om de loopbanen te verlengen en op die manier aansluiting te vinden bij de beter presterende Europese landen en regio's.

7. Over werkzaamheid en werkloosheid bij migranten

Migranten en personen met een migratieachtergrond hebben het moeilijk op de Vlaamse arbeidsmarkt. Dat blijkt onder meer uit een relatief lage werkzaamheidsgraad en hoge werkloosheidsrisico's. Dit werd eerder al aangetoond in een hele reeks studies en rapporten (Corluy & Verbist, 2010; Djait, Boussé, & Herremans, 2011; VDAB, 2012; FOD WASO & CGKR, 2013; Noppe, 2014). Verschillende factoren kunnen deze moeilijke situatie mee verklaren: de soms beperkte kennis van het Nederlands, het vasthouden aan het kostwinnersmodel, de moeilijke erkenning van buitenlandse diploma's, het ontbreken van een omvangrijk lageloonsegment op de Vlaamse arbeidsmarkt, discriminatie bij aanwervingen, enzovoort.

Vanuit een streven naar een inclusieve arbeidsmarkt en een ruimere inzet van het beschikbare arbeidspotentieel, is het verbeteren van de arbeidsmarktpositie van migranten een prioriteit voor de Vlaamse beleidsmakers. In het Pact 2020 werden concrete en ambitieuze doelstellingen vooropgesteld om de werkzaamheidsgraad van allochtonen op te krikken en de kloof met de autochtone bevolking weg te werken tegen 2020.¹² En ook de huidige Vlaamse Regering belofde er werk van te maken. In dit hoofdstuk kijken we achterom en gaan we na welke progressie er de voorbije twintig jaar geboekt werd wat betreft de arbeidsmarktpositie van migranten.

7.1 Bevolkingsaandeel migranten

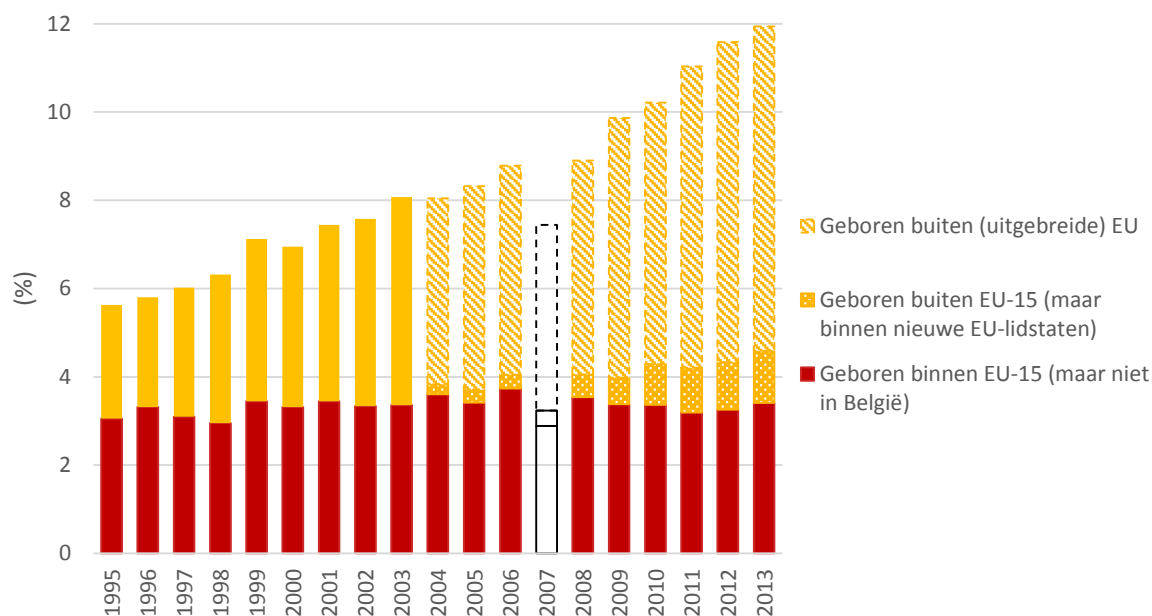
De steekproefdata van de Enquête naar de Arbeidskrachten (EAK) lenen zich het best voor een langetermijnperspectief op de arbeidsmarktsituatie van migranten. De EAK registreert sinds 1995 zowel de nationaliteit als het land van geboorte. We opteren ervoor om in de eerste plaats geboorteland (in plaats van nationaliteit) als criterium te gebruiken om 'migrant' af te bakenen. De verwerving van de Belgische nationaliteit doet immers niet automatisch situaties van uitsluiting verdwijnen. Ook Belgen die de nationaliteit pas na hun geboorte verwierven, nemen een minder gunstige arbeidsmarktpositie in. Zij verdwijnen echter uit beeld als beroep wordt gedaan op het nationaliteitscriterium (Djait et al., 2011). Het nadeel van de EAK is evenwel dat we geen zicht krijgen op de tweede en derde generatie migranten (die in België geboren zijn), aangezien we enkel naar het geboorteland van de persoon zelf kijken en niet de herkomst van de ouders of grootouders in rekening brengen.

Vooraleer we de situatie van migranten op de Vlaamse arbeidsmarkt schetsen, is het nuttig na te gaan welk aandeel ze innemen in de bevolking op arbeidsleeftijd (20- tot 64-jarigen) en hoe dit aandeel is geëvolueerd sinds 1995. In figuur 7.1 geven we dit weer. De migranten worden opgedeeld in enerzijds 'geboren binnen de EU-15 (maar niet in België)' en anderzijds 'geboren buiten de EU-15'. Deze laatste groep wordt vanaf 2004, omwille van de uitbreidingen van de Europese Unie, verder opgedeeld in 'geboren buiten de EU-15 (maar binnen de nieuwe EU-lidstaten)' en 'geboren buiten de (uitgebreide) EU'.

We observeren in het Vlaams Gewest een duidelijke toename van het aandeel migranten in de bevolking op arbeidsleeftijd. In 1995 ging het nog om een aandeel van 5,6% (ongeveer 200 000 personen). In 2013 is dit meer dan verdubbeld tot 11,9% (ongeveer 450 000 personen). Daarbij valt op dat het aandeel van personen geboren binnen de EU-15 (zonder België) redelijk constant gebleven is (rond de 3,5%). De toename situeert zich bij de groep 'geboren buiten de EU-15'. Daarbij gaat het voornamelijk om personen geboren buiten de EU-28, al is het aandeel van de dertien nieuwe lidstaten eveneens sterk gestegen sinds 2004. De toename van het aandeel migranten betekent dat het steeds belangrijker wordt om in te zetten op hun arbeidsmarktaandeel.

¹² Zo wordt gestreefd naar een gemiddelde jaarlijkse toename van de allochtone werkzaamheidsgraad (15- tot 64-jarigen) met minstens 1 procentpunt. Tegen 2020 zou zelfs het verschil in werkzaamheid tussen allochtonen en autochtonen volledig moeten weggewerkt zijn (SVR, 2010).

Figuur 7.1 Aandeel in de bevolking op arbeidsleeftijd (20-64 jaar) van personen die geboren zijn in het buitenland (Vlaams Gewest; 1995-2013)

Noten:

- Vanaf 2004 splitsen we de groep 'geboren buiten de EU-15' op in 'geboren buiten de EU-15 (maar binnen de nieuwe EU-lidstaten)' en 'geboren buiten de (uitgebreide) EU'.
- 'Geboren buiten de EU-15 (maar binnen de nieuwe EU-lidstaten)' bundelt personen die afkomstig zijn uit de verschillende lidstaten die sinds 2004 zijn toegetreden tot de Europese Unie. In de jaren 2004-2006 gaat het om Cyprus, Estland, Hongarije, Letland, Litouwen, Malta, Polen, Slovenië, Slowakije en Tsjechië. Vanaf 2007 komen Bulgarije en Roemenië er bij. In 2013 kenden we met Kroatië de laatste uitbreiding.
- 'Geboren buiten de (uitgebreide) EU' bevat personen die geboren zijn buiten de EU. In de jaren 2004-2006 gaat het om de EU-25, vanaf 2007 om de EU-27, en in 2013 om de EU-28
- In 2007 speelt mogelijk een steekproefeffect, waardoor de in de figuur zichtbare knik vermoedelijk niet overeenstemt met de reële evolutie.

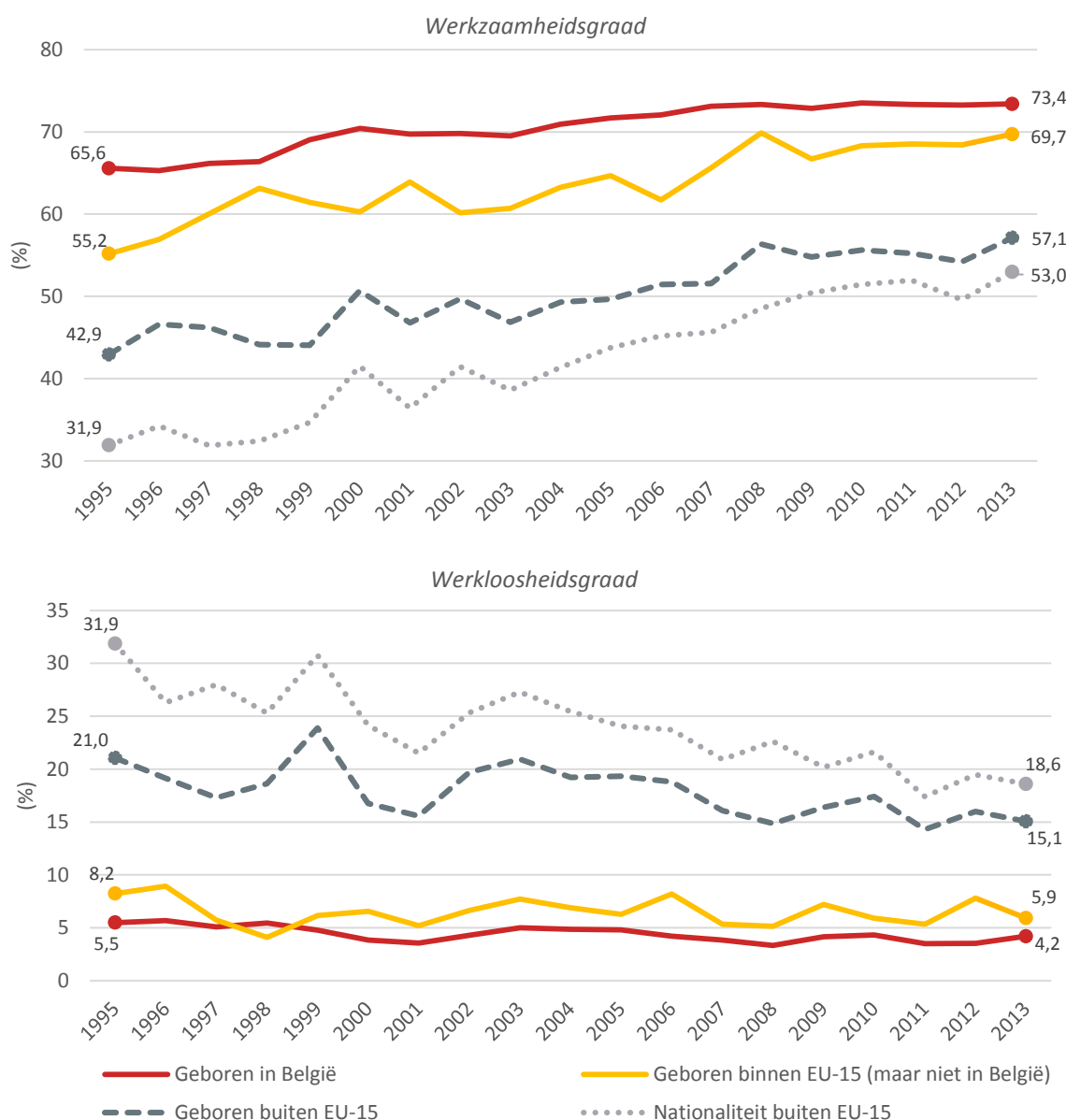
Bron: Algemene Directie Statistiek – Statistics Belgium EAK, Eurostat LFS (Bewerking Steunpunt WSE)

7.2 Migranten op de Vlaamse arbeidsmarkt

Om de situatie op de arbeidsmarkt van migranten te beschrijven, is het belangrijk een onderscheid te maken tussen de verschillende categorieën. In figuur 7.2 schetsen we voor zowel de werkzaamheids- als de werkloosheidsgraad de evolutie van volgende migrantengroepen: 'geboren binnen de EU-15 (maar niet in België)', 'geboren buiten de EU-15' en 'nationaliteit buiten de EU-15'. Daarnaast gebruiken we de categorie 'geboren in België' als ijkpunt.

De gebruikte cijferreeksen zijn vatbaar voor steekproefschommelingen. Bij figuur 7.1 vermeldde we al dat de knik in 2007 vermoedelijk niet overeenstemt met de reële evolutie. Ook de opvallende piek in 1999 bij de werkloosheidsgraad van personen geboren buiten de EU-15 en met een nationaliteit van buiten de EU-15 in figuur 7.2 moet wellicht gerelativeerd worden. Op basis van de reeksen kunnen we wel een goede inschatting maken van de relatieve niveaus van de verschillende groepen en de algemene trend.

Figuur 7.2 Evolutie van de werkzaamheids- (20-64 jaar) en werkloosheidsgraad (15-64 jaar), naar geboorteland en nationaliteit (Vlaams Gewest; 1995-2013)

Bron: Algemene Directie Statistiek – Statistics Belgium EAK, Eurostat LFS (Bewerking Steunpunt WSE)

Kijken we naar de werkzaamheidsgraad dan zien we dat de migrantengroepen steeds lagere scores lieten optekenen dan de personen die in België geboren zijn (73,4% in 2013), al komen de personen geboren in een ander EU-15-land (69,7%) alsmear meer in de buurt. Was de kloof in 1995 nog zo'n 10 procentpunten, dan is deze anno 2013 geslonken tot minder dan 4 procentpunten. De werkzaamheidsgraad van diegenen die buiten de EU-15 geboren zijn, ligt nog een stuk lager. In 2013 bedroeg deze 57,1%, wat zo'n 16 procentpunten minder is dan bij de personen geboren in België. We stellen wel vast dat er sinds 1995 duidelijke progressie is geboekt. Toen bedroeg de werkzaamheid van personen geboren buiten de EU-15 slechts 42,9% en was er nog een kloof van bijna 23 procentpunten. Ook in absolute aantallen was er een sterke stijging met een toename van het aantal werkenden van buiten de EU-15 van 40 000 in 1995 tot 185 000 in 2013.

In figuur 7.2 maken we geen opdeling meer tussen personen die geboren zijn in de nieuwe lidstaten van de EU en personen die van buiten de EU-28 komen.¹³ We kunnen wel meegeven dat de (veel kleinere) groep van personen uit de nieuwe lidstaten (voornamelijk Oost-Europese landen) het lang niet zo slecht doet als de personen afkomstig van buiten de EU. Ze halen de laatste jaren immers gelijkaardige werkzaamheidsniveaus als die van personen afkomstig van de EU-15-lidstaten. Deze relatief sterke prestaties van Oost-Europeanen op de Vlaamse arbeidsmarkt worden bevestigd in de studie van Noppe (2014).

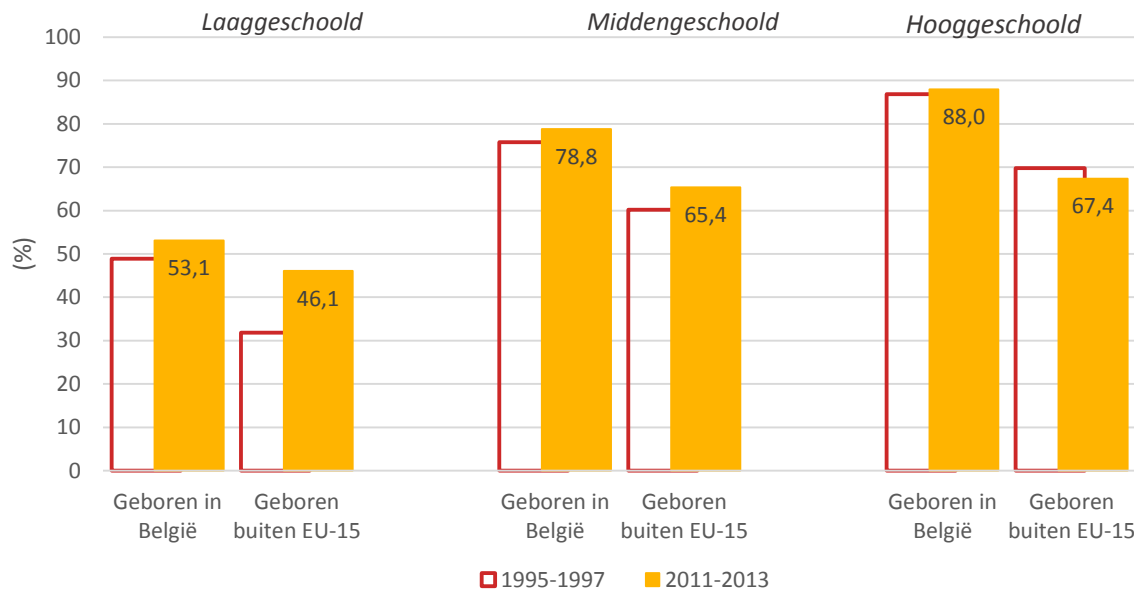
We geven in de figuur eveneens de evolutie van de personen met een nationaliteit van buiten de EU-15. Daarbij bestaat een zekere overlap met diegenen die buiten de EU-15 geboren zijn. De meeste personen die nog steeds een nationaliteit van buiten de EU-15 hebben, behoren eveneens tot de groep 'geboren buiten de EU-15'. Het omgekeerde geldt evenwel niet, aangezien veel mensen die in het buitenland geboren zijn, later de Belgische nationaliteit verkregen hebben. De figuur maakt duidelijk dat diegenen die nog steeds een nationaliteit van buiten de EU-15 hebben, het zwakst scoren op onze arbeidsmarkt. Hun werkzaamheidsgraad is sinds 1995 (31,9%) weliswaar duidelijk verbeterd, maar ook in 2013 is deze nog bijzonder laag (53,0%). In 2013 telde de groep 'nationaliteit buiten de EU-15' 75 000 werkenden, tegenover 19 000 in 1995.

Een mogelijke verklaring voor de duidelijk lagere werkzaamheidsgraad van personen geboren buiten de EU-15 (vooral buiten de EU-28) zou kunnen liggen in het gegeven dat deze zich proportioneel minder aanbieden op de arbeidsmarkt (denk maar aan vrouwen die thuis blijven omwille van de gezinszorg). We zien echter eveneens dat diegenen die zich wel aanbieden er vaak niet in slagen een job te vinden. Met een werkloosheidsgraad van 15,1% in 2013 scoren personen geboren buiten de EU-15 beduidend zwakker dan diegenen die geboren zijn in België (4,2%), maar ook dan de personen afkomstig uit de EU-15 (5,9%). De categorie 'nationaliteit buiten de EU-15' scoort wederom het zwakst (18,6%). Dit patroon is niet sterk veranderd sinds 1995. Al zien we wel dat de werkloosheidsgraden van de verschillende groepen iets meer naar elkaar zijn toegroeid in de periode 1995-2013. Ondanks een substantiële daling van de werkloosheidsgraden bij de migrantengroepen, nam het aantal werklozen onder hen, parallel aan de bevolkingstoename, toe. Zo zagen we bij de personen geboren buiten de EU-15 een verdriedubbeling van het aantal ILO-werklozen, van 11 000 in 1995 tot 33 000 in 2013 (voor toelichting bij de ILO-criteria zie hoofdstuk 2).

De gemiddeld genomen lagere scholingsgraad is een andere mogelijke verklaring voor de zwakkere positie op de arbeidsmarkt van migranten. In de bijdrage rond kwalificaties (zie hoofdstuk 3) zagen we dat laaggeschoolden beduidend minder aan het werk zijn dan midden- en hoggeschoolden. Dit kan een gedeeltelijke verklaring zijn, al maakt figuur 7.3 duidelijk dat er meer aan de hand is. Zowel bij laag-, midden- als hoggeschoolden hebben personen die geboren zijn buiten de EU-15 immers steeds lagere werkzaamheidsgraden dan personen geboren in België. Dit was midden jaren negentig (1995-1997) het geval en dit is nu (2011-2013) nog steeds zo. Vooral bij de hoggeschoolden is die kloof groot. Voor hoggeschoolden die in België geboren zijn, bedraagt de werkzaamheidsgraad 88%; voor hoggeschoolden die geboren zijn buiten de EU-15 gaat het slechts om 67,4%. Het is daarbij opvallend dat alle categorieën een stijging van de werkzaamheidsgraad kenden tussen midden jaren negentig en nu, behalve bij de hoggeschoolden die geboren zijn buiten de EU-15 (daling van 69,8% naar 67,4%).

¹³ We bespreken in het verdere verloop enkel nog de groep 'geboren buiten de EU-15'. Deze groep kunnen we immers over de gehele periode 1995-2013 opvolgen.

Figuur 7.3 Werkzaamheidsgraad (25-64 jaar) naar geboorteland en onderwijsniveau (Vlaams Gewest; gemiddelde 1995-1997 en 2011-2013)

Noot: De werkzaamheidsgraden zijn steeds berekend als een gemiddelde over drie jaar, namelijk over de eerste drie jaar (1995-1997) en de laatste drie jaar (2011-2013) van de tijdreeks.

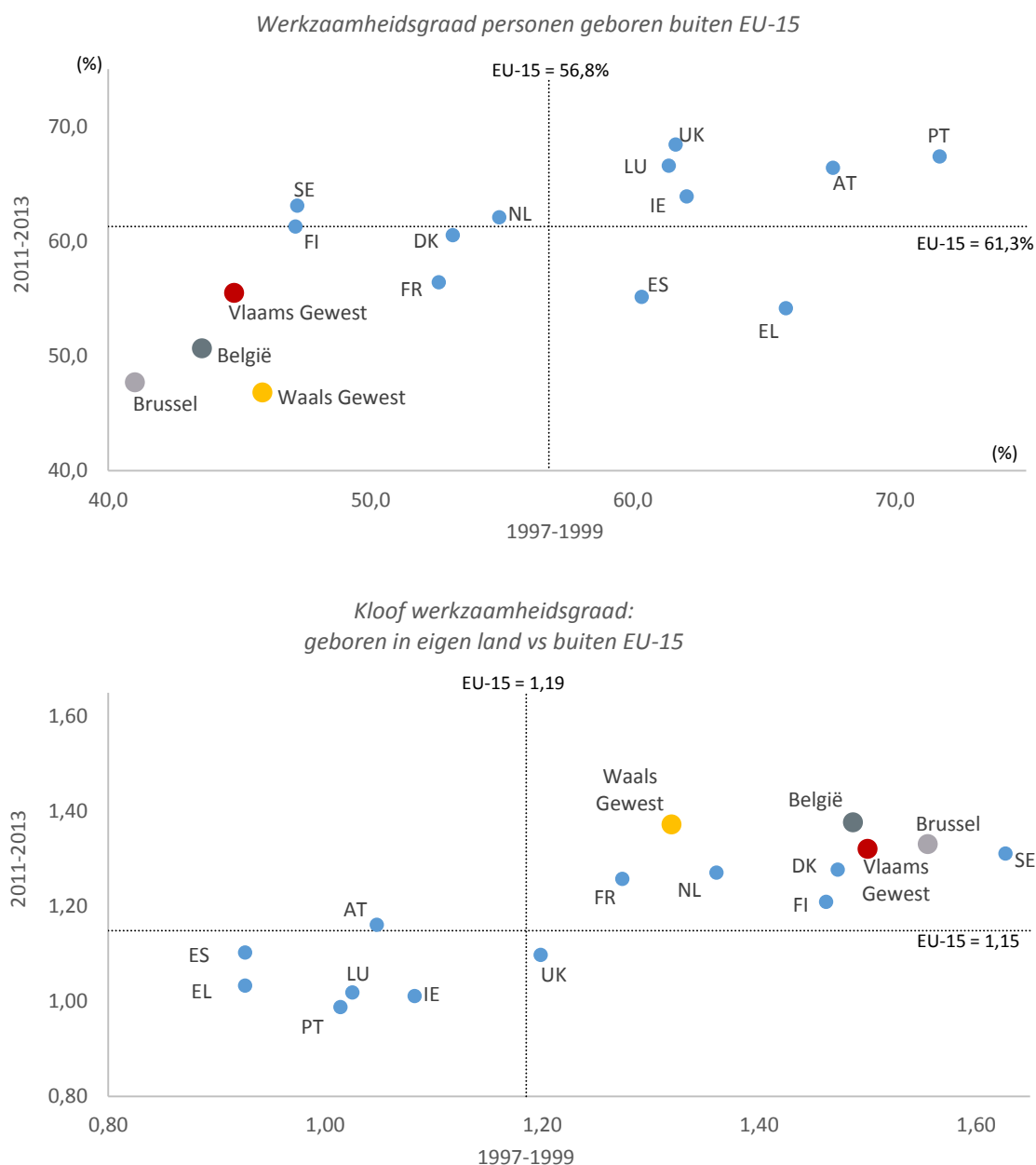
Bron: Algemene Directie Statistiek – Statistics Belgium EAK, Eurostat LFS (Bewerking Steunpunt WSE)

7.3 Europees perspectief

Dat binnen Vlaanderen migranten een achtergestelde positie innemen op de arbeidsmarkt werd opnieuw bevestigd in de bovenstaande analyses. In deze sectie gaan we na in welke mate dit ook elders in Europa het geval is. In figuur 7.4 vergelijken we de werkzaamheidsgraden van personen die buiten de EU-15 geboren zijn voor de Belgische gewesten en de lidstaten van de EU-15. We kijken naar deze groep omdat de achterstelling zich vooral hier situeert (eerder dan bij migranten die uit andere EU-15-landen komen).

In een eerste figuur plaatsen we de Belgische regio's en de EU-15-lidstaten volgens hun gemiddelde werkzaamheidsgraad in twee perioden (respectievelijk 1997-1999 en 2011-2013). Op basis van de EU-15-gemiddelden voor de twee perioden delen we de figuur op in kwadranten. De tweede figuur is op dezelfde wijze opgebouwd, zij het dat we werkzaamheidskloven in plaats van -graden weergeven op de assen. De werkzaamheidskloof geeft de verhouding weer tussen de werkzaamheidsgraad van personen geboren in eigen land en die van personen geboren buiten de EU-15. Een waarde groter dan 1 betekent dat de werkzaamheidsgraad bij personen geboren in eigen land hoger ligt dan bij personen geboren buiten de EU-15.

Figuur 7.4 Werkzaamheidsgraad (20-64 jaar) en werkzaamheidskloof van personen geboren buiten de EU-15 (Belgische gewesten en EU-15-lidstaten; gemiddelde 1997-1999 en 2011-2013)

Noten:

- De werkzaamheidsgraden zijn steeds berekend als een gemiddelde over drie jaar, namelijk over 1997-1999 en 2011-2013. Voor de meeste landen waren er data beschikbaar vanaf 1997. Voor een aantal landen begon de reeks vanaf 1998 of 1999, enkel deze jaren werden dan in rekening gebracht voor het gemiddelde.
- De werkzaamheidskloof geeft de verhouding weer tussen de werkzaamheidsgraad van personen geboren in eigen land en die van personen geboren buiten de EU-15.
- Duitsland en Italië werden niet opgenomen wegens onvolledige data.

Bron: Algemene Directie Statistiek – Statistics Belgium EAK, Eurostat LFS (Bewerking Steunpunt WSE)

We stellen vast dat het Vlaams Gewest en de andere Belgische regio's zich linksonder in de eerste figuur situeren. Dit betekent dat eind jaren negentig de werkzaamheid van personen geboren buiten de EU-15 in ons land (ver) onder het Europees gemiddelde zat en dat dit nu nog steeds het geval is. Het Vlaams Gewest komt in de periode 2011-2013 wel meer in de buurt van het EU-15-gemiddelde (56,8%), in tegenstelling tot het Brussels Hoofdstedelijk en Waals Gewest, die daar nog ver van verwijderd zijn. Ondanks de verbetering zijn er slechts twee EU-15-

lidstaten, namelijk Griekenland en Spanje, die (nipt) slechter scoren dan het Vlaams Gewest. Deze twee landen laten evenwel (omwille van de crisis) in het algemeen zeer lage werkzaamheidsgraden optekenen.

Het is in dat opzicht interessant om ook de werkzaamheidskloven te vergelijken, aangezien deze de ‘relatieve’ achterstelling van migranten meten. In het tweede deel van figuur 7.4 zien we dat het Vlaams Gewest en de andere Belgische regio's zich rechtsboven situeren. Dit betekent dat eind jaren negentig de werkzaamheidskloof in ons land (ver) boven het Europees gemiddelde zat en dat dit nu nog steeds het geval is. De Vlaamse werkzaamheidsgraad van personen geboren in eigen land ligt momenteel ongeveer 32% hoger dan die van personen geboren buiten de EU-15 (kloof=1,32). Er is geen enkel EU-15-land waar dit hoger ligt (al komt Zweden wel in de buurt en scoren het Brussels Hoofdstedelijk en Waals Gewest nog slechter). Er is wel sprake van verbetering aangezien de kloof in de periode 1997-1999 nog 1,50 bedroeg.

7.4 Synthese

We zagen dat in Vlaanderen het bevolkingsaandeel (op arbeidsleeftijd) van migranten gestegen is van 5,6% in 1995 tot 11,9% in 2013. Deze stijging is bijna uitsluitend toe te schrijven aan de migranten die van buiten de EU komen. Het zijn evenwel deze personen die het moeilijkst hun weg vinden op onze arbeidsmarkt. Hoewel er sprake is van enige progressie – zo is de werkzaamheidsgraad van personen die buiten de EU-15 geboren zijn, geëvolueerd van 42,9% in 1995 tot 57,1% in 2013 – is er nog veel werk aan de winkel. Een vergelijking met de EU-landen leert bovendien dat de problematiek bij ons veel sterker speelt. Vooral wat betreft de werkzaamheidskloof tussen personen geboren in eigen land en die van personen geboren buiten de EU-15, scoort Vlaanderen nog zeer zwak. Dit betekent ook dat de Vlaamse samenleving nog veel onbenut arbeidspotentieel herbergt. Indien we er in slagen om dit potentieel ten volle aan te boren, zullen de werkzaamheidsdoelstellingen van 2020 automatisch dichterbij komen.

8. Over contractuele en temporele flexibiliteit

In de Europese werkgelegenheidsstrategie wordt een meer flexibele arbeidsmarkt naar voren geschoven als een instrument om het aanpassingsvermogen van bedrijven en werknemers te bevorderen (Plantenga & Remery, 2010). Bedrijven kunnen flexibiliteitsformules inzetten om vraagschommelingen op te vangen en op die manier hun competitiviteit beter te waarborgen. Voor werknemers kunnen flexibele werktijdregelingen mogelijkheden bieden om werk en privé beter op elkaar af te stemmen.

De term flexibiliteit dekt evenwel verschillende ladingen en de diverse formules van flexibele arbeid kunnen worden gegroepeerd volgens aard van de flexibiliteit (zie onder meer Delagrangé, 2012; Gryp, Van Hootegem, Marx, Cambré, & Delarue, 2004; Vander Steene, Sels, Van Hootegem, Forrier, & De Witte, 2002). Formules van *contractuele flexibiliteit* worden door bedrijven ingezet om de omvang van het personeelsbestand te laten fluctueren volgens wisselende vraagbehoeften, maar kunnen ook aangewend worden voor andere doeleinden, zoals het gebruik van uitzendarbeid als wervingsinstrument. Bij formules van *temporele flexibiliteit* blijft het personeelsbestand stabiel, maar kan de arbeidsduur en de werktijdregeling aangepast worden volgens specifieke behoeften van werkgever of werknemer.¹⁴ Voorbeelden hiervan zijn deeltijdarbeid en thuiswerk, maar ook specifieke arbeidstijdregelingen waarbij wordt afgeweken van de klassieke werkweek of de gebruikelijke ‘nine-to-five’-job. In dit hoofdstuk bekijken we een aantal van deze flexibele arbeidsvormen op de Vlaamse arbeidsmarkt en gaan we na hoe het gebruik ervan onder loontrekkenden is geëvolueerd doorheen de jaren.

¹⁴ Een derde vorm van flexibiliteit, met name functionele flexibiliteit, laten we hier buiten beschouwing.

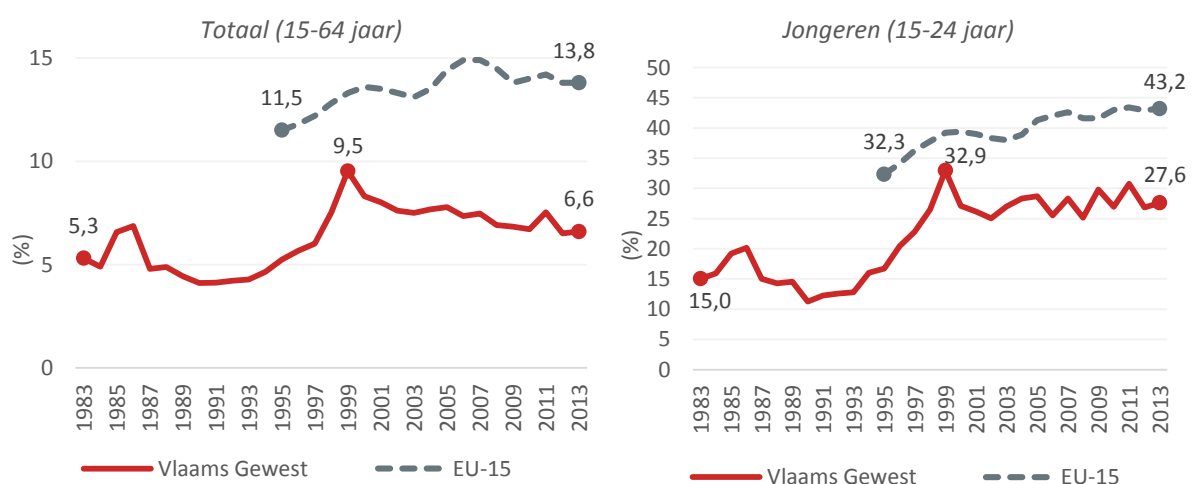
8.1 Tijdelijke arbeid

Met tijdelijke arbeid vatten we verschillende vormen van contractuele flexibiliteit. Het gaat daarbij over arbeids-overeenkomsten van bepaalde duur of voor een bepaald welomschreven werk, maar ook over uitzendarbeid, studentenarbeid, seizoensarbeid en overige arbeidsformules waarvan de contractduur beperkt is in de tijd. Het aandeel loontrekkenden dat in een vorm van tijdelijke arbeid werkt, schommelde in Vlaanderen de laatste decennia tussen vier en tien procent.

In 1983 werkte 5,3% van alle loontrekkenden in Vlaanderen in een tijdelijke baan (zie figuur 8.1). Tien jaar later, in 1993, was dit teruggevallen tot 4,3%. Vanaf midden jaren negentig kende tijdelijke arbeid een aanzienlijke opgang, tot een niveau van 9,5% in 1999. Deze toename was vooral het gevolg van het succes van tijdelijke arbeid onder jongeren, voor wie de eerste kennismaking met de arbeidsmarkt vaak verloopt via een tijdelijk (uitzend)contract. In 1990 was iets meer dan één op de tien van alle loontrekkende jongeren tussen 15 en 24 jaar actief met een tijdelijk contract (11,2%). In 1999 was dit opgelopen tot een derde van alle jongeren (32,9%). Voor een verklaring van deze groei in de tweede helft van de jaren negentig – vooral onder jongeren – wijzen Vander Steene et al. (2002) en Van Gils (2003) in de eerste plaats naar de versoepeling van het gebruik van uitzendarbeid en de nieuwe mogelijkheid om opeenvolgende contracten van bepaalde duur na elkaar af te sluiten. Daarnaast kende de contractuele tewerkstelling in de overheidssector een toenemend belang en kreeg tijdelijke arbeid ook succes door de economische heropleving na het recessiejaar 1993, waarbij werkgevers de bijkomende vraag naar arbeid in eerste instantie opvingen via tijdelijke arbeidscontracten. Een andere verklaring is het succes van de systemen van loopbaanonderbreking in die periode, aangezien loopbaanonderbrekers in principe moesten worden vervangen via (tijdelijke) vervangingscontracten (Vander Steene et al., 2002; Van Gils, 2003).

In 2000 kwam er echter een einde aan de groei en de daaropvolgende jaren liep het aandeel loontrekkenden in tijdelijke arbeid langzaam maar zeker terug, onder andere door de minder gunstige economische conjunctuur die ertoe leidde dat bedrijven de contracten van hun tijdelijke werknemers niet verlengden. Specifiek voor de jongeren kan ook een bijkomende verklaring worden gevonden in de invoering van het Rosetta-jongerenbanenplan vanaf 2000, dat de regeling rond stagiairs verving en waarbij jongeren in een startbaan opvallend vaak een contract van onbepaalde duur aangeboden kregen (Malfait & Vandenbrande, 2001).

Figuur 8.1 Evolutie van het aandeel tijdelijke arbeid bij loontrekkenden, totaal (15-64 jaar) en bij jongeren (15-24 jaar) (Vlaams Gewest en EU-15; 1983-2013)

Bron: Algemene Directie Statistiek – Statistics Belgium EAK, Eurostat LFS (Bewerking Steunpunt WSE)

Vanaf 2003 stabiliseerde het aandeel loontrekkenden in tijdelijk dienstverband rond 7,5%, maar sinds de financieel-economische crisis viel dit opnieuw geleidelijk terug, om uiteindelijk af te tikken op 6,6% in 2013. Dit komt

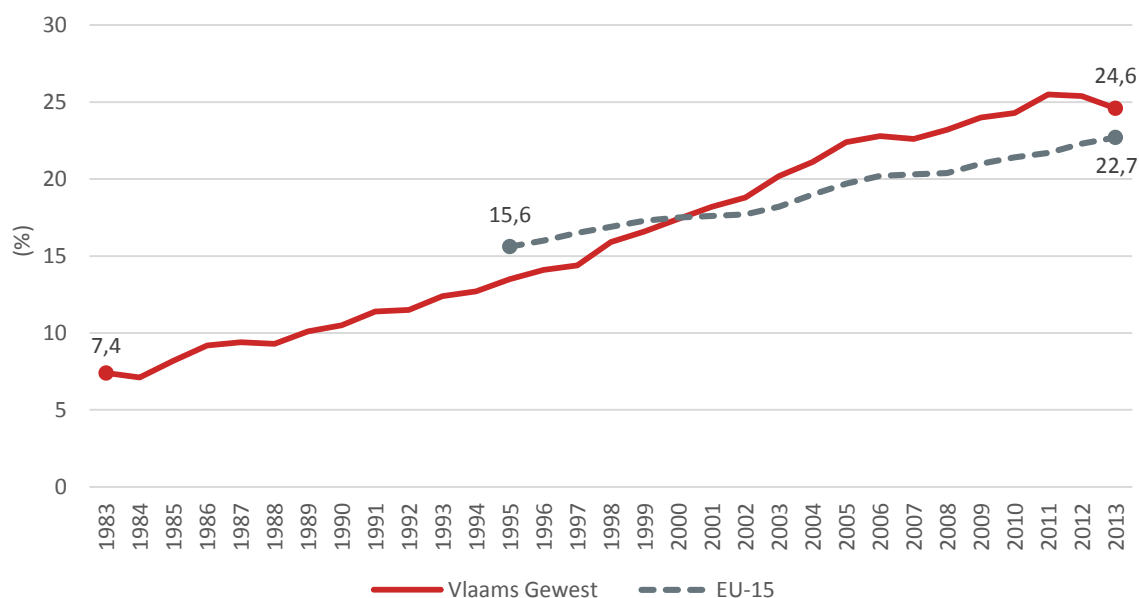
overeen met ongeveer 154 000 loontrekkenden (tussen 15 en 64 jaar). Enkel in 2011 was er nog een korte opflakking merkbaar, toen de arbeidsmarkt even opnieuw wat ademruimte kreeg. Bij de jongeren schommelde het aandeel tijdelijke arbeid de laatste jaren tussen 25% en 30%, om in 2013 uit te komen op een aandeel van 27,6% (ongeveer 53 000 jongeren).

Vanuit Europees perspectief is tijdelijke arbeid in Vlaanderen heel wat minder sterk ingeburgerd. In 1995 bedroeg het aandeel tijdelijke arbeid in de EU-15 11,5%, tegenover 5,2% in het Vlaams Gewest. Anno 2013 ging het over een aandeel van 13,8% in de EU-15 tegenover 6,6% in Vlaanderen. Daarenboven gaapt er een nog iets grotere kloof wanneer we enkel kijken naar de jongeren. In de tweede helft van de jaren negentig werd die kloof nog voor een stuk gedicht door de institutionele hervormingen die in eigen land het gebruik van tijdelijke arbeid bij jongeren omhoog stuwden (zie supra), maar vanaf 2000 werd de kloof groter. In 1999 was 32,9% van de Vlaamse 15- tot 24-jarige loontrekkenden aan het werk via een tijdelijk contract, tegenover 39,2% in de EU-15. In 2013 was dit aandeel bij de Vlaamse jongeren geslonken tot 27,6%, terwijl dit voor de jongeren in de EU-15 opliep tot liefst 43,2%. Vanuit Europees perspectief is en blijft tijdelijke arbeid in Vlaanderen, zowel voor de totale groep loontrekkenden als onder jongeren, dus een relatief bescheiden fenomeen.

8.2 Deeltijdarbeid

Sinds begin jaren tachtig kent deeltijdse arbeid een onafgebroken opgang. In 1983 werkte 7,4% van alle loontrekkenden tussen 15 en 64 jaar in Vlaanderen in een deeltijds arbeidsregime (figuur 8.2). In 2000 lag dit aandeel precies tien procentpunten hoger op 17,4%. Anno 2013 was net geen kwart van alle loontrekkenden op deeltijdse basis aan het werk (24,6%). Dit komt in absolute aantallen neer op ruim 576 000 loontrekkenden. Ook in de EU-15 nam het gebruik van deeltijdarbeid geleidelijk toe, al was de groei er minder uitgesproken dan in Vlaanderen. Rond de eeuwwisseling steeg het aandeel deeltijdarbeid in Vlaanderen uit boven het gemiddelde van de EU-15. Anno 2013 werkte 22,7% van alle loontrekkenden in de EU-15 deeltijds.

Figuur 8.2 Evolutie van het aandeel loontrekkenden (15-64 jaar) in deeltijdarbeid (Vlaams Gewest en EU-15; 1983-2013)

Bron: Algemene Directie Statistiek – Statistics Belgium EAK, Eurostat LFS (Bewerking Steunpunt WSE)

Deeltijdarbeid is bij uitstek een vrouwelijk fenomeen (zie hoofdstuk 4). Reeds begin jaren tachtig was bijna één op de vijf vrouwen op deeltijdse basis actief. In 2013 was dit ruim vier op de tien (43,7%). Toch steeg ook het aandeel mannen in deeltijdarbeid, van nauwelijks 2% begin jaren tachtig naar 8,3% in 2013.

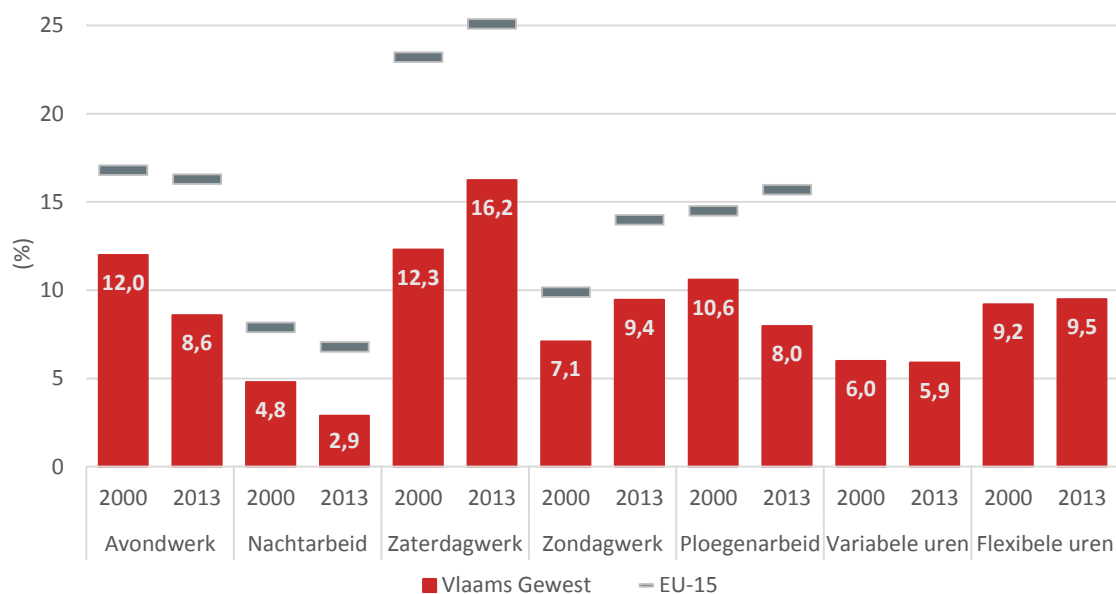
Het toenemend succes van deeltijdarbeid is vanuit verschillende factoren te verklaren. Zo stimuleerde onder meer de tertiairisering van de werkgelegenheid de vraag naar deeltijdse jobs. Bovendien speelt de groeiende vraag naar deeltijdarbeid in op de behoeften van heel wat werknemers (veelal vrouwen) die werk en gezin wensen te combineren.

8.3 Atypische arbeidsstelsels

Andere vormen van (temporele) flexibiliteit zijn de atypische arbeidsstelsels waarbij op afwijkende uren wordt gewerkt (figuur 8.3). Hierbij gaat het onder meer over *avond-* en *nachtwerk*, twee arbeidsvormen die de laatste jaren afnamen in gebruik. In 2000 werkte 12% van alle loontrekkenden in Vlaanderen gewoonlijk 's avonds, in 2013 was dit teruggelopen tot 8,6%. Nachtwerk, dat in 2000 door 4,8% van de loontrekkenden op regelmatige basis werd verricht, kende eveneens een terugval en was anno 2013 nog goed voor 2,9%. Deze dalende trends zijn onder andere sectorgebonden. Zo gaat de afbouw van beide stelsels samen met de dalende tewerkstellings-evolutie in de industrie (zie hoofdstuk 9), waar traditioneel grote groepen avond- en nachtarbeiders actief zijn.

Het aandeel loontrekkenden dat actief is in *ploegenarbeid* viel, net zoals avond- en nachtwerk, terug. In 2000 werkte ruim één op de tien loontrekkenden in Vlaanderen in een ploegenstelsel (10,6%). In 2013 ging het nog om 8%. En ook hier is de terugval wellicht vooral te verklaren door de dalende tewerkstelling in de industrie, die kop-ler is inzake ploegenarbeid (met bijna een kwart van de loontrekkenden dat in ploegen werkt).

Figuur 8.3 Evolutie van het aandeel loontrekkenden (15-64 jaar) in atypische arbeidsstelsels (Vlaams Gewest en EU-15; 2000 en 2013)

Bron: Algemene Directie Statistiek – Statistics Belgium EAK, Eurostat LFS (Bewerking Steunpunt WSE)

In tegenstelling tot bij avond- en nachtwerk nam het aandeel loontrekkenden dat op weekenddagen werkt wel toe. *Zaterdagwerk* was in Vlaanderen in 2000 gebruikelijk voor 12,3% van de loontrekkenden, *zondagwerk* voor 7,1%. In 2013 was het aandeel zaterdagwerk gestegen naar 16,2% en het aandeel zondagwerk naar 9,4%. Ook deze evoluties zijn onder meer vanuit sectoraal oogpunt te verklaren. Enerzijds denken we daarbij aan de verdere tertiairisering van de economie, en meer specifiek aan de tewerkstellingsgroei in de handel en distributie waar vaak op zaterdag wordt gewerkt. Anderzijds speelt ook de verdere uitbouw van de gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening hier haar rol, zowel op het vlak van zaterdag- als zondagwerk (in de ziekenhuizen, de bejaardenzorg, enzovoort).

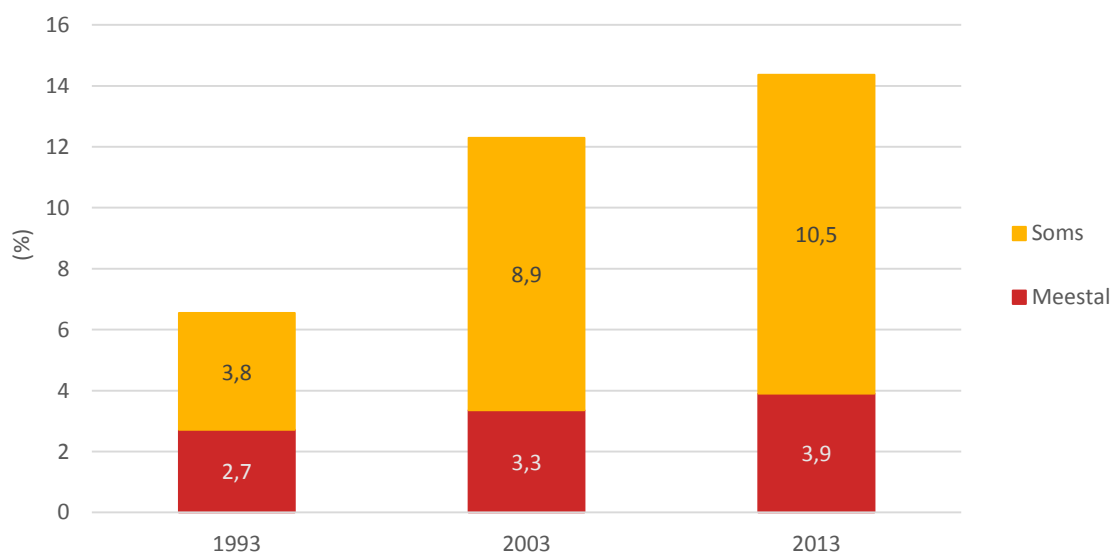
Deze verschillende vormen van atypische arbeid zijn in Vlaanderen duidelijk heel wat minder sterk ingeburgerd dan in de rest van de EU-15. Dit geldt vooral voor zaterdagwerk, waar het Europese cijfer in 2013 bijna negen procentpunten hoger lag dan in Vlaanderen (25,1% tegenover 16,2%), maar ook voor avondwerk, met een verschil van bijna acht procentpunten (16,3% tegenover 8,6%). Wel volgen de Europese cijfers ook de Vlaamse trend van een afnemend aandeel avond- en nachtwerk, tegenover een toenemend gebruik van weekendwerk. Uitzondering hierop vormt echter het aandeel loontrekkenden in ploegenarbeid dat in Europa steeg, in tegenstelling tot in Vlaanderen. Daardoor lag in 2013 het gebruik van ploegenarbeid in Europa bijna dubbel zo hoog als in Vlaanderen (15,7% tegenover 8,0%).¹⁵

Tot slot bekijken we in figuur 8.3 nog het aandeel loontrekkenden in Vlaanderen dat werkt met *variabele* of *flexibele uurroosters*. Deze aandelen zijn in vergelijking met 2000 quasi stabiel gebleven. Anno 2013 lag het aandeel loontrekkenden dat in een systeem van variabele uurroosters werkt waarbij men zelf het uurrooster kiest op 5,9%. Bijna één op de tien loontrekkenden (9,5%) werkte anderzijds in een systeem van flexibele uurroosters waarbij het uurrooster wordt opgelegd door de werkgever. Cijfers die nauwelijks verschillen met die van dertien jaar terug.

8.4 Thuiswerk

Een laatste specifieke vorm van arbeidsflexibiliteit die we hier bespreken is thuiswerk. Figuur 8.4 geeft aan dat thuiswerk de laatste twee decennia een duidelijke opgang kende, althans bij werknemers die op minder frequente basis aan thuiswerk doen.

Figuur 8.4 Evolutie van het aandeel loontrekkenden (15-64 jaar) dat meestal of soms thuis werkt (Vlaams Gewest; 1993, 2003 en 2013)

Bron: Algemene Directie Statistiek – Statistics Belgium EAK (Bewerking Steunpunt WSE)

In 1993 werkte 2,7% van de loontrekkenden in Vlaanderen ‘meestal’ – dit wil zeggen minstens de helft van de werkdagen – thuis. In 2003 en 2013 liep dit langzaam op tot respectievelijk 3,3% en 3,9%. Een belangrijkere stijging viel echter te noteren bij het aandeel loontrekkenden dat ‘soms’ thuiswerk verricht, dit wil zeggen in minder dan de helft van de werkdagen. Dit aandeel steeg van 3,8% in 1993, naar 8,9% in 2003 en tot ruim één op de tien (10,3%) in 2013. Cumulatief betekent dit dat in 2013 in totaal 14,4% van de loontrekkenden minstens af en toe aan thuiswerk doet. Twintig jaar terug was dit nauwelijks 6,5%.

¹⁵ Vergelijkbare cijfers over het aandeel loontrekkenden in variabele en flexibele uurroosters zijn niet beschikbaar voor de EU-15.

De opgang van thuiswerk is te verklaren vanuit verschillende oogpunten. In de eerste plaats maken de technologische evoluties op ICT-vlak het makkelijker om aan thuiswerk of 'telewerk' te doen. Daarnaast geeft Delagrangé (2014) ook aan dat het besef groeit dat deze werkvorm, samen met andere formules van 'Het Nieuwe Werken', zowel voor werkgever als voor werknemer een aantrekkelijke optie is. Voor organisaties biedt thuiswerk voordelen doordat het de tevredenheid en productiviteit van werknemers kan aanwakkeren of omdat het kostenbesparend is (bijvoorbeeld op vlak van kantoorruimte of vervoerskosten). Aan werknemerszijde geeft thuiswerk dan weer heel wat mogelijkheden om werk en privéleven beter op elkaar af te stemmen en om de pendeltijd te beperken. Anderzijds spreekt het voor zich dat thuiswerk ook nadelen met zich mee kan brengen en zeker niet in alle sectoren of voor alle functieprofielen is weggelegd.

8.5 Synthese

Flexibiliteit op de arbeidsmarkt is een term die verschillende ladingen dekt. Een terugblik op het gebruik van een aantal vormen van contractuele en temporele flexibiliteit in Vlaanderen levert dan ook een diffuus beeld op. Deeltijdse arbeid en thuiswerk wonnen de laatste jaren duidelijk aan populariteit, maar voor de overige flexibiliteitsformules bleef het gebruik enigszins beperkt. Tijdelijke arbeid kende in de tweede helft van de jaren negentig wel een opgang, maar over de afgelopen vijftientig jaar was de stijging van het globale aandeel loontrekkenden in tijdelijke arbeid eerder bescheiden, en werd deze vooral gestuwd door een groter bereik bij jongeren (via uitzendarbeid). Van de zogenaamde atypische arbeidsvormen zien we dat avondwerk, nachtwerk en ploegenarbeid daalden in gebruik, terwijl weekendwerk een lichte opgang kende. Het gebruik van variabele en flexibele uurroosters bleef dan weer vrij stabiel. Bovendien blijken verschillende atypische arbeidsvormen, net zoals tijdelijke arbeid, in Vlaanderen heel wat minder ingeburgerd dan in de rest van Europa.

9. Over jobcreatie en veranderingen in de werkgelegenheidsstructuur

Sinds jaren stellen we enkele duidelijke verschuivingen vast in de sectorale verdeling van de Vlaamse werkgelegenheid. De desindustrialisering en de opgang van de dienstensectoren vormen daarbij elkaars tegenpolen. Daarnaast doet zich ook een verschuiving voor in de beroepenstructuur, waarbij het belang van hooggekwalificeerde beroepen systematisch toeneemt ten nadele van de middengekwalificeerde beroepen. In dit hoofdstuk belichten we de belangrijkste evoluties binnen de Vlaamse werkgelegenheids- en jobstructuur in de afgelopen vijftientig jaar.

9.1 Vlaamse werkgelegenheid naar sector

Voor een langetermijnevolutie van de (binnenlandse) werkgelegenheid in Vlaanderen kunnen we een beroep doen op de HERMREG-databank.¹⁶ Deze gegevens laten toe om op een eenduidige wijze de evolutie van de sectorale werkgelegenheid op te volgen sedert 1986. In dat jaar waren er in het Vlaams Gewest 2 010 000 personen aan het werk. In 2013 waren dit er 2 631 000, oftewel 621 000 meer. Verhoudingsgewijs komt dit neer op een stijging van ruim dertig procent (+30,9%).

¹⁶ HERMREG is het regionaal macro-econometrisch model dat ontwikkeld werd via een samenwerking tussen de Studiedienst van de Vlaamse Regering (SVR), het Brussels Instituut voor Statistiek en Analyse (BISA), Institut Wallon de l'Évaluation, de la Prospective et de la Statistique (IWEPS) en het Federaal Planbureau (FPB). Voor meer info zie www.vlaanderen.be/dar/svr.

Industrie kalfst gestaag af

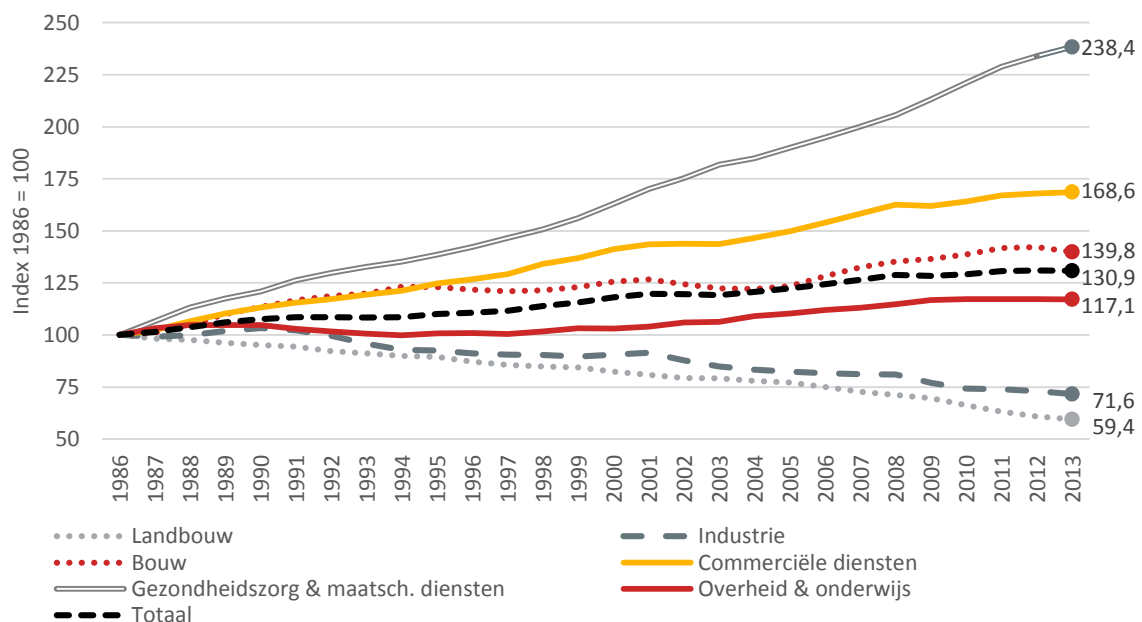
Achter de algemene werkgelegenheidsgroei schuilt wel een grote sectorale differentiatie (figuur 9.1). Een eerste constante doorheen de laatste decennia is zonder twijfel de afbouw van de industriële tewerkstelling. De verwerkende nijverheid of *industrie* was in 1986 goed voor 508 000 werkenden. In 2000 was dit aantal geslonken tot 461 000, en in 2013 telden we er nog slechts 364 000 werkenden. In pakweg vijftientig jaar slonk de tewerkstelling in de industriële sector dus met 144 000 eenheden, wat neerkomt op een daling van 28,4% ten opzichte van 1986 (index 71,6).

De donkerste periodes voor de industrie waren zonder twijfel deze tussen 1992 en 1994, tussen 2001 en 2003, en de eerste jaren van de recente crisis (2008-2010). Zo werd de sterkste krimp op jaarbasis genoteerd tussen 2008 en 2009 (-5%). De afbouw van de werkgelegenheid in de industrie, die al lange tijd aan de gang is, versnelde dus nog door de crisis. De verwerkende nijverheid werd harder dan andere bedrijfssectoren getroffen.¹⁷

Niettemin hoeft de stelselmatige afbouw van de industriële tewerkstelling niet per definitie de teloorgang van de sector te betekenen. Zo ging de krimp in werkgelegenheid gepaard met een stijgende arbeidsproductiviteit, die op haar beurt zorgde voor een continue stijging van de toegevoegde waarde die binnen de industrie werd gecreëerd, al is deze groei de laatste jaren, en dan vooral sinds de crisis, teruggevallen (Neefs & Herremans, 2013).

De *landbouw* volgt eenzelfde dalende trend, maar gezien de beperkte omvang van deze sector is de impact op de globale werkgelegenheid in Vlaanderen eerder beperkt. In de primaire sector slonk het aantal werkenden tussen 1986 en 2013 evenwel met vier op de tien (-40,6%; index 59,4), verhoudingsgewijs dus een nog sterkere terugval dan in de industrie. In absolute aantallen daalde de werkgelegenheid er tussen 1986 en 2013 echter met 'slechts' 27 000 werkenden, tot een niveau van 40 000 werkenden in de landbouw.

Figuur 9.1 Trendindex van de binnenlandse werkgelegenheid naar sector (Vlaams Gewest; 1986-2013, index 1986=100)

Bron: HERMREG – FPB, SVR, IWEPS, BISA (Bewerking Steunpunt WSE)

¹⁷ Voor meer recente (sectorale) werkgelegenheidstrends, zie Vanderbiesen en Herremans (2014).

Werkgelegenheid bouwsector neemt toe met ups en downs

Anders dan de landbouw en de industrie, kende de *bouwsector* wel een groei. In 1986 was de bouw in Vlaanderen goed voor een werkgelegenheid van 122 000 werkenden. Na een forse toename in het eerste decennium van de beschouwde periode (tussen 1986 en 1995), kende de sector echter enkele mindere jaren in de tweede helft van de jaren negentig en aan het begin van het nieuwe millennium (2001-2004). In 2005 schommelde de werkgelegenheid in de bouwsector rond de kaap van 150 000 werkenden (index 123,5), een gelijkaardig niveau als dat van midden jaren negentig. Tussen 2005 en 2012 leefde de bouw opnieuw op en kwamen er bijna 23 000 werkenden bij (+15,1%). Over de periode 1986-2012 gaat het over een totale werkgelegenheidsgroei van 51 000 arbeidskrachten in de Vlaamse bouw, of een stijging van meer dan veertig procent (+42,2%; index 142,2). In 2013 vatte er voor de sector weer een moeilijker periode aan, met een lichte terugval als gevolg.

Dienstensectoren als motor van de jobcreatie

De dienstensectoren – zowel de publieke als commerciële – kenden een duidelijke werkgelegenheidsgroei in de laatste vijftientig jaar. De sector van de *gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening* ging er verhoudingsgewijs het sterkst op vooruit, van 138 000 werkenden in 1986, over 225 000 rond de millenniumwisseling, tot 329 000 in 2013. In totaal komt dit voor de beschouwde periode neer op een toename van 191 000 werkenden of +138,4% (index 238,4 in 2013). In de sector *overheid en onderwijs* ging het om een beperktere groei van 17,1% (index 117,1 in 2013) of in totaal om 56 000 extra werkenden. Bovendien bleef de werkgelegenheid in deze sectoren de laatste jaren hangen rond 382 000 werkenden.

Voor de sector van de *commerciële diensten* – met als grote subsectoren de handel, horeca, vervoer en communicatie, financiële diensten en ondersteunende diensten (waaronder de uitzendsector en dienstenchequetewerking) – zien we ook een forse werkgelegenheidstoename. Tussen 1986 en 2013 nam het aantal arbeidskrachten in deze sector toe met 68,6%. Dit komt in absolute aantallen neer op een aangroei van 528 000 werkenden (tot 1 297 000 in 2013). De stijgende trend in dit sectoraggregaat verloopt doorheen de jaren vrij gelijkmatig, al worden de sterkste werkgelegenheidstoenames genoteerd eind jaren tachtig, in de tweede helft van de jaren negentig (1997-2000) en de jaren vóór het uitbreken van de financieel-economische crisis (2005-2008).

9.2 Sectorverhoudingen binnen de Vlaamse werkgelegenheid

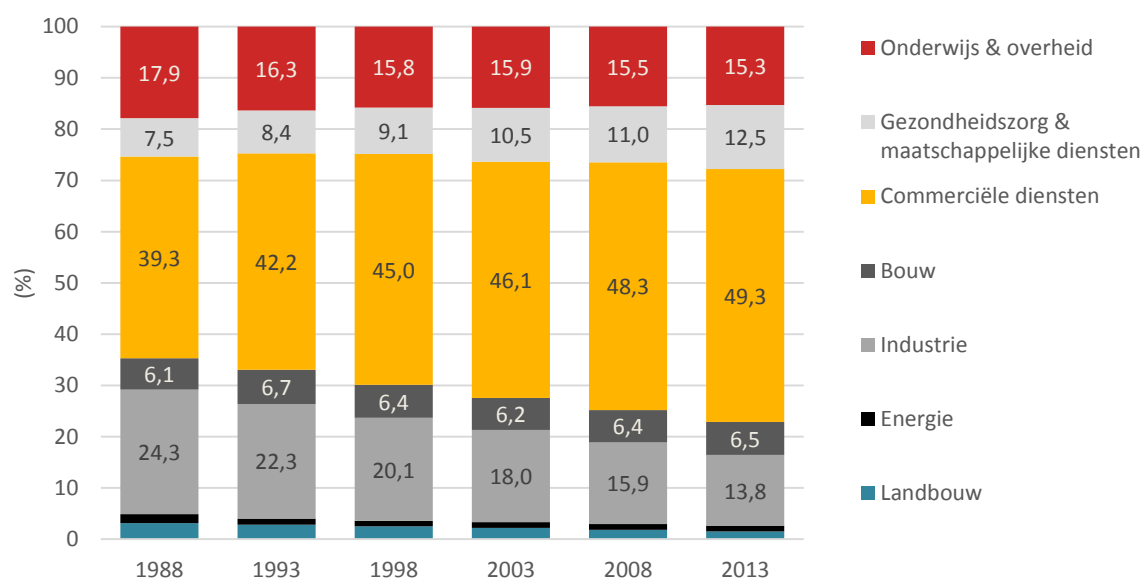
De sectorale trends zoals hierboven beschreven weerspiegelen zich uiteraard ook in de veranderende aandelen die elke sector inneemt binnen de totale Vlaamse werkgelegenheid. Dit blijkt duidelijk uit figuur 9.2, die vanaf 1988, om de vijf jaar, het aandeel weergeeft dat elke sector inneemt in de totale werkgelegenheid. In 1988 was de *industrie* in Vlaanderen nog goed voor bijna een kwart van de werkgelegenheid (24,3%). Tien jaar later, in 1998 bedroeg het aandeel van de sector 20,1%. Nog eens vijftien jaar later, anno 2013, vertegenwoordigt de industrie nog slechts 13,8% van de totale werkgelegenheid.

De *commerciële diensten*, de grootste van de opgenomen sectoren, kende de omgekeerde tendens. In 1988 was dit sectoraggregaat goed voor 39,3% van de totale werkgelegenheid in Vlaanderen. Tien jaar later was dit aandeel toegenomen tot 45,0% en in 2013 was bijna de helft van de werkenden (49,3%) in Vlaanderen actief in de sector van de commerciële diensten.

Van de publieke dienstensectoren zag de sector van de *gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening* haar werkgelegenheidsaandeel eveneens stijgen, van 7,5% in 1988 naar 12,5% in 2013. De sector *overheid en onderwijs* kende daarentegen een stabiel tot licht dalend aandeel in de werkgelegenheid doorheen de afgelopen vijftientig jaar, van 17,9% in 1988 tot 15,3% in 2013.

Het werkgelegenheidsaandeel van de *bouwsector*, tot slot, bleef doorheen de periode 1988-2013 ook vrij stabiel, schommelend rond 6,5%.

Figuur 9.2 Evolutie van het aandeel van de sectoren in de totale (binnenlandse) werkgelegenheid (Vlaams Gewest; 1988-2013)

Bron: HERMREG – FPB, SVR, IWEPS, BISA (Bewerking Steunpunt WSE)

9.3 Jobkwalificatiestructuur

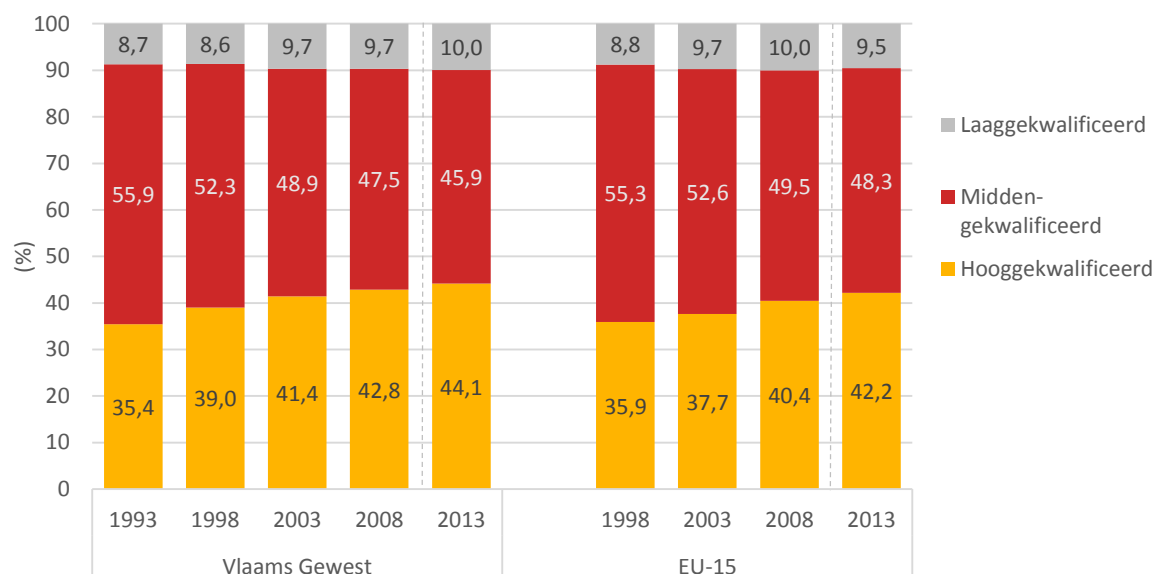
Naast de wijzigende sectorverhoudingen binnen de Vlaamse werkgelegenheid doet zich ook een duidelijke verschuiving voor in de beroepenstructuur, waarbij het belang van hooggekwalificeerde beroepen systematisch toeneemt ten nadele van de middengekwalificeerde beroepen. Technologische veranderingen en de globalisering kunnen daarbij als belangrijke drijvende krachten worden genoemd (Goos & Salomons, 2012).

De wijzigende kwalificatiestructuur blijkt uit figuur 9.3, die de evolutie weergeeft van het aandeel werkenden volgens jobkwalificatieniveau in Vlaanderen en de EU-15 tussen 1993 en 2013. Voor de opdeling naar kwalificatieniveau van de jobs baseren we ons op de ISCO-beroepenclassificatie, die op haar beurt – naar analogie met Maselli (2012) – wordt ingedeeld in laaggekwalificeerde jobs (zoals ongeschoolde arbeiders of schoonmaakpersoneel), middengekwalificeerde jobs (waaronder administratief personeel, dienstverlenend personeel en verkopers, arbeiders in bijvoorbeeld de metaal of bouw, bedieners van machines, chauffeurs) en hooggekwalificeerde jobs (managers, intellectuele of wetenschappelijke beroepen, technici).¹⁸

Zoals uit de figuur valt af te lezen steeg het aandeel *hooggekwalificeerde* jobs in Vlaanderen van 35,4% in 1993 naar 44,1% in 2013. Deze toename gaat samen met de opkomst van de dienstensectoren, waarin heel wat functies gevraagd worden met een hoog kwalificatieprofiel. Hierbij denken we onder andere aan allerlei managementfuncties en aan intellectuele of wetenschappelijke functies in het onderwijs, de zakelijke dienstverlening, de ICT en de gezondheidszorg. Anderzijds omvat deze functiecategorie ook heel wat gespecialiseerde technici in de industrie en bouw.

¹⁸ De beroepen bij de strijdkrachten (ISCO 0) worden buiten beschouwing gelaten.

Figuur 9.3 Verdeling van de werkenden (15-64 jaar) naar jobkwalificatieniveau (Vlaams Gewest en EU-15; 1993-2013)

Noten:

- De indeling naar jobkwalificatieniveau in 2013 is gebaseerd op de ISCO-08 beroepennomenclatuur, deze voor de eerdere jaren is gebaseerd op de ISCO-88 nomenclatuur. Door deze veranderende nomenclatuur is er een breuk in de tijdreeks en is 2013 niet volledig vergelijkbaar met de voorgaande jaren. Cijfers voor de EU-15 zijn slechts beschikbaar vanaf 1998.
- Hooggekwalificeerd=ISCO-codes 1, 2, 3; middengekwalificeerd=ISCO-codes 4, 5, 6, 7, 8; laaggekwalificeerd=ISCO-code 9

Bron: Algemene Directie Statistiek – Statistics Belgium EAK, Eurostat LFS (Bewerking Steunpunt WSE)

Het toenemende belang van de hooggekwalificeerde jobprofielen gaat gepaard met een afnemend aandeel *middengekwalificeerde* jobs (zie ook Goos en Salomons, 2012). Hierbij denken we onder meer aan functies als metaalarbeiders of bedieners van installaties en machines in allerlei nijverheidssectoren. Een andere grote groep binnen deze jobcategorie die verhoudingsgewijs aan belang inboet is evenwel ook deze van de administratief medewerkers.

In 1993 was nog 55,9% van alle jobs te classificeren binnen deze middencategorie, in 2003 was dit al minder dan de helft (48,9%) en in 2013 ging het over nog 45,9%. Het aandeel middengekwalificeerde jobs overtreft dus nog maar net dit van de hooggekwalificeerde jobs. Rekening houdend met de verwachte sectorale en technologische evoluties, kunnen we er vanuit gaan dat deze verhouding spoedig zal omkeren in het voordeel van de hooggekwalificeerde jobs. De hooggekwalificeerde jobs komen dus meer en meer in de plaats van middengekwalificeerde jobs, een vaststelling die aansluit bij de tewerkstellingspolarisatie van Goos en Salomons (2012), en die ook wordt gedeeld in de tewerkstellingsprojecties van Cedefop (Cedefop, 2013).

Het aandeel van de *laaggekwalificeerde* jobprofielen kent tot slot een vrij stabiel patroon, schommelend rond (of net onder) tien procent van alle jobs. Het gaat hier dus over een relatief beperkte groep van in hoofdzaak onderhouds- of schoonmaakpersoneel. Deze beroepsgroep neemt de laatste jaren – onder impuls van de uitzendsector en dienstenchequetewerkstelling – weliswaar toe in aantal, maar door haar geringe omvang binnen de totale werkgelegenheid en ten opzichte van de andere twee kwalificatieniveaus, heeft dit weinig impact op het aandeel van deze functiecategorie binnen de globale jobkwalificatiestructuur.

Vanuit Europees perspectief zien we gelijkaardige tendensen terugkomen. Zo nam het aandeel van de middengekwalificeerde jobs in de EU-15 af van 55,3% in 1998 tot 48,3% in 2013. Daarnaast nam ook in de EU-15 het aandeel hooggekwalificeerde jobs stelselmatig toe, van 35,9% in 1998 tot 42,2% in 2013. Hiermee lag het aandeel hooggekwalificeerde jobs in de EU-15 nog 1,9 procentpunt onder het Vlaamse niveau van 44,1%. Toch verkleinde de kloof doorheen de jaren. In 1998 had Vlaanderen immers nog 3,1 procentpunten voorsprong op de EU-15 wat

betreft het aandeel hooggekwalificeerde jobs. Het aandeel laaggekwalificeerde jobs ten slotte, schommelde in de EU-15 eveneens rond tien procent van de totale tewerkstelling.

9.4 Synthese

Ondanks een algemeen toenemende Vlaamse werkgelegenheid, zette de desindustrialisering zich de afgelopen vijftientig jaar onverminderd voort. Ruim een kwart van de industriële werkgelegenheid van midden jaren tachtig verdween inmiddels. Daartegenover staat de forse opgang van de dienstensectoren. Binnen de totale werkgelegenheid wisselden de sectorverhoudingen dan ook grondig. Waar vijftientig jaar geleden nog ongeveer een kwart van alle werkenden in de industrie actief was, is dit vandaag nog nauwelijks 14%. De commerciële en publieke dienstensectoren zagen hun gezamenlijk aandeel anderzijds toenemen van ongeveer 45% naar meer dan 60% van de totale werkgelegenheid. Parallel aan deze evoluties en onder invloed van de technologische vooruitgang en globalisering zien we ook een wijzigende jobkwalificatiestructuur. Het belang van hooggekwalificeerde jobs neemt hoe langer hoe meer toe, ten koste van middengekwalificeerde jobs.

10. Over kwantitatieve en kwalitatieve mismatch

De Vlaamse arbeidsmarkt wordt frequent geassocieerd met een ‘knelpunteconomie’ die gekenmerkt wordt door een moeizame matching tussen vraag en aanbod (Leroy, 2009; Sels, 2010). Om dit matchingprobleem in kaart te brengen, wordt vaak beroep gedaan op kwantitatieve maatstaven zoals een krapteratio. De krapteratio geeft aan of het beschikbare arbeidsaanbod puur kwantitatief voldoende groot is om tegemoet te komen aan de openstaande arbeidsvraag. Daarnaast is het relevant om ook meer kwalitatieve maatstaven in de analyse te betrekken, zoals de opleidingsmismatch tussen vraag en aanbod. Deze indicator duidt aan in hoeverre het gevraagde opleidingsniveau op de arbeidsmarkt afwijkt van het aangeboden opleidingsniveau.

In dit hoofdstuk bestuderen we zowel de krapteratio als de opleidingsmismatch in historisch perspectief. Op die manier gaan we na in welke mate de Vlaamse arbeidsmarkt geconfronteerd wordt met tekorten die kwantitatief dan wel kwalitatief van aard zijn en hoe dit geëvolueerd is over de laatste decennia.

10.1 Krapteratio

De kwantitatieve mismatch tussen vraag en aanbod kunnen we weergeven aan de hand van de zogenaamde spannings- of krapteratio. Voor deze ratio maken we over het algemeen gebruik van VDAB-gegevens waarbij we het aantal niet-werkende werkzoekenden (nwwz) afzetten ten opzichte van het aantal openstaande VDAB-vacatures. De voorbije jaren klom deze krapteratio van 3,8 nwwz per openstaande vacature in 2011 naar 5,8 in 2014 (Vanderbiesen & Herremans, 2014). De stijging duidt op een meer ontspannen, en dus minder krappe arbeidsmarkt aangezien er gemiddeld genomen voor elke vacature potentieel meer werkzoekenden beschikbaar zijn.

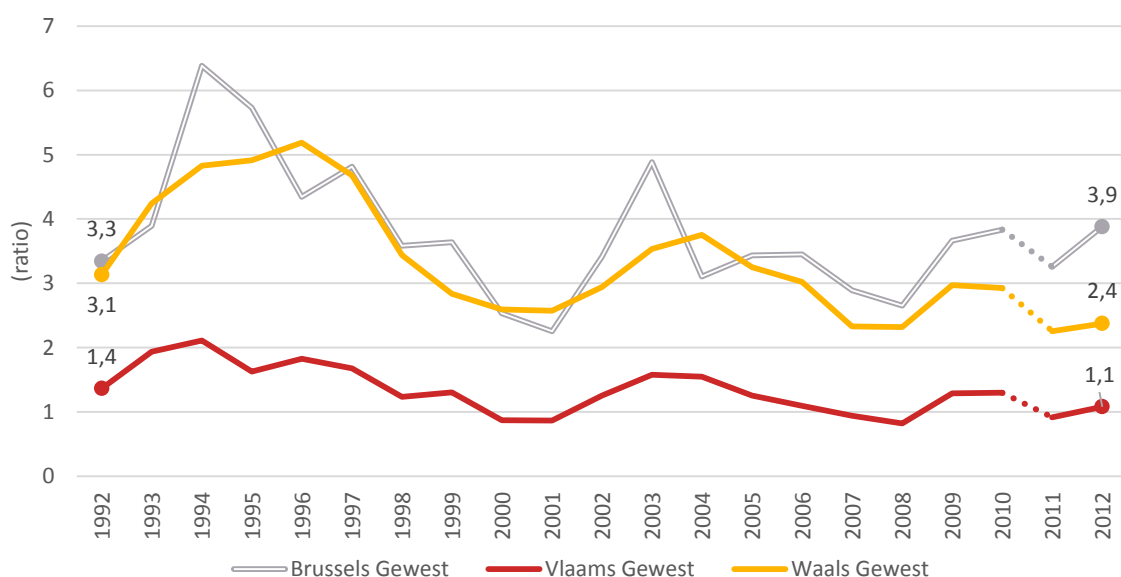
Om de krapte over een langere periode en in een Europees perspectief weer te geven, maken we gebruik van een geharmoniseerde krapteratio op basis van gegevens uit de Labour Force Survey over het aantal ILO-werklozen en het aantal nieuwe aanwervingen (Braes & Herremans, 2014). Het aantal ILO-werklozen kunnen we hierbij beschouwen als een maatstaf van beschikbare arbeid (aanbodzijde). Het gaat hierbij om werkloosheid volgens de strikte definitie van de Internationale Arbeidsorganisatie (ILO). Enkel werklozen die actief naar werk zoeken en hiervoor onmiddellijk beschikbaar zijn, worden weerhouden (zie ook hoofdstuk 2). Het aantal nieuwe aanwervingen geeft daarentegen de nood aan arbeidskrachten op korte termijn weer (vraagzijde). De nieuwe aanwervingen komen overeen met de loontrekkende jobs die minder dan drie maanden geleden ingevuld werden en kunnen aldus beschouwd worden als proxy voor het aantal ‘vervulde vacatures’.

Met deze geharmoniseerde krapteratio komen we te weten hoeveel ILO-werklozen er beschikbaar zijn in verhouding tot het aantal recente aanwervingen. Dit geeft een indicatie van de relatieve moeilijkheid om een aanwerving tot stand te brengen. Een hogere krapteratio wijst op een hoger aantal beschikbare werklozen per recente aanwerving en dus op een minder krappe arbeidsmarkt. De maatstaf beschouwen we als kwantitatief omdat geen rekening wordt gehouden met kwalificatiemismatches of kwalitatieve tekorten op de arbeidsmarkt.

Figuur 10.1 geeft de evolutie weer van de krapteratio in de drie Belgische gewesten over de periode 1992-2012. Een eerste vaststelling is dat de krapteratio van het Vlaams Gewest beduidend lager ligt dan deze in het Waals en Brussels Hoofdstedelijk Gewest voor de bestudeerde periode. De Vlaamse arbeidsmarkt is met andere woorden krapper dan de Waalse of Brusselse. Dit hangt samen met de hogere algemene werkloosheid in zowel het Waals als Brussels Hoofdstedelijk Gewest in vergelijking met het Vlaams Gewest (zie ook hoofdstuk 2).

Daarnaast stellen we vast dat de krapteratio anno 2012 in alle gewesten lager is in vergelijking met begin de jaren negentig. Dit betekent dat de krapte is toegenomen doorheen de beschouwde periode. De Vlaamse arbeidsmarkt was het krapst in de periodes 2000-2001, 2007-2008 en 2011, met telkens minder dan één ILO-werkloze per recente aanwerving. Niet toevallig zijn dit ook net periodes met een lage werkloosheidsgraad (minder dan 5%; zie hoofdstuk 2). Vanaf 2011 moeten we echter rekening houden met een definitiewijziging in de Enquête naar de Arbeidskrachten waardoor de telling van het aantal werklozen neerwaarts bijgesteld werd. Dit resulteert bijgevolg ook in een lager krapteniveau dan voorheen. Hierdoor zijn de gegevens vanaf 2011 niet meer vergelijkbaar met de voorgaande jaren.

Figuur 10.1 Evolutie van de krapteratio (ILO-werklozen/nieuwe aanwervingen) (Belgische gewesten; 1992-2012)

Noot: Tijdsreeksbreuk tussen 2010 en 2011 omwille van een definitiewijziging. Werklozen die niet naar werk zochten tijdens de referentiemaand verschuiven vanaf 2011 naar de inactieven. Dit resulteert eveneens in een lager krapteniveau dan voorheen.

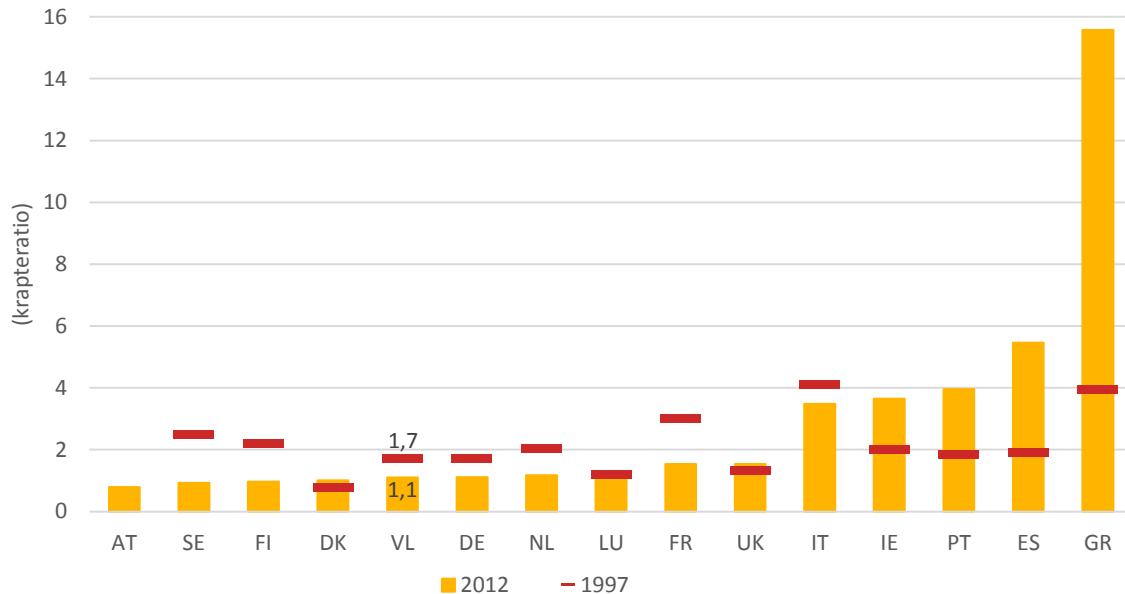
Bron: Algemene Directie Statistiek – Statistics Belgium EAK, Eurostat LFS (Bewerking Steunpunt WSE)

We kunnen de gehanteerde krapteratio ook bekijken in Europees perspectief (figuur 10.2). Anno 2012 sluit Vlaanderen aan bij de landen met de laagste krapteratio, of dus met de meest krappe arbeidsmarkten. Enkel Oostenrijk en de Scandinavische landen Zweden, Finland en Denemarken hebben nog minder werklozen per nieuwe aanwerving dan Vlaanderen.

Aan het ander uiterste van het spectrum vinden we landen als Italië, Ierland, Portugal, Spanje en Griekenland. Dit zijn typisch landen die hard werden getroffen door de crisis waardoor zowel het aantal werklozen er sterk steeg (de teller) als het aantal nieuwe aanwervingen terugviel (de noemer). Zij hebben meer dan drie werklozen per nieuwe aanwerving, met Griekenland als absolute uitschieter (krapteratio van 15,6). Als we de krapteratio in 2012

vergelijken met deze in 1997 valt op dat de ratio in meer dan de helft van de EU-15-landen afgenomen is. Deze observatie stemt overeen met het toenemend aantal werkgevers dat meldt moeilijkheden te ondervinden om vacatures ingevuld te krijgen (European Commission, 2012). Ook het Vlaams Gewest behoort tot de groep regio's waarvan de arbeidsmarkt krapp(er) geworden is.

Figuur 10.2. Evolutie van de krapteratio (ILO-werklozen/nieuwe aanwervingen) (Vlaams Gewest en EU-15; 1997 en 2012)

Noot: De krapteratio van Oostenrijk (AT) in 1997 ontbreekt wegens onbetrouwbare gegevens

Bron: Algemene Directie Statistiek – Statistics Belgium EAK, Eurostat LFS (Bewerking Steunpunt WSE)

10.2 Opleidingsmismatch vraag en aanbod

Voor een meer kwalitatieve benadering van de mismatch kunnen we kijken naar de opleidingsmismatch tussen vraag en aanbod (Braes & Herremans, 2014; Herremans, Braes, Sels & Vanderbiesen, 2011; Zimmer, 2012). Deze gaat na in hoeverre het gevraagde opleidingsniveau op de arbeidsmarkt afwijkt van het aangeboden opleidingsniveau. De opleidingsmismatch berekenen we door het opleidingsprofiel van loontrekkenden met dat van werklozen te vergelijken (ILO, 2014). We onderscheiden daarbij drie opleidingsniveaus: laaggeschoolden (geen einddiploma secundair onderwijs), middengeschoolden (einddiploma secundair onderwijs) en hooggeschoolden (einddiploma hoger onderwijs). Per opleidingsniveau vergelijken we het aandeel bij de loontrekkenden met dat bij de werklozen. Vervolgens tellen we het absolute verschil in aandeel per opleidingsniveau samen om zo tot een mate van onevenwicht in de opleidingsniveaus tussen loontrekkenden (vraag) en werklozen (aanbod) op de arbeidsmarkt te komen. Een hogere ratio komt overeen met een groter onevenwicht.

Hoewel de opleidingsmismatch een indicatie geeft van kwalitatieve tekorten op de arbeidsmarkt, kan deze indicator slechts beschouwd worden als een globale maatstaf aangezien we geen informatie hebben over concrete mismatches op bijvoorbeeld het niveau van specifieke studierichtingen of kwalificaties. Een bijkomend nadeel aan de berekening van een globale index van opleidingsmismatches is dat het profiel van de loontrekkenden die nu aan het werk zijn (de facto de arbeidsmarktvraag in het *verleden*) niet noodzakelijk een weerspiegeling is van de *huidige* aanwervingsbehoeften (Braes & Herremans, 2014; ILO, 2014; Zimmer, 2012). Hiermee dient rekening te worden gehouden bij de interpretatie van de bevindingen.

Opleidingsmismatch vraag en aanbod =

$$\frac{1}{2} \sum_{i=1-3} ABS\left(\frac{L_i}{L} - \frac{W_i}{W}\right)$$

met	ABS	= absolute waarde
	i_1-i_3	= scholingsniveau; respectievelijk laaggeschoold (i_1), middengespoold (i_2) en hooggeschoold (i_3)
	L_i/L	= aandeel loontrekkenden met opleidingsniveau 'i'
	W_i/W	= aandeel werklozen met opleidingsniveau 'i'

De Vlaamse opleidingsmismatch vergeleken met de overige gewesten

In figuur 10.3 bekijken we de evolutie van de opleidingsmismatch over de periode 1992-2013 voor de Belgische gewesten. De mismatch is over het algemeen voornamelijk te verklaren doordat de nood aan hooggeschoolde arbeid niet beantwoord wordt door het opleidingsprofiel van de bestaande werklozenpopulatie. Bij de werklozen is er integendeel een overschot aan laaggeschoolde profielen die in mindere mate gevraagd worden op de arbeidsmarkt. Zo is er in Vlaanderen in 2013 een hoger percentage laaggeschoolden bij de ILO-werklozen (31%) dan bij de loontrekkenden (18%). De omgekeerde situatie doet zich voor bij het hooggeschoolde opleidingsniveau: 40% van de Vlaamse loontrekkenden is hooggeschoold, tegenover 28% van de ILO-werklozen (zie ook figuur 10.4).

Voor de berekening van de opleidingsmismatch maken we gebruik van enquêtegegevens en bakenen we de werkloosheid af volgens strikte voorwaarden inzake zoekgedrag en beschikbaarheid (de ILO-criteria). Indien we de berekening daarentegen zouden doen op basis van administratieve werkloosheidsgegevens zou het onevenwicht tussen vraag en aanbod nog heel wat groter zijn. Het aandeel laaggeschoolden bij de niet-werkende werkzoekenden ingeschreven bij VDAB loopt immers op tot 47% (tegenover 18% bij de loontrekkenden), terwijl het aandeel hooggeschoolden er beperkt blijft tot 17% (tegenover 40% bij de loontrekkenden).

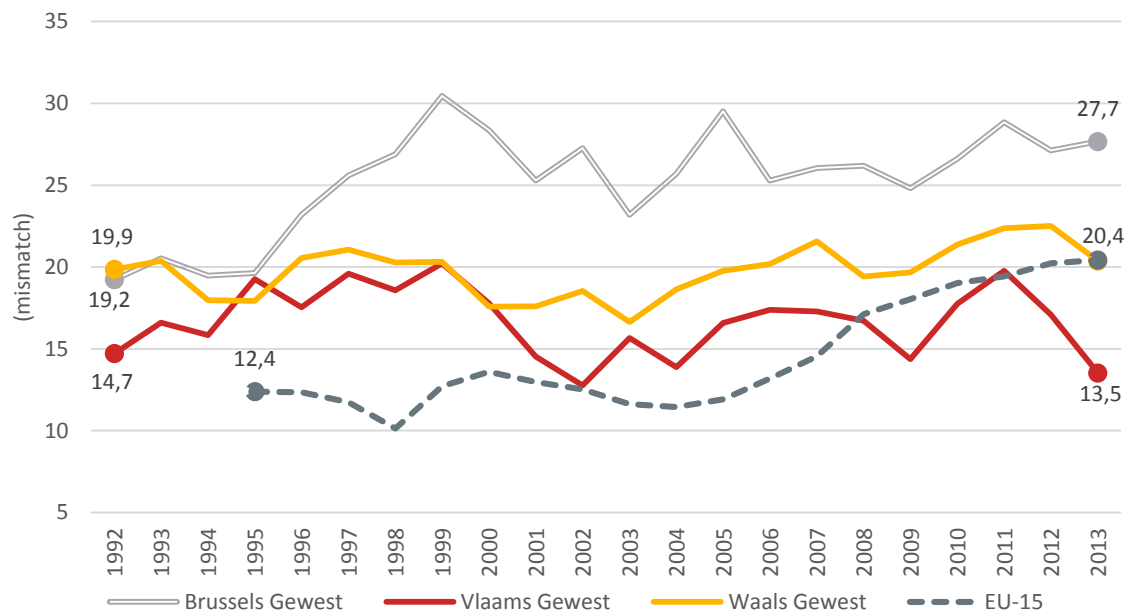
In figuur 10.4 zien we de evolutie van het aandeel laag- en hooggeschoolden bij de ILO-werklozen (aanbodzijde) enerzijds en bij de loontrekkenden (vraagzijde) anderzijds. Deze lijnen bieden inzicht in de achterliggende trends en schommelingen bij de globale opleidingsmismatchindicator. Globaal genomen toont figuur 10.4 dat er zich een duidelijke trend aftekent met een forse daling van het aandeel laaggeschoolden enerzijds en een toename van het aandeel hooggeschoolden anderzijds, zowel langs de vraag- als aanbodzijde. Deze evoluties zijn een weerspiegeling van het algemeen stijgende onderwijsniveau van de bevolking (zie hoofdstuk 3) en het toenemende belang van hooggekwalificeerde jobs (zie hoofdstuk 9). Terwijl deze evoluties zeer rechtlijnig verlopen langs de vraagzijde, zien we veel meer fluctuaties langs de aanbodzijde. In de mate dat deze fluctuaties meer uitgesproken of tegengesteld zijn dan bij de vraagzijde, schommelt ook de mismatch zoals weergegeven in figuur 10.3.

Terwijl de opleidingsmismatch begin jaren negentig nog vrij gelijkaardig was in de drie gewesten, ontstaat er vanaf 1995 een kloof tussen Vlaanderen en Brussel. De mismatch in Vlaanderen is tijdens de tweede helft van de jaren negentig relatief stabiel. In Brussel wordt deze echter groter doordat het aanbod aan laaggeschoolde ILO-werklozen verder toeneemt terwijl de vraag naar laaggeschoolde arbeid, uitgedrukt als het aandeel laaggeschoolde loontrekkenden, in belang afneemt. Wanneer de opleidingsmismatch in Vlaanderen vervolgens scherp daalt, ontstaat er vanaf de jaren 2000 eveneens een toenemend verschil met Wallonië. Tussen 2003 en 2008 zien we terug een geleidelijke stijging van de Vlaamse opleidingsmismatch. Vanaf het uitbreken van de economische crisis fluctueert de opleidingsmismatch in grotere mate.

De Vlaamse opleidingsmismatch vergeleken met de EU-15

Figuur 10.3 laat toe om de Vlaamse opleidingsmismatch ook te vergelijken met deze van de EU-15. Het Vlaamse Gewest wordt midden jaren negentig geconfronteerd met een hogere opleidingsmismatch dan deze in de EU-15. De verdeling van ILO-werklozen naar opleidingsniveau is in die periode nochtans vrij gelijkaardig in Vlaanderen en Europa. De lagere Europese mismatch is hoofdzakelijk te verklaren door het lagere aandeel hoogopgeleide loontrekkenden (21% in de EU-15 versus 30% in Vlaanderen). Hierdoor is het opleidingsprofiel van ILO-werklozen in de EU-15 beter afgestemd op de arbeidsvraag dan in Vlaanderen het geval is. Vanaf 2004 neemt de opleidingsmismatch binnen de EU-15 echter stelselmatig toe. Tussen 2004 en 2013 kent deze indicator bijna een verdubbeling in Europa, terwijl de trend in Vlaanderen enkele fluctuaties vertoont en hierdoor veel minder eenduidig te interpreteren is (zie hoger).

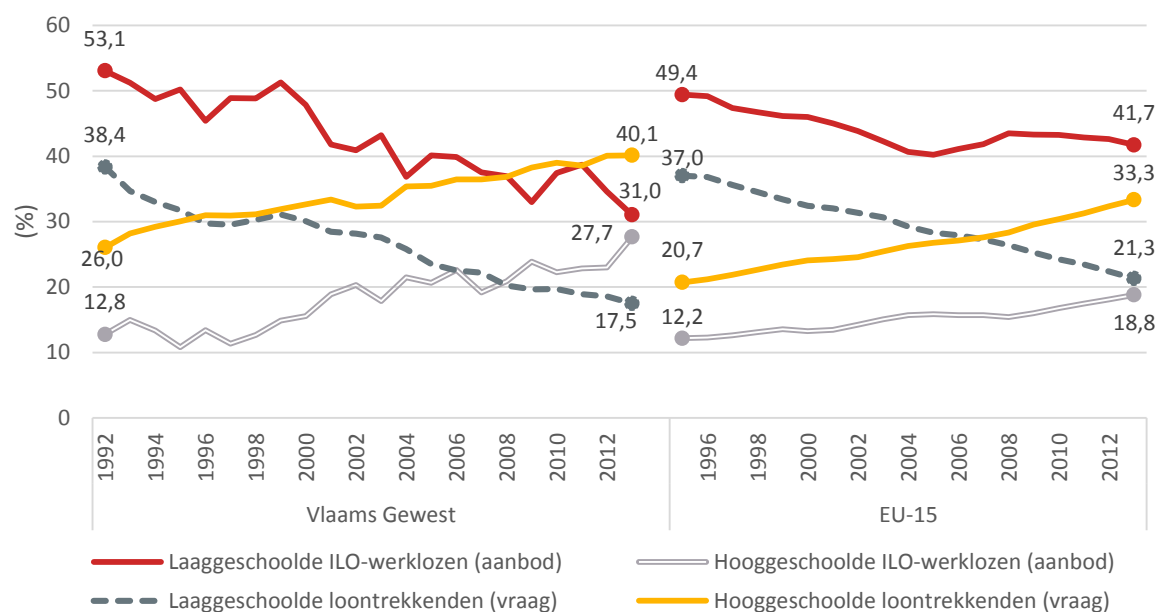
Figuur 10.3 Evolutie van de opleidingsmismatch vraag en aanbod (Belgische gewesten en EU-15; 1992-2013)

Bron: Algemene Directie Statistiek – Statistics Belgium EAK, Eurostat LFS (Bewerking Steunpunt WSE)

Figuur 10.4 toont dat in de EU-15 het arbeidsaanbod in mindere mate de evoluties volgt langs de vraagzijde. De lichte toename van het aandeel laaggeschoolde ILO-werklozen enerzijds en de uitgesproken daling van het aandeel laaggeschoolden bij de loontrekkenden anderzijds, vergroot de kloof tussen vraag en aanbod. Ook de minder sterke stijging van het aandeel hooggeschoolde ILO-werklozen in vergelijking met de stijging bij de arbeidsvraag vergroot de opleidingsmismatch er verder.

Figuur 10.4 Evolutie van het aandeel laag- en hooggeschoolden bij de ILO-werklozen (aanbodzijde) en bij de loontrekkenden (vraagzijde) (Vlaams Gewest en EU-15; 1992-2013)

Bron: Eurostat, LFS, FOD Economie – Algemene Directie Statistiek – EAK (Bewerking Steunpunt WSE)

10.3 Synthese

Op basis van een geharmoniseerde krapteratio, aan de hand van de Labour Force Survey, komt de Vlaamse arbeidsmarkt naar voor als een van de krappest binnen de EU-15. Bovendien is de arbeidsmarkt in Vlaanderen krapper geworden tijdens de voorbije decennia, al staat Vlaanderen in deze evolutie zeker niet alleen. Heel wat landen binnen de EU-15 zijn tijdens de laatste decennia geconfronteerd met een toegenomen krapte op de arbeidsmarkt, met uitzondering van enkele landen die het sterkst getroffen werden door de economische crisis.

Een ietwat ander beeld krijgen we als we de kwalitatieve mismatch op de Vlaamse arbeidsmarkt bekijken via de zogenaamde opleidingsmismatch tussen vraag en aanbod. Waar het Vlaams Gewest een hogere kwantitatieve krapte laat optekenen dan het Waals en Brussels Hoofdstedelijk Gewest, is de situatie omgekeerd op kwalitatief vlak. Het onevenwicht in opleidingsniveaus tussen arbeidsvraag en -aanbod ontstaat in hoofdzaak door een hoog aandeel hooggeschoolde arbeid in combinatie met een hoog aandeel laaggeschoolde werklozen. In Vlaanderen is dit onevenwicht minder uitgesproken dan in de andere Belgische gewesten. Vanaf 2008 overtreft ook de opleidingsmismatch in de EU-15 deze in het Vlaams Gewest.

11. Vooruitblik op de Vlaamse arbeidsmarkt

Terwijl we in de voorgaande hoofdstukken uitgebreid achterom keken, sluiten we het rapport af met een blik vooruit. We gaan na in welke mate we toegroeien naar de werkzaamheidsdoelstellingen die voor 2020 zijn geformuleerd en welk groeipad bewandeld moet worden om deze doelen binnen de vooropgestelde termijn te realiseren.

In deze vooruitblik projecteren we werkzaamheidsgraden tot en met 2020 voor drie populaties: de Vlaamse bevolking tussen 20 en 64 jaar, de Vlaamse bevolking tussen 55 en 64 jaar en Vlaamse vrouwen (tussen 20 en 64 jaar). Er wordt gebruikt gemaakt van het WSE-projectiemodel werkzaamheid (zie Theunissen & Herremans (2013) voor achtergrond bij de methodologie en de bronnen), dat we voeden met de recentste arbeidsmarktgegevens,

bevolkingsvooruitzichten en economische prognoses. De projecties worden uitgevoerd volgens het IMPACT-scenario, dat rekening houdt met demografische ontwikkelingen, leeftijdsgebonden trends in beroepsactiviteit, conjunctuurvooruitzichten en de eindeloopbaanmaatregelen die de vorige federale regering (Di Rupo I) in 2012 nam.¹⁹ De (aangekondigde) beleidsinitiatieven van de nieuwe federale en Vlaamse regering worden in dit scenario nog niet verrekend.

Voor elk van de drie populaties komt onze projectie voor 2020 lager uit dan de Vlaamse werkzaamheidsdoelstelling die in 2011 werd geformuleerd in het Vlaams Hervormingsprogramma Europa 2020. In het licht van deze kloof tussen projectie en target is het uittekenen van groeipaden een nuttige oefening. Een groeipad is een reeks van toekomstige werkzaamheidsgraden die de afstand tot de doelstelling stelselmatig overbrugt. Het is een van de mogelijke cijfermatige wegen naar de doelstelling, waarin de te leveren inspanning volgens een bepaalde rekenregel wordt gespreid over de jaren tot en met het doeljaar. Deze groeipaden reiken geen beleidsmatige oplossingen aan, maar kunnen gebruikt worden voor een evaluatie van de geboekte vooruitgang en voor het formuleren van tussentijdse of nieuwe streefcijfers. Voor elke populatie becijferen we twee groeipaden: een pad gebaseerd op de IMPACT-projectie en een lineair groeipad met start in 2010 (het jaar van de EU2020-doelstellingen, die de basis vormden voor de Vlaamse targets).

11.1 Projectie en groeipaden voor de Vlaamse arbeidsmarkt (20 tot 64 jaar)

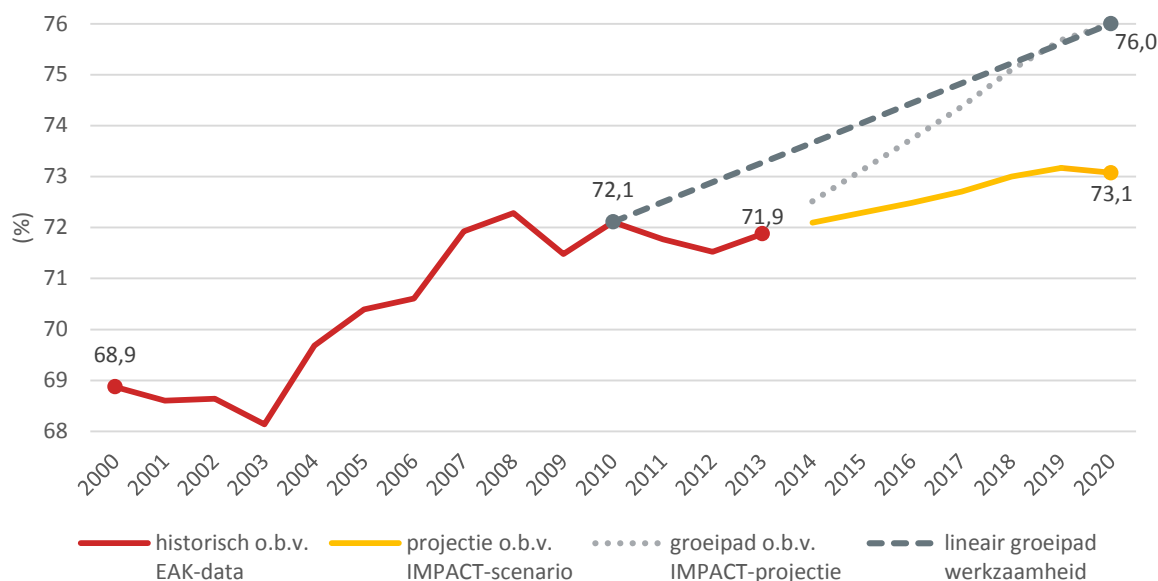
We starten met de projectie voor de volledige Vlaamse arbeidsmarkt (20- tot 64-jarigen). De Vlaamse Regering heeft in haar regeerakkoord voor 2014-2019 de 'hoofddoelstelling' inzake werkzaamheid expliciet bevestigd: "We houden vast aan de doelstelling om de werkzaamheidsgraad tegen 2020 op te trekken tot 76%. Daartoe zullen we onze bestaande en nieuwe bevoegdheden op een samenhangende en effectieve manier inzetten. In opvolging van het Loopbaanakkoord sluiten we daarover met de sociale partners een Banenpact."

Figuur 11.1 visualiseert de evolutie inzake werkzaamheid sinds 2000, de IMPACT-projectie en de twee groeipaden. Tabel 11.1 bevat voor de centrale jaren behalve de werkzaamheidsgraden ook de bevolkingscijfers en de aantallen werkenden en drukt de afstand tot de Vlaamse doelstelling uit in werkenden en procentpunten werkzaamheidsgraad.

Figuur 11.1 bevestigt dat de werkzaamheidsgroei in Vlaanderen sinds de economische crisis stilgevallen is (zie ook hoofdstuk 1). Sinds de scherpe terugval van de werkzaamheidsgraad in 2009 werd er nauwelijks nog vooruitgang geboekt en met een werkzaamheidsgraad van 71,9% in 2013 zitten we nog steeds onder het precrisisniveau. Volgens de IMPACT-projectie zal de groei zich de volgende jaren wel hernemen. Deze projectie levert een werkzaamheidsgraad op van 73,1% in 2020, wat dus wel een verbetering is ten aanzien van 2013, maar nog steeds 2,9 procentpunten onder de doelstelling van 76%. Vertaald naar 'koppen' komt deze kloof van 2,9 procentpunten overeen met 111 000 werkende Vlamingen die in 2020 extra aan de slag moeten zijn, bovenop de in de projectie reeds voorziene stijging (+43 700 werkenden).

¹⁹ Op basis van het projectiemodel werkzaamheid ontwikkelde het Steunpunt WSE ook twee interactieve toepassingen (zie www.steunpuntwse.be/werkzaamheidsprojecties). In de toepassing 'Werkzaamheidsprojectie' kan u voor een populatie naar keuze zelf projecties uitvoeren volgens een of meerdere scenario's. De toepassing 'Werkzaamheidsdoelen' confronteert de projectieresultaten met de officiële of een door u geformuleerde werkzaamheidsdoelstelling, en berekent de hierboven beschreven groeipaden tot de opgegeven target.

Figuur 11.1 Projectie van de werkzaamheidsgraad (20- tot 64-jarigen) volgens het IMPACT-scenario en twee groeipaden tot de officiële werkzaamheidsdoelstelling (76% werkzaamheid in 2020) (Vlaams Gewest)

Bron: Projectiemodel werkzaamheid (Steunpunt WSE)

Tabel 11.1 Bevolking, aantal werkenden, werkzaamheidsgraad (20-64 jaar) en afstand tot doel 2020 (Vlaams Gewest; 2000, 2010, 2013 en 2020)

	Bevolking 20-64 jaar (nx1000)	Werkenden 20-64 jaar		Werkzaamheidsgraad 20-64 jaar	
		(nx1000)	Afstand tot doel 2020 (nx1000)	(%)	Afstand tot doel 2020 (ppt)
2000: EAK	3577,2	2463,8	-419,1	68,9	-7,1
2010: EAK	3754,0	2707,0	-175,9	72,1	-3,9
2013: EAK	3795,6	2728,2	-154,7	71,9	-4,1
2020: IMPACT-projectie	3793,3	2771,9	-111,0	73,1	-2,9
2020: doelstelling	3793,3	2882,9	0	76,0	0

Noot: Afstand tot doel 2020 uitgedrukt in werkenden = verschil tussen het aantal werkenden in een historisch of toekomstig jaar en het vereist aantal werkenden om in het doeljaar (=2020) de globale werkzaamheidsdoelstelling (20-64 jaar) te realiseren.

Bron: Projectiemodel werkzaamheid (Steunpunt WSE)

Tabel 11.2 Gemiddelde jaarlijkse evolutie in bevolking, aantal werkenden en werkzaamheidsgraad (20-64 jaar) (Vlaams Gewest; 2000-2013, 2013-2020 en 2010-2020)

	Bevolking 20-64 jaar (nx1000)	Werkenden 20-64 jaar (nx1000)	Werkzaamheid 20-64 jaar (ppt)
Evolutie 2000-2013: historisch o.b.v. EAK	+16,8	+20,3	+0,23
Evolutie 2013-2020: projectie o.b.v. IMPACT-scenario	-0,3	+6,2	+0,17
Evolutie 2013-2020: groeipad o.b.v. IMPACT-projectie	-0,3	+22,1	+0,59
Evolutie 2010-2020: lineair groeipad	+3,9	+17,6	+0,39

Bron: Projectiemodel werkzaamheid (Steunpunt WSE)

Om de doelstelling te kunnen halen, kent het groeipad op basis van de IMPACT-projectie een veel steiler verloop dan de IMPACT-projectie zelf. Tabel 11.2, waar we jaarlijkse groeivoeten vergelijken, maakt duidelijk hoe groot het verschil tussen de geprojecteerde en de benodigde werkzaamheidsgroei wel is. Willen we de doelstelling van 76% in 2020 bereiken, dan staan we voor een jaarlijkse werkzaamheidsstijging van gemiddeld 0,59 procentpunt, wat ruim drie keer meer is dan het groeiritme dat de IMPACT-projectie in het vooruitzicht stelt (+ 0,17 procentpunt werkzaamheid per jaar).

Ook in het licht van de evolutie sinds 2000 (gemiddelde jaarlijkse toename van 0,23 procentpunt werkzaamheid) lijkt het volgen van het IMPACT-groeipad een hel(s)e opdracht. Uit hoofdstuk 1 blijkt bovendien dat dit groeipad eveneens een groei vereist die uitstijgt boven het langetermijngemiddelde sinds 1983 (+0,4 procentpunt per jaar). Door vast te houden aan de 76%-doelstelling heeft de Vlaamse Regering de lat dus erg hoog gelegd (zie ook Theunissen, Herremans, & Sels, 2014).

Tabel 11.2 beschrijft de groeipaden ook in termen van het 'aantal werkenden' die we extra aan de slag moeten krijgen om het 76%-streefcijfer in 2020 te realiseren. Het IMPACT-groeipad schrijft een gemiddelde jaarlijkse stijging van de Vlaamse werkende bevolking met +22 100 personen voor. Dit is maar iets meer dan de gemiddelde jaarlijkse toename die de Vlaamse arbeidsmarkt tussen 2000 en 2013 realiseerde (+20 300 werkenden). Het grote verschil is dat in deze historische periode ook de bevolking toenam (+16 800 personen per jaar), terwijl we de benodigde extra werkenden in de volgende zeven jaar zullen moeten puren uit een bevolking die nagenoeg stabiel blijft (- 300 personen op jaarbasis), wat de uitdaging een stuk zwaarder maakt.

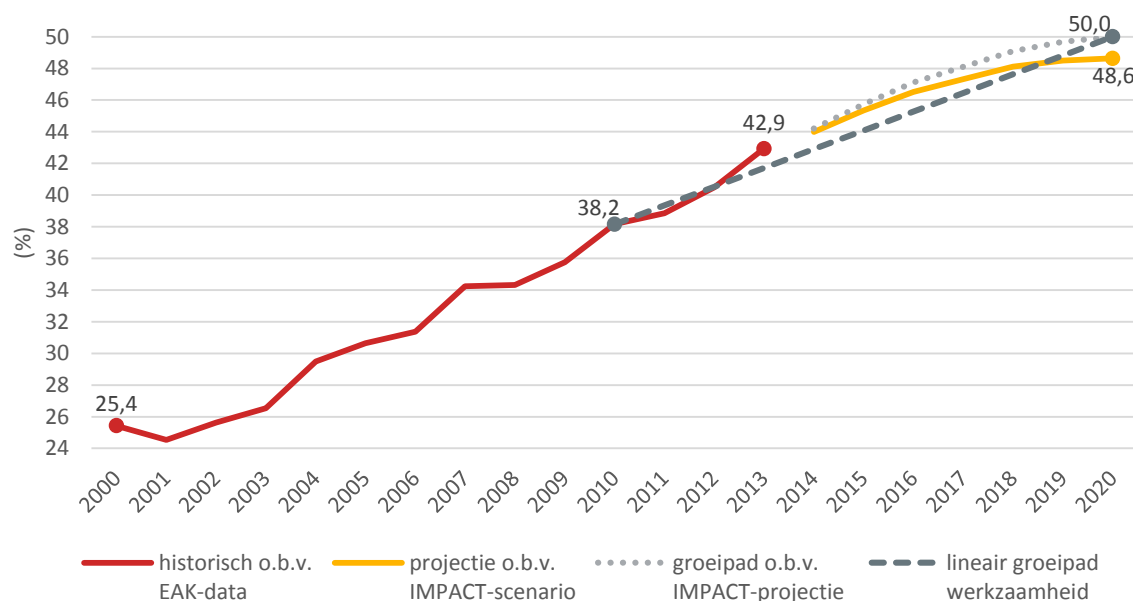
Tussen 2010 en 2013 daalde de werkzaamheidsgraad van 72,1% naar 71,9%. Deze terugval heeft tot gevolg dat we al flink achterliggen op het lineaire groeipad (met aanvang in 2010), dat voor 2013 een werkzaamheidsgraad van 73,3% vooropstelde. Om dit groeipad te realiseren was vanaf 2010 een werkzaamheidsgroei nodig van 0,39 procentpunt per jaar. In vergelijking met het IMPACT-groeipad verloopt het lineaire groeipad iets minder steil. Het IMPACT-groeipad, met start in 2014, neemt de ongunstige evolutie tussen 2010 en 2013 immers als gegeven en moet bijgevolg een iets grotere kloof goedmaken in een kortere periode, met forsere jaar-op-jaarsprongen tot gevolg.

11.2 Projectie en groeipaden voor de Vlaamse 55-plussers

55-plussers zijn een van de drie doelgroepen waar de Vlaamse Regering prioritair op zal inzetten. Figuur 11.2 toont de projectie van de werkzaamheidsgraad van Vlaamse 55- tot 64-jarigen in historisch perspectief en stippelt twee groeipaden uit richting officiële doelstelling. Tabel 11.3 geeft een overzicht van de kerncijfers.

In hoofdstuk 6 werd reeds aangetoond dat de werkzaamheidsgraad van 55-plussers rond de eeuwwisseling stelselmatig begon te stijgen. In 2013 was inmiddels 42,9% van de Vlamingen tussen 55 en 64 jaar aan de slag. De werkzaamheidsgraad van 55-plussers stijgt in de projectie volgens het IMPACT-scenario verder tot 48,6% in 2020. De Vlaamse doelstelling voor 2020 bedraagt 50%. Met 48,6% strandt de IMPACT-projectie dus op 1,4 procentpunt van het streefcijfer. In deze projectie stijgen we van 351 100 werkende 55- tot 64-jarigen in 2013 tot 445 300 in 2020, dat zijn er 12 600 minder dan het aantal dat vereist is om de werkzaamheidsgraad naar 50% te tillen (457 800).

Figuur 11.2 Projectie van de werkzaamheidsgraad (55- tot 64-jarigen) volgens het IMPACT-scenario en twee groeipaden tot de officiële werkzaamheidsdoelstelling (50% werkzaamheid in 2020) (Vlaams Gewest)

Bron: Projectiemodel werkzaamheid (Steunpunt WSE)

Tabel 11.3 Bevolking, aantal werkenden, werkzaamheidsgraad (55-64 jaar) en afstand tot doel 2020 (Vlaams Gewest; 2000, 2010, 2013 en 2020)

	Bevolking 55-64 jaar (nx1000)	Werkenden 55-64 jaar (nx1000)		Werkzaamheidsgraad 55-64 jaar	
			Afstand tot doel 2020 (nx1000)	(%)	Afstand tot doel 2020 (ppt)
2000: EAK	636,6	161,9	-295,9	25,4	-24,6
2010: EAK	785,2	299,6	-158,2	38,2	-11,8
2013: EAK	817,9	351,1	-106,7	42,9	-7,1
2020: IMPACT-projectie	915,6	445,3	-12,6	48,6	-1,4
2020: doelstelling	915,6	457,8	0	50,0	0

Noot: Afstand tot doel 2020 uitgedrukt in werkenden = verschil tussen het aantal werkenden in een historisch of toekomstig jaar en het vereist aantal werkenden om in het doeljaar (=2020) de werkzaamheidsdoelstelling voor 55-plussers te realiseren.

Bron: Projectiemodel werkzaamheid (Steunpunt WSE)

Tabel 11.4 Gemiddelde jaarlijkse evolutie in bevolking, aantal werkenden en werkzaamheidsgraad (55-64 jaar) (Vlaams Gewest; 2000-2013, 2013-2020 en 2010-2020)

	Bevolking 55-64 jaar (nx1000)	Werkenden 55-64 jaar (nx1000)	Werkzaamheid 55-64 jaar (ppt)
Evolutie 2000-2013: historisch o.b.v. EAK	+13,9	+14,6	+1,35
Evolutie 2013-2020: projectie o.b.v. IMPACT-scenario	+14,0	+13,4	+0,81
Evolutie 2013-2020: groeipad o.b.v. IMPACT-projectie	+14,0	+15,2	+1,01
Evolutie 2010-2020: lineair groeipad	+13,0	+15,8	+1,18

Bron: Projectiemodel werkzaamheid (Steunpunt WSE)

Recente federale initiatieven (waaronder de pensioenhervorming) en het Vlaams Banenpact (met onder meer een hervorming van de doelgroepkorting bij aanwerving en retentie van 55-plussers) kunnen wellicht bijdragen aan een versnelde groei van de werkzaamheidsgraad van 55-plussers, en dus aan het verkleinen van de kloof (het kloofje) tussen IMPACT-projectie en doelstelling. De vergelijking in tabel 11.4 van de benodigde groeivoet (+1,01 procentpunt per jaar in het IMPACT-groeipad) met de geprojecteerde groeivoet (+0,81 procentpunt per jaar) en de historische groeivoet (+1,35 procentpunt werkzaamheid sinds 2000) bevestigt dat de 50%-doelstelling niet buiten bereik hoeft te liggen. Merken we wel op dat realisatie van deze target op zich onvoldoende is om de globale werkzaamheid naar 76% te tillen: het behalen van de doelstelling voor de 55-plussers zou de werkende bevolking

in 2020 met 106 700 personen (55-plussers) doen aanzwellen (tabel 11.3), wat minder is dan de 154 700 extra werkenden (van alle leeftijden) die we nodig hebben om de 76%-norm te halen (tabel 11.1).

Aangezien de bevolking (55 tot 64 jaar) volgens de vooruitzichten in de projectieperiode aan een nagenoeg identiek tempo zal blijven stijgen (jaarlijkse gemiddelde geraamde groei van +14 000) als in de historische referentieperiode (jaarlijks +13 900 Vlaamse 55- tot 64-jarigen tussen 2000 en 2013), liggen ook de historische, geprojecteerde en in de groepaden voorgeschreven groeivoeten voor de *werkenden* relatief dicht bij elkaar.

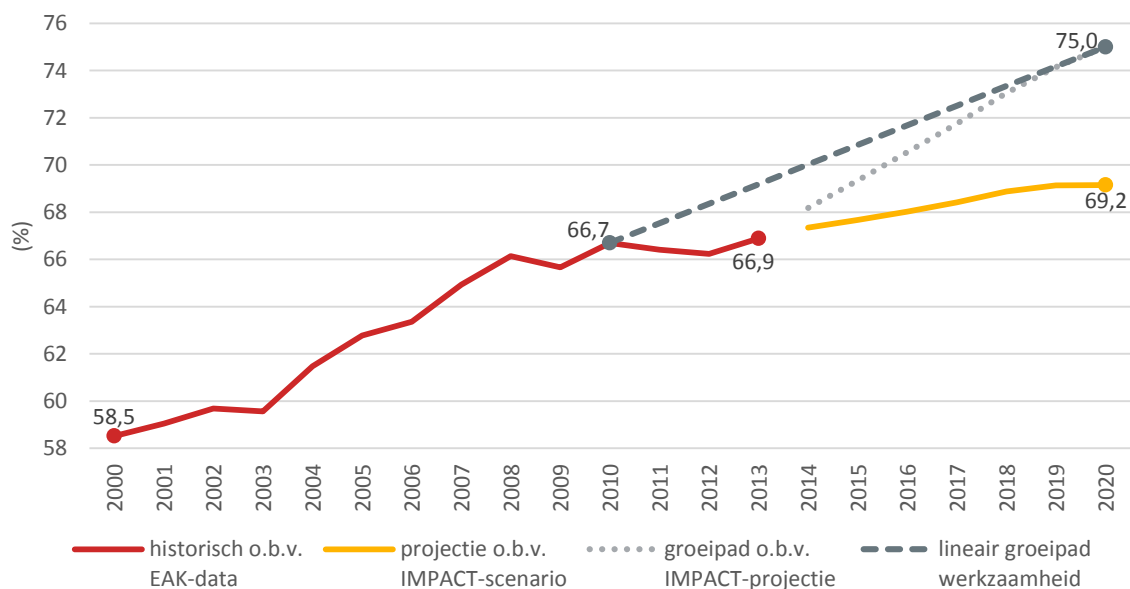
Tot slot staan we even stil bij het lineaire groeipad. De IMPACT-projectie start in 2014 met een kleine voorsprong op dit groeipad (44,0% versus 42,9%) en weet deze bonus vast te houden tot 2018. In 2019 en 2020 vlakt de geprojecteerde stijging echter af en moet de projectie het lineaire groeipad lossen. De afvlakking in de projectie heeft vooral te maken met het feit dat het ingerekende activiteitsverhogende effect van de eindeloopbaanmaatregelen (Di Rupo I) na 2018 niet langer toeneemt (zie ook Theunissen & Herremans, 2013).

11.3 Projectie en groeipaden voor de Vlaamse vrouwen

Tot slot bekijken we in figuur 11.3 de evolutie van de werkzaamheid van de Vlaamse vrouwen en de groeipaden tot de doelstelling van 75% in 2020. Tabel 11.5 lijst de werkzaamheidsgraden en de bijhorende tellers (werkenden) en noemers (bevolking) op, alsook de afstand tot de doelstelling in werkenden en werkzaamheid.

In hoofdstuk 4 zagen we dat de Vlaamse vrouwen de voorbije decennia een mooi parcours gereden hebben. Ook in de periode 2000-2013 boekten zij nog een forse vooruitgang. In de IMPACT-projectie stijgt de vrouwelijke werkzaamheidsgraad verder van 66,9% in 2013 tot 69,2% in 2020. De Vlaamse doelstelling van 75% legt de lat echter een flink stuk hoger. Tussen het projectieresultaat en de target gaapt een kloof van 5,8 procentpunten, of een geprojecteerd tekort van 110 300 Vlaamse werkende vrouwen in 2020.

Figuur 11.3 Projectie van de werkzaamheidsgraad (vrouwen tussen 20 en 64 jaar) volgens het IMPACT-scenario en twee groeipaden tot de officiële werkzaamheidsdoelstelling (75% werkzaamheid in 2020) (Vlaams Gewest)

Bron: Projectiemodel werkzaamheid (Steunpunt WSE)

Tabel 11.5 Bevolking, aantal werkenden, werkzaamheidsgraad (vrouwen, 20-64 jaar) en afstand tot doel 2020 (Vlaams Gewest; 2000, 2010, 2013 en 2020)

	Bevolking - vrouwen (nx1000)	Werkenden - vrouwen		Werkzaamheidsgraad - vrouwen	
		(nx1000)	Afstand tot doel 2020 (nx1000)	(%)	Afstand tot doel 2020 (ppt)
2000: EAK	1766,7	1033,9	-381,4	58,5	-16,5
2010: EAK	1858,5	1239,6	-175,7	66,7	-8,3
2013: EAK	1881,1	1258,2	-157,1	66,9	-8,1
2020: IMPACT-projectie	1887,1	1305,0	-110,3	69,2	-5,8
2020: doelstelling	1887,1	1415,3	0	75,0	0

Noot: Afstand tot doel 2020 uitgedrukt in werkenden = verschil tussen het aantal werkenden in een historisch of toekomstig jaar en het vereist aantal werkenden om in het doeljaar (=2020) de werkzaamheidsdoelstelling voor vrouwen te realiseren.

Bron: Projectiemodel werkzaamheid (Steunpunt WSE)

Tabel 11.6 Gemiddelde jaarlijkse evolutie in bevolking, aantal werkenden en werkzaamheidsgraad (vrouwen, 20-64 jaar) (Vlaams Gewest; 2000-2013, 2013-2020 en 2010-2020)

	Bevolking – vrouwen (nx1000)	Werkenden – vrouwen (nx1000)	Werkzaamheid – vrouwen (ppt)
Evolutie 2000-2013: historisch o.b.v. EAK	+8,8	+17,3	+0,64
Evolutie 2013-2020: projectie o.b.v. IMPACT-scenario	+0,9	+6,7	+0,32
Evolutie 2013-2020: groeipad o.b.v. IMPACT-projectie	+0,9	+22,4	+1,16
Evolutie 2010-2020: lineair groeipad	+2,9	+17,6	+0,83

Bron: Projectiemodel werkzaamheid (Steunpunt WSE)

Om de doelstelling van 75% te halen, moet de vrouwelijke werkzaamheidsgraad jaarlijks gemiddeld met 1,16 procentpunt aandikken (tabel 11.6). Dit is ruim een half procentpunt meer dan de vooruitgang die de Vlaamse vrouwen gemiddeld tussen 2000 en 2013 wisten te boeken (+0,64 procentpunt op jaarbasis). Bovendien halveert de groeivoet in onze projectie: tegenover deze gerealiseerde jaarlijkse groei van 0,64 procentpunt in de periode 2010-2013, voorzien we met de IMPACT-projectie een gemiddelde jaar-op-jaargroei van de werkzaamheid met 0,32 procentpunt tussen 2014 en 2020. De geprojecteerde winst in werkzaamheid is dus ruim onvoldoende om de target te halen. Al zou je ook kunnen stellen dat de doelstelling onvoldoende realistisch is ingevuld (zie ook Theunissen, Herremans, & Sels, 2011).

Eerder stelden we vast dat de globale werkzaamheidsgraad tussen 2010 en 2013 licht daalde. Uit tabel 11.5 kunnen we afleiden dat deze daling volledig op het conto van de mannen te schrijven is, aangezien de Vlaamse vrouwen er in deze periode licht op vooruitgingen (van 66,7% naar 66,9%). Deze stijging is echter te minimaal om te kunnen besluiten dat we anno 2013 nog aansluiting vinden bij het lineaire groeipad vanaf 2010. Voor 2013 stelde dit groeipad reeds een werkzaamheidsgraad van 69,2% voorop, precies het niveau dat we volgens de IMPACT-projectie pas in 2020 zullen halen. Het IMPACT-groeipad daarentegen start in 2014 weliswaar vanaf een haalbaar(der) niveau, maar schrijft vervolgens zeven 'reuzensprongen' voor richting de (te?) hoge doelstelling.

11.4 Synthese

In deze vooruitblik projecteerden we de werkzaamheidsgraad van de Vlaamse bevolking op arbeidsleeftijd (20 tot 64 jaar), de Vlaamse 55-plussers en de Vlaamse vrouwen. We confronteerden de projectieresultaten voor 2020 met de Vlaamse doelstellingen en stelden vast dat we de targets volgens het IMPACT-scenario niet zullen realiseren. De kloof varieert van 'relatief klein en mogelijk overbrugbaar' in het geval van de 55-plussers tot 'haast onoverkomelijk groot' in het geval van de 75%-doelstelling voor de vrouwen. Bovendien valt op te merken dat de realisatie van de target voor 55-plussers op zich onvoldoende is om de globale werkzaamheidsgraad naar 76% te tillen.

Bibliografie

Böheim, R. (2014). *The effect of early retirement schemes on youth employment*. IZA World of Labor, 70.

Braes, S., & Herremans, W. (2014). Opleidingsmismatch tussen vraag en aanbod. De positie van Vlaanderen in Europa. *Over.Werk. Tijdschrift van het Steunpunt WSE*, 24(1), 37-43. Leuven: Steunpunt Werk en Sociale Economie / Uitgeverij Acco.

Cedefop. (2013). *Roads to recovery: three skill and labour market scenarios for 2025* (Briefing Note June 2013).

Corluy, V., & Verbist, G. (2010). Inkomens- en arbeidsmarktpositie van migranten in België. *Over.Werk. Tijdschrift van het Steunpunt WSE*, 20(4), 85-90. Leuven: Steunpunt Werk en Sociale Economie / Uitgeverij Acco.

Delagrangé, H. (2012). *Themadossier IOA 2011. Flexibiliteit*. Brussel: SERV/Stichting Innovatie & Arbeid.

Delagrangé, H. (2014). Wat als we nieuw gaan werken? Effecten van Het Nieuwe Werken op de organisatie van het werk. *Over.Werk. Tijdschrift van het Steunpunt WSE*, 24(3), 58-63. Leuven: Steunpunt Werk en Sociale Economie / Uitgeverij Acco.

Djait, F., Boussé, D., & Herremans, W. (2011). *De arbeidsmarktsituatie van migranten en hun nakomelingen in Vlaams en Europees perspectief*. (WSE Report 06-2011). Leuven: Steunpunt Werk en Sociale Economie / Brussel: Departement Werk en Sociale Economie.

European Commission. (2012). *European Vacancy and Recruitment Report 2012*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.

Federaal Planbureau. (2014). *Regionale economische vooruitzichten 2014-2019* (juli 2014).

FOD WASO & Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding. (2013). *Socio-economische monitoring*. Brussel: CGKR.

Goos, M., & Salomons, A. (2012). *De Belgische banenstructuur: kwantitatieve en kwalitatieve verschuivingen en hun impact op werkenden* (WSE Report 4-2012). Leuven: Steunpunt Werk en Sociale Economie.

Gryp, S., Van Hootegem, G., Marx, S., Cambré, B., & Delarue, A. (2005). *Buigen of barsten : via flexibele arbeid naar flexibele organisaties?* Leuven: Acco.

Herremans, W., Boey, R., Vansteenkiste, S., Theunissen, G., & Sels, L. (2012). *Met aarzelende pas richting 50%. De boordtabel eindeloopbaan 2012* (WSE Report 6-2012). Leuven: Steunpunt Werk en Sociale Economie.

Herremans, W., Braes, S., Sels, L., & Vanderbiesen, W. (2011). Knelpunteconomie in het vizier. Naar een boordtabel over vacatures, arbeidsmarktkrapte en knelpunten. *Over.Werk. Tijdschrift van het Steunpunt WSE*, 21(1), 10-37. Leuven: Steunpunt Werk en Sociale Economie / Uitgeverij Acco.

ILO. (2011). *Global employment trends for youth: 2011 update*. Geneva: International Labour Office.

ILO. (2014). *Key Indicators of the Labour Market. Eighth Edition*. Geneva: International Labour Office.

Instituut van de Nationale Rekeningen. (2014). *Regionale rekeningen 2003-2012* (januari 2014).

Malfait, D., & Vandenbrande, T. (2001). *Eén kaars voor Rosetta* (WAV-rapport). Leuven: Steunpunt WAV.

- Maselli, I. (2012). The evolving supply and demand of skills in the labour market. *Intereconomics*, 47(1).
- Neefs, B., & Herremans, W. (2013). Industriële tewerkstelling in een langetermijnperspectief. Een onomkeerbare trend? *Over.Werk. Tijdschrift van het Steunpunt WSE*, 23(2), 45-55. Leuven: Steunpunt Werk en Sociale Economie / Uitgeverij Acco.
- Neefs, B., Herremans, W., & Sels, L. (2014). *Vlaanderen, middenmoter op de Europese arbeidsmarkt* (Arbeidsmarktflits 11 december 2014). Leuven: Steunpunt Werk en Sociale Economie.
- Noppe, J. (2014). De gekleurde arbeidsmarkt. De tewerkstellingspositie van personen van vreemde herkomst in Vlaanderen. *Over.Werk. Tijdschrift van het Steunpunt WSE*, 24(1), 52-64. Leuven: Steunpunt Werk en Sociale Economie / Uitgeverij Acco.
- OECD. (2014). *Education at a Glance 2014: OECD Indicators*. OECD Publishing.
- Pelleriaux, K. (2001). *Demotie en burgerschap. De culturele constructie van ongelijkheid in de kennismaatschappij*. Brussel: VUB Press.
- Plantenga, J., & Remery, C. (2010). *Flexible working time arrangements and gender equality*. European Commission.
- Sourbron, M., & Herremans, W. (2010). Een kwarteeuw Vlaamse arbeidsmarkt: de arbeidsdeelname van vrouwen en mannen doorgelicht. *Over.Werk. Tijdschrift van het Steunpunt WSE*, 20(4), 19-25. Leuven: Steunpunt Werk en Sociale Economie / Uitgeverij Acco.
- Sourbron, M., & Herremans, W. (2011). De vruchten van het hoger onderwijs. *Over.Werk. Tijdschrift van het Steunpunt WSE*, 21(3), 89-95. Leuven: Steunpunt Werk en Sociale Economie / Uitgeverij Acco.
- Sourbron, M., & Herremans, W. (2013). *Jeugdwerkloosheid in Europa: Vlaanderen in een Europees regionaal vergelijkend perspectief* (WSE Report 16-2013). Leuven: Steunpunt Werk en Sociale Economie.
- Sourbron, M., & Herremans, W. (2013). *Hoe groot is de potentiële arbeidsreserve in Vlaanderen?* (Arbeidsmarktflits 115). Leuven: Steunpunt Werk en Sociale Economie.
- Sourbron, M., Herremans, W., & Sels, L. (2013). *De potentiële arbeidsreserve in Vlaanderen in kaart gebracht* (WSE Report 7-2013). Leuven: Steunpunt Werk en Sociale Economie.
- SVR. (2010). *Pact 2020. Kernindicatoren. Nulmeting 2010*. Vlaamse Overheid Brussel: Studiedienst van de Vlaamse Regering
- Theunissen, G., Herremans, W., & Sels, L. (2011). De blik op 2020: Vlaamse en Belgische werkzaamheidsdoelstellingen gewikt en gewogen. *Over.Werk. Tijdschrift van het Steunpunt WSE*, 21(4), 61-72. Leuven: Steunpunt Werk en Sociale Economie / Uitgeverij Acco.
- Theunissen, G., & Herremans, W. (2013). De Vlaamse arbeidsmarkt in 2020. Projecties van werkzaamheid en vervangingsvraag. *Over.Werk. Tijdschrift van het Steunpunt WSE*, 23(4), 41-51. Leuven: Steunpunt Werk en Sociale Economie / Uitgeverij Acco.
- Theunissen, G., Herremans, W., & Sels, L. (2014). *Werk aan de winkel* (Arbeidsmarktflits 121). Leuven: Steunpunt Werk en Sociale Economie.

Vanderbiesen, W., & Herremans, W. (2014). Broos herstel van de Vlaamse arbeidsmarkt. *Over.Werk. Tijdschrift van het Steunpunt WSE*, 24(4), 8-20. Leuven: Steunpunt Werk en Sociale Economie / Uitgeverij Acco.

Vander Steene, T., Sels, L., Vanhooetegem, G., Forrier, A., & De Witte, H. (2002). *Feiten en cijfers van flexibiliteit. Definities van flexibiliteit en een caleidoscopisch flexibiliteitsoverzicht* (WAV-dossier). Leuven: Steunpunt WAV.

Van Gils, S. (2003). Hoger lager: conjunctuur en arbeidstijden. *De arbeidsmarkt in Vlaanderen. Jaarboek. Editie 2003*. Leuven: Steunpunt WAV.

VDAB (2012). *Allochtonen op de Vlaamse arbeidsmarkt*. Brussel: VDAB.

VDAB. (2014). *VDAB ontcijfert nr.35: Werkloos én werkzoekend*. Brussel: VDAB.

Zakova, P. (2013). *Sun spots on the Swedish labour market?* ECFIN Country Focus. Volume 10, Issue 1, May 2013.

Zimmer, H. (2012). Mismatches op de arbeidsmarkt. *Economisch tijdschrift, september*, 59-73. Brussel: Nationale Bank van België.

Bijlage: overzichtstabellen - de Vlaamse arbeidsmarkt sinds de jaren tachtig

Tabel B1. Over werkzaamheid en groeimarges

		1983	1993	2003	2013
Werkzaamheidsgraad (20-64 jaar)	(%)	60,5	63,6	68,1	71,9
Werkzaamheidsgraad in voltijdsequivalenten (20-64 jaar)	(%)		60,1	65,2	67,9 ¹
Werkzaamheidsgraad vrouwen (20-24 jaar)	(%)	53,4	52,9	51,3	45,0
Werkzaamheidsgraad vrouwen (25-29 jaar)	(%)	62,4	77,7	79,5	78,6
Werkzaamheidsgraad vrouwen (30-34 jaar)	(%)	56,0	73,9	79,4	82,0
Werkzaamheidsgraad vrouwen (35-39 jaar)	(%)	50,1	67,4	78,9	82,2
Werkzaamheidsgraad vrouwen (40-44 jaar)	(%)	40,2	59,7	75,1	83,5
Werkzaamheidsgraad vrouwen (45-49 jaar)	(%)	33,6	48,6	66,4	80,5
Werkzaamheidsgraad vrouwen (50-54 jaar)	(%)	24,8	28,5	52,5	71,9
Werkzaamheidsgraad vrouwen (55-59 jaar)	(%)	14,4	17,1	25,7	55,4
Werkzaamheidsgraad vrouwen (60-64 jaar)	(%)	5,6	4,2	5,4	16,3
Werkzaamheidsgraad mannen (20-24 jaar)	(%)	61,8	55,5	58,5	51,2
Werkzaamheidsgraad mannen (25-29 jaar)	(%)	90,0	89,7	87,6	85,9
Werkzaamheidsgraad mannen (30-34 jaar)	(%)	92,5	93,6	92,5	90,6
Werkzaamheidsgraad mannen (35-39 jaar)	(%)	92,2	93,8	92,7	91,6
Werkzaamheidsgraad mannen (40-44 jaar)	(%)	92,9	93,0	90,1	91,0
Werkzaamheidsgraad mannen (45-49 jaar)	(%)	90,0	90,1	88,7	89,9
Werkzaamheidsgraad mannen (50-54 jaar)	(%)	84,6	77,3	82,8	87,4
Werkzaamheidsgraad mannen (55-59 jaar)	(%)	65,8	46,9	51,9	68,9
Werkzaamheidsgraad mannen (60-64 jaar)	(%)	28,9	16,9	17,6	25,8

Noot: ¹ cijfer voor 2012

Bron: Algemene Directie Statistiek – Statistics Belgium EAK, Eurostat LFS (Bewerking Steunpunt WSE)

Tabel B2. Over werkloosheid en potentiële arbeidsreserve

		1983	1993	2003	2013
Niet-werkende werkzoekenden (VDAB)	(nx1000)	330	249	208	222
ILO-werklozen (EAK)	(nx1000)	242	131	151	147
Totale potentiële arbeidsreserve (EAK)	(nx1000)				210
ILO-werkloosheidsgraad (15-64 jaar)	(%)	10,7	5,5	5,7	5,1
Uitgebreide werkloosheidsgraad (15-64 jaar)	(%)			7,6 ¹	7,1
Werkloosheidsgraad laaggeschoold (25-64 jaar)	(%)		7,1	7,4	7,4
Werkloosheidsgraad middengeschoold (25-64 jaar)	(%)		3,8	4,3	3,8
Werkloosheidsgraad hooggeschoold (25-64 jaar)	(%)		2,4	2,4	2,7

Noot: ¹ cijfer voor 2005

Bron: Algemene Directie Statistiek – Statistics Belgium EAK, Eurostat LFS, Belgostat, VDAB (Bewerking Steunpunt WSE)

Tabel B3. Over scholarisatie en kwalificaties

		1993	2003	2013
Totale bevolking (25-64 jaar)	(%)	100,0	100,0	100,0
Aandeel laaggeschoolden (25-64 jaar)	(%)	48,3	37,5	24,6
Aandeel middengeschoolden (25-64 jaar)	(%)	30,1	34,6	39,5
Aandeel hooggeschoolden (25-64 jaar)	(%)	21,6	27,9	36,0
Aandeel hooggeschoolden bij 30-34-jarigen	(%)	28,0	37,5	44,1
Werkzaamheidsgraad laaggeschoold (25-64 jaar)	(%)	48,4	52,0	52,5
Werkzaamheidsgraad middengeschoold (25-64 jaar)	(%)	75,3	76,2	77,6
Werkzaamheidsgraad hooggeschoold (25-64 jaar)	(%)	85,6	85,1	86,4

Bron: Algemene Directie Statistiek – Statistics Belgium EAK, Eurostat LFS (Bewerking Steunpunt WSE)

Tabel B4. Over feminisering en de genderkloof

		1983	1993	2003	2013
Werkzaamheidsgraad vrouwen (20-64 jaar)	(%)	40,3	50,6	59,6	66,9
Werkzaamheidsgraad mannen (20-64 jaar)	(%)	80,5	76,4	76,5	76,8
Werkzaamheidsgraad in VTE vrouwen	(%)		42,5	49,6	55,3 ¹
Werkzaamheidsgraad in VTE mannen	(%)		77,4	80,5	80,2 ¹
Genderkloof werkzaamheidsgraad	(ratio)	2,00	1,51	1,28	1,15
Genderkloof werkzaamheidsgraad in VTE	(ratio)		1,82	1,62	1,45 ¹
Deeltijdarbeid vrouwen	(%)	18,4	28,6	39,6	43,7
Deeltijdarbeid mannen	(%)	1,9	1,7	5,8	8,3

Noot: ¹ cijfer voor 2012**Bron:** Algemene Directie Statistiek – Statistics Belgium EAK, Eurostat LFS (Bewerking Steunpunt WSE)**Tabel B5.** Over arbeidsdeelname en werkloosheid bij jongeren

		1983	1993	2003	2013
Jongerenactiviteitsgraad (15-24 jaar)	(%)	45,6	36,5	38,5	33,2
Jeugdwerkloosheidsgraad (15-24 jaar)	(%)	21,1	11,7	15,5	16,6
Jeugdwerkloosheidsgraad laaggeschoolden (15-24 jaar)	(%)		15,8	23,5	26,6
Jeugdwerkloosheidsgraad geschoolden (15-24 jaar)	(%)		10,4	13,1	14,7
Werkloosheidsgraad 25-64-jarigen	(%)	8,3	4,7	4,6	4,0

Bron: Algemene Directie Statistiek – Statistics Belgium EAK, Eurostat LFS (Bewerking Steunpunt WSE)**Tabel B6.** Over werkzaamheid en loopbanen bij 50/55-plussers

		1983	1993	2003	2013
Werkzaamheidsgraad 55-64 jaar	(%)	30,4	21,2	26,5	42,9
Werkzaamheidsgraad mannen (55-64 jaar)	(%)	51,1	32,2	36,7	48,8
Werkzaamheidsgraad vrouwen (55-64 jaar)	(%)	10,8	10,6	16,4	37,0
Voltijds brugpensioen/werkloosheid met bedrijfstoelag	(nx1000)		86	72	78
Oudere werklozen, vrijgesteld	(nx1000)		41	84	37
Niet-werkende werkzoekenden (≥ 50 jaar)	(nx1000)		27	18	53
Gemiddelde uittredeleeftijd totaal	(jaar)			58,4 ²	59,6 ¹
Gemiddelde uittredeleeftijd mannen	(jaar)			58,8 ²	59,8 ¹
Gemiddelde uittredeleeftijd vrouwen	(jaar)			57,5 ²	59,2 ¹

Noot: ¹ raming voor 2013 op basis van onvolledige cijfers; ² cijfer voor 2001**Bron:** Algemene Directie Statistiek – Statistics Belgium EAK, Eurostat LFS, RVA, Datawarehouse AM&SB (Bewerking Steunpunt WSE)

Tabel B7. Over werkzaamheid en werkloosheid bij migranten

		1995	2004	2013
Totale bevolking (20-64 jaar)	(%)	100,0	100,0	100,0
Aandeel geboren in België	(%)	94,3	92,0	88,1
Aandeel geboren binnen EU-15	(%)	3,1	3,6	3,4
Aandeel geboren buiten EU-15	(%)	2,6	4,4	8,5
Werkzaamheidsgraad geboren in België (20-64 jaar)	(%)	65,6	70,9	73,4
Werkzaamheidsgraad geboren binnen EU-15 (20-64 jaar)	(%)	55,2	63,3	69,7
Werkzaamheidsgraad geboren buiten EU-15 (20-64 jaar)	(%)	42,9	49,3	57,1
Werkzaamheidskloof (geboren in België/geboren buiten EU-15)	(ratio)	1,53	1,44	1,28
Werkzaamheidsgraad nationaliteit buiten EU-15 (20-64 jaar)	(%)	31,9	41,4	53,0
Werkzaamheidsgraad laaggeschoold geboren in België (25-64 jaar)	(%)	48,9 ¹		53,1 ¹
Werkzaamheidsgraad laaggeschoold geboren buiten EU-15 (25-64 jaar)	(%)	31,8 ¹		46,1 ¹
Werkzaamheidsgraad middengeschoold geboren in België (25-64 jaar)	(%)	75,8 ¹		78,8 ¹
Werkzaamheidsgraad middengeschoold geboren buiten EU-15 (25-64 jaar)	(%)	60,2 ¹		65,4 ¹
Werkzaamheidsgraad hooggeschoold geboren in België (25-64 jaar)	(%)	86,9 ¹		88,0 ¹
Werkzaamheidsgraad hooggeschoold geboren buiten EU-15 (25-64 jaar)	(%)	69,8 ¹		67,4 ¹
Werkloosheidsgraad geboren in België (15-64 jaar)	(%)	5,5	4,9	4,2
Werkloosheidsgraad geboren binnen EU-15 (15-64 jaar)	(%)	8,2	6,9	5,9
Werkloosheidsgraad geboren buiten EU-15 (15-64 jaar)	(%)	21,0	19,2	15,1
Werkloosheidsgraad nationaliteit buiten EU-15 (15-64 jaar)	(%)	31,9	25,4	18,6

Noot: ¹ gemiddelde voor 1995-1997 en 2011-2013

Bron: Algemene Directie Statistiek – Statistics Belgium EAK, Eurostat LFS (Bewerking Steunpunt WSE)

Tabel B8. Over contractuele en temporele flexibiliteit

		1983	1993	2003	2013
Tijdelijke arbeid bij werknemers (15-64 jaar)	(%)	5,3	4,3	7,5	6,6
Tijdelijke arbeid bij jongeren (15-24 jaar)	(%)	15,0	12,8	27,0	27,6
Deeltijdarbeid bij werkenden	(%)	7,4	12,4	20,2	24,6
Avondwerk bij werknemers	(%)			12,0 ¹	8,6
Nachtarbeid bij werknemers	(%)			4,8 ¹	2,9
Zaterdagwerk bij werknemers	(%)			12,3 ¹	16,2
Zondagwerk bij werknemers	(%)			7,1 ¹	9,4
Ploegenarbeid bij werknemers	(%)			10,6 ¹	8,0
Variabele uren bij werknemers	(%)			6,0 ¹	5,9
Flexibele uren bij werknemers	(%)			9,2 ¹	9,5
Werknemers die meestal thuis werken	(%)		2,7	3,3	3,9
Werknemers die soms thuis werken	(%)		3,8	8,9	10,5

Noot: ¹ cijfer voor 2000

Bron: Algemene Directie Statistiek – Statistics Belgium EAK, Eurostat LFS (Bewerking Steunpunt WSE)

Tabel B9. Over jobcreatie en de veranderende werkgelegenheidsstructuur

		1988	1993	2003	2013
Totale tewerkstelling	(%)	100,0	100,0	100,0	100,0
Landbouw	(%)	3,2	2,8	2,2	1,5
Energie	(%)	1,7	1,2	1,1	1,1
Industrie	(%)	24,3	22,3	18,0	13,8
Bouw	(%)	6,1	6,7	6,2	6,5
Commerciële diensten	(%)	39,3	42,2	46,1	49,3
Gezondheidszorg & maatschappelijke diensten	(%)	7,5	8,4	10,5	12,5
Onderwijs & overheid	(%)	17,9	16,3	15,9	15,3
Totaal aantal jobs	(%)		100,0	100,0	100,0
Aandeel laaggekwalificeerde jobs	(%)		8,7	9,7	10,0
Aandeel middengekwalificeerde jobs	(%)		55,9	48,9	45,9
Aandeel hooggekwalificeerde jobs	(%)		35,4	41,4	44,1

Bron: HERMREG - FPB, SVR, IWEPS, BISA; Algemene Directie Statistiek – Statistics Belgium EAK, Eurostat LFS (Bewerking Steunpunt WSE)

Tabel B10. Over kwantitatieve en kwalitatieve mismatch

		1993	2003	2013
Krapteratio (ILO-werklozen/nieuwe aanwervingen)	(ratio)	1,9	1,6	1,1 ¹
Opleidingsmismatch vraag en aanbod	/	16,6	15,7	13,5

Noot: ¹ cijfer voor 2012

Bron: Algemene Directie Statistiek – Statistics Belgium EAK, Eurostat LFS (Bewerking Steunpunt WSE)

Tabel B11. Vooruitblik op de Vlaamse arbeidsmarkt

		2000	2013	projectie 2020	doel 2020
Werkzaamheidsgraad 20-64 jaar	(%)	68,9	71,9	73,1	76,0
Werkzaamheidsgraad 55-64 jaar	(%)	25,4	42,9	48,6	50,0
Werkzaamheidsgraad vrouwen (20-64 jaar)	(%)	58,5	66,9	69,2	75,0

Bron: Projectiemodel werkzaamheid (Steunpunt WSE)